

VARHAISTA PUUTTUMISTA VAI VARHAISTA LEIMAAMISTA?

Laadullinen tutkimus ehkäisevästä lastensuojelusta Helsingin Sanomien lastensuojelua koskevassa keskustelussa vuosina 2008-2010

PETRA LAULAJA
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Elokuu 2011

TAMPEREEN YLIOPISTO
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

LAULAJA, PETRA: Varhaista puuttumista vai varhaista leimaamista? Laadullinen tutkimus ehkäisevästä lastensuojelusta Helsingin Sanomien lastensuojelua koskevassa keskustelussa vuosina 2008-2010.

Pro gradu -tutkielma, 80 s., 4 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Hannele Forsberg

Elokuu 2011

Tämän laadullisen tutkimuksen tavoite on tutkia ehkäisevää lastensuojelua koskevan kirjoittelun sisältöjä Helsingin Sanomissa vuosina 2008-2010. Tutkimukseni teoreettisessa osassa tarkastelen lapsiperheitä ja niiden ongelmatilanteita, ehkäisevän lastensuojelun ja varhaisen puuttumisen käsitteitä sekä sanomalehtien roolia sosiaalisten ongelmien käsittelijänä. Tutkimukseni aineistona on ehkäisevän lastensuojelun kirjoitukset vuosilta 2008-2010, joita olen analysoinut laadullisen tutkimuksen sisällön erittelyn ja teemoittelun avulla. Tutkimuksen on tarkoitus tuoda uutta näkökulmaa lastensuojelun ja ehkäisevän sosiaalityön tutkimuskentille, sekä tuoda ilmi kirjoittajien käsityksiä ehkäisevästä lastensuojelusta.

Kirjoituksia ehkäisevästä lastensuojelusta vuosina 2008-2010 oli yhteensä 68 kappaletta. Kirjoituksia kirjoitettiin eniten mielipideosastolla ja kirjoittajana oli useimmiten sosiaalialan ammattilainen. Vuosi 2010 oli kaikkein vilkkainta aikaa ehkäisevän lastensuojelun kirjoittelun osalta ja vuosi 2009 taas kaikista hiljaisin. Keskustelua ehkäisevästä lastensuojelusta nousi kouluampumisten, laman, resurssien ja uuden lastensuojelulain tiimoilta.

Ehkäisevää lastensuojelua jäsensivät Helsingin Sanomissa perheen arkeen liittyvät asiat, kuten lapsen arki ja vanhempien jaksaminen. Lapsen arjessa keskeisiksi teemoiksi nousivat koulu ja päiväkotiki, jossa ryhmien koolla koettiin olevan vaikutusta, samoin kuin kouluterveydenhuollolla ja opettajalla. Lapsen vapaa-ajassa merkittävässä osassa koettiin olevan lapsen harrastukset ja iltapäivätoiminta. Vanhempien jaksamisen osalta keskeiseksi nousi kotipalvelu, jonka saaminen koettiin tärkeäksi mutta hankalaksi. Taloudellisten tukien merkitys tuli myös ilmi aineistosta, sekä lapsen ja vanhempien mielenterveys- ja päihdepalvelut. Vanhemmat tarvitsevat myös tukea vanhemmuuteen, mitä koettiin saavan muun muassa perhetyön kautta tai avioerotilanteessa perheasioiden sovittelusta.

Aineistosta nousi esiin vahvasti myös palvelurakenteiden tila, sekä leimatuksi tulemisen pelko. Palvelurakenteissa kehittämisen varaa on pitkissä hoitonojoissa, viranomaisten vaihtuvuudessa, jaksamisessa ja osaamisessa, sekä poliittisten päättäjien säästötoimenpiteissä. Varhaisen puuttumisen menetelmiä kritisoitiin ja niihin toivottiin uudelleen ajattelua. Leimatuksi tulemisen pelossa keskeistä on kokemus epäonnistumisesta vanhempana ja häpeä. Joitain palveluita saa vain lastensuojelun asiakkaana, mikä saattaa johtaa palvelun hakematta jättämiseen. Pelkoa lisää myös matala lastensuojeluilmoitusten tekokynnys, joka saattaa johtaa tietojen peittelyyn ja salailuun.

Avainsanat: ehkäisevä lastensuojelu, varhainen puuttuminen, perhe, Helsingin Sanomat

UNIVERSITY OF TAMPERE
School of Social Sciences and Humanities

LAULAJA, PETRA: Early interfering or early labeling? A qualitative research of preventive child protection in the discussion of child protection in the newspaper Helsingin Sanomat between years 2008-2010.

Master's thesis, 80 pages., 4 appendix pages

Social Work

Supervisor: Hannele Forsberg

August 2011

The aim of this qualitative research is to look into the content of discussion of preventive child protection in the newspaper Helsingin Sanomat between years 2008-2010. The theoretical frame of this research contains families with children and their problems, terms of preventive child protection and early interfering. The theoretical frame also includes discussion of the newspaper as a handler of social problem. The material of this research is articles of child protection in years 2008-2010. I have analyzed the material with qualitative classification of material and divided the material in to themes. The purpose of this research is to bring new point of view to field of research of child protection and preventive social work. The other purpose is to convey the thoughts of writers about preventive child protection.

There were 68 articles of preventive child protection in years 2008-2010. Most of the articles were in the section of opinions and the writers were the most often professionals of social work. In year 2010 were the busiest time of writing about preventive child protection and the year 2009 was the quietest. The discussion arose from school shootings, recession, resources and the new law of child protection.

Essential themes were everyday things in families' life such as children's life and the well-being of parents. In children's life the most important things were school or daycare, where the sizes of groups were effective as well as school health care and teacher. The important things in children's free time were hobbies and afternoon daycare. For the well-being of parents was home help service which was important but hard to get. Importance of economic supports also came out in this research as well as children's and parents mental health care and welfare for intoxicants. Parents needed support in parenthood which was helped with family work or in the divorce situation from arbitration of family matter.

Structure of services and the fear of getting labeled were strongly involved in articles. The need of development in structure of service was in long queue, a high turnover of workers, well-being and know-how of workers, and retrenchment of policymaker. The method of early interfering was criticized and hoped to rethought. In the fear of being labeled essential was the experience of failing as a parent and embarrassment. Some services are only available when you have the customership with child protection, which can lead to that people won't apply to these services. The low threshold of notification for the need of child protection may increase fear and lead to the hiding of information.

Keywords: preventive child protection, early interfering, family, Helsingin Sanomat

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 LAPSIPERHEIDEN ONGELMAT JA VARHAINEN TUKI	3
2.1 Perheet Suomessa ennen ja nyt	3
2.1.1 Perhe käsitteenä.....	3
2.1.2 Perheen historiaa	5
2.2 Ehkäisevä lastensuojelu	8
2.2.1 Ehkäisevä lastensuojelu käsitteenä	8
2.2.2 Ehkäisevän lastensuojelun menetelmiä.....	13
2.3 Varhainen puuttuminen.....	15
2.3.1 Varhaisen puuttumisen käsite	16
2.3.2 Huolen puheeksiottamisen menetelmä.....	17
3 SANOMALEHTI SOSIAALISTEN ONGELMIEN KÄSITTELIJÄNÄ	21
3.1 Aikaisempia tutkimuksia.....	21
3.2 Median luonne.....	24
3.3 Sosiaalisen ongelman syntyminen	25
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	27
4.1 Tutkimustehtävä ja aineisto	27
4.2 Aineistona sanomalehtikirjoitukset.....	29
4.3 Laadullisen tutkimuksen sisällön erittely ja teemoittaminen.....	30
4.4 Aineiston analyysi.....	32
5 APUA ARKEEN JA JAKSAMISEEN.....	35
5.1 Ehkäisevän lastensuojelun kirjoitusten tuottajat	35
5.2 Arjessa toimiminen	39
5.2.1 Lapsen päivät päivähoitossa ja koulussa.....	40
5.2.2 Lapsen vapaa-aika.....	43
5.2.3 Kotipalvelu.....	44
5.2.4 Taloudelliset tuet.....	47
5.2.5 Tukea vanhemmuuteen	48

5.2.6 Mielenterveys- ja päihdepalvelut	50
5.3 Palvelurakenteet	51
5.3.1 Jonottamisen tuska	51
5.3.2 Viranomaiset	54
5.3.3 Varhainen puuttuminen ja sen menetelmät	57
5.3.4 Poliittisten päättäjien säästötoimenpiteet	60
5.4 Leimatuksi tulemisen pelko	62
5.4.1 Kokemus epäonnistumisesta vanhempana ja häpeä.....	63
5.4.2 Joitain palveluita saa vain lastensuojelun asiakkaana.....	65
5.4.3 Matala lastensuojeluilmoitusten tekokynnys	67
5.4.4 Tilanteen peittäminen ja tietojen salailu	68
6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	69
LÄHTEET.....	75

LIITEET

Liite 1. Tutkimuksessa käytetyt Helsingin Sanomien kirjoitukset

Liite 2. Tulosten yhteenvetotaulukko

KUVIOT JA TAULUKOT

KUVIO 1. Ehkäisevää lastensuojelua koskevien kirjoitusten osuus kaikista lastensuojelua koskevistä kirjoituksista vuosina 2008-2010.....	36
KUVIO 2. Ehkäisevää lastensuojelua koskevien kirjoitusten osuus muihin lastensuojelun kirjoituksiin nähden vuosina 2008-2010.....	36
KUVIO 3. Ehkäisevää lastensuojelua koskevien kirjoitusten jakautuminen palstoittain vuosina 2008-2010.....	37
KUVIO 4. Ehkäisevää lastensuojelua koskevien kirjoitusten kirjoittajat vuosina 2008-2010.....	38
KUVIO 5. Ammattilaisten kirjoittajien jakautuminen ammattiryhmiin.....	39
TAULUKKO 1. Tulosten yhteenveto.....	Liite 2

1 JOHDANTO

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2009 Suomen väkiluku oli 5 351 427 henkilöä (Tilastokeskus 2009b). *Perheitä* Suomessa oli noin 1 450 000 kappaletta, ja niiden keskipääte oli 2,80 henkilöä. Perheisiin kuului siis 75,9 % väestöstä. Perheiden määrä on lisääntynyt vuodesta 1950 noin puolella miljoonalla perheellä. Perheväestön osuus muusta väestöstä on siitä huolimatta vähentynyt 9,9 prosenttiyksikköä. Myös perheen keskipääte on vähentynyt lähes yhdellä henkilöllä. (Tilastokeskus 2009c.) Perheistä *lapsiperheitä* (perheessä alle 18-vuotiaita lapsia) vuonna 2009 oli noin 584 000 kappaletta eli 40,3 % kaikista perheistä (Tilastokeskus 2009a). Vuodesta 1950 lapsiperheiden määrä on pysynyt lähes samana, eli vähentynyt vain noin 15 000 perheellä ja niiden suhde lapsettomiin perheisiin on vähentynyt 24,1 prosenttiyksikköä. Tilastokeskuksen tekemän tutkimuksen mukaan vuonna 2009 yhteensä 1 068 554 alle 18-vuotiasta lasta asui perheessä. (Tilastokeskus 2009a.) Lapsia oli perheissä näin ollen keskimäärin 1,8 kappaletta.

Lapsiperheiden hyvinvointia on pyritty lisäämään ehkäisevän lastensuojelun keinoin. Ehkäisevän lastensuojelun määrittäminen ei kuitenkaan ole yksinkertaista. Tutkin tässä pro gradu – tutkielmassani miten keskustelu ehkäisevästä lastensuojelusta jäsentyy Helsingin Sanomien lastensuojelua koskevassa keskustelussa vuosina 2008-2010. Ehkäisevää lastensuojelua ei ole tutkittu kovin paljon, ja tällä laadullisella tutkimuksellani haluankin luoda kuvaa siitä, millaisena ehkäisevä lastensuojelu näyttää ihmisten ajatuksissa ja millaiseksi he sen toivoisivat. Pyrin siis tuomaan kansalaisten ääntä esiin ehkäisevään lastensuojeluun liittyen ja tuomaan ehkäisevän työn näkökulmaa lastensuojelun tutkimuskentälle.

Kiinnostukseni aiheeseen nousi jo aikaisemmassa vaiheessa opintoja, sillä tein kandidaatin tutkielmani ehkäisevään perhetyöhön liittyen. Vielä kandidaatin tutkielman jälkeenkin kiinnostus aiheeseen on suuri, ja halusin jatkaa pro gradu -tutkimusta samasta aiheesta. Aihe on mielestäni myös tärkeä ja ajankohtainen, sillä uusi lastensuojelulakikin (471/2007) painottaa aiempaa lastensuojelulakia (683/1983) enemmän ehkäisevän työn tärkeyttä. Uuteen lastensuojelulakiin lisättiin pykälä 3a§ vuonna 2010 määrittämään erikseen ehkäisevää lastensuojelua. Suomen hallitus on myös esittänyt eduskunnalle muutosta lastensuojelulakiin. Esitys toteutuessaan toisi yhteensä 1,2 miljoonaa euroa valtiolta ja kunnilta lapsiperheiden kotipalveluihin. (HE 137/2010, 11.) Ehkäisevän lastensuojelun tarpeeseen on siis kiinnitetty huomiota myös lainsäädännössä aiempaa enemmän uuden lastensuojelulain myötä mikä näkyy myös tutkimukseni aineistossa.

Aiheen ajankohtaisuudesta kertoo myös Lastensuojelun Keskusliiton ja Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian vuonna 2010 yhdessä tekemä selvitys uuden lastensuojelulain vaikutuksesta eri ammattiryhmien ehkäisevän lastensuojelun toimintatapoihin ja mahdollisuuksiin. (Paavola & Honkavaara & Muuronen & Mäkinen & Tolonen & Varsa 2010.) Selvityksen tuloksilla on yhtäläisyyksiä tämän tutkimuksen tulosten kanssa. Kerron selvityksestä tarkemmin luvussa 2.2.1.

Tutkimuksessani keskeisiksi käsitteiksi nousevat perhe, ehkäisevä lastensuojelu ja varhainen puuttuminen. Perehtyminen näihin kaikkiin on paikallaan, jotta voitaisiin ymmärtää tutkimuksen lähtökohdat. Luku 2 perehtyy näihin keskeisiin käsitteisiin aiempien tutkimusten pohjalta ja jakaantuu kolmeen alalukuun, joista jokainen käsittelee yhtä keskeistä käsitettä. Luku 2.1 käsittelee siis perhettä käsitteenä, sekä sen historiaa. Koin perheen historiaan tutustumisen tärkeänä, sillä ymmärtääkseen nykyajan perheitä, täytyy tietää niiden muodostumiseen vaikuttaneista tekijöistä ja aiemmista muodoista. Luvussa 2.2 käsitteelen ehkäisevää lastensuojelua aiempien tutkimusten valossa sekä esittelen muutaman ehkäisevän lastensuojelun menetelmän.

Varhaisen puuttumisen voi ajatella olevan osa ehkäisevää toimintaa, tässä tapauksessa osa ehkäisevää lastensuojelua. Ehkäisevä työ on puuttumista vaikeaan tilanteeseen varhaisessa vaiheessa, ja siitä syystä koen, että on tärkeää tutustua varhaiseen puuttumiseen, jotta voitaisiin ymmärtää ehkäisevän työn luonnetta. Näin ollen luvussa 2.3 avaan varhaisen puuttumisen käsitettä ja käsitteelen yhtä Suomessa laajalle levinnyttä varhaisen puuttumisen menetelmää. Luku 3 puolestaan tarkastelee tutkimuksia, joissa on käytetty aineistona sanomalehtiä (3.1), median luonnetta (3.2) ja sosiaalisen ongelman syntymistä (3.3). Luvussa 4 kerron tutkimukseni tavoitteista ja toteutuksesta. Esittelen aineiston ja käyttämäni menetelmät. Pohdin myös sanomalehtikirjoituksia tutkimuksen aineistona, sekä siihen liittyviä hyötyjä ja haittoja. Luvussa 4.4 kerron miten aineistoa konkreettisesti analysoin ja miten päädyin tutkimukseni tuloksiin. Luvussa 5 puolestani esittelen tutkimukseni tulokset ensin esittelemällä aineistona olleita kirjoituksia tarkemmin. Käsitteelen myös aineistossa esiin tulleita määrittelyjä ehkäisevälle lastensuojelulle (luku 5.2), sekä palveluiden saamiseen ja laatuun liittyviä teemoja (5.3). Tärkeäksi teemaksi aineistosta nousi myös palveluiden leimaava luonne, jota käsitteelen luvussa 5.4.

2 LAPSIPERHEIDEN ONGELMAT JA VARHAINEN TUKI

Käsitteenä ja yksikkönä perhe on tutkimuksessani erittäin olennaisessa osassa. Vaikka tutkimukseni koskee ehkäisevää lastensuojelua, ei tutkimuksen kohteena ole yksin lapset tai heidän hyvinvointinsa tai suojelunsa, vaan ennemminkin heidän ja heidän perheensä huonovointisuutensa ehkäiseminen niin, ettei varsinaiseen suojeluun olisi tarvetta. Kuten Törrönen ja Vornanen (2004, 159) toteavat, perhe on lapselle tärkeä yksikkö, jonka hyvinvointi edistää myös lapsen hyvinvointia. Näin ollen, jotta voitaisiin ehkäistä yksittäisten lasten huonovointisuutta, täytyy tukea koko perhettä. Suurin osa ehkäisevän lastensuojelun menetelmistä on koko perheelle suunnattua perhetyötä tai muuta työtä, unohtamatta erilaisia rahallisia tukia. Tämän kautta perhe, käsitteenä ja yksikkönä, muodostuu tutkimukseni kannalta olennaiseksi ja siihen perehtyminen on paikallaan.

2.1 Perheet Suomessa ennen ja nyt

Perheen määrittäminen on hankalaa, koska perhemuotoja ja -malleja on olemassa niin monta erilaista. Luvussa 2.1.1 pyrin esittelemään eri määritelmiä perheestä ja perheiden luokittelusta. Perheen historiaa tarkastelen luvussa 2.1.2 aina 1800-luvulta lähtien nykypäivään asti. Luvun tarkoituksena on tuoda ilmi perheiden rakentumiseen ja mallien muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä. Perehtyminen eri perheen määritelmiin ja perheen historiaan auttaa ymmärtämään perheiden nykypäivän haasteita ja ongelmia ja on siksi paikallaan tämän tutkimuksen yhteydessä.

2.1.1 Perhe käsitteenä

Perhe voi koostua yhdestä tai useammasta jäsenestä. Perheen koostuessa useammasta jäsenestä, heidän välillään on emotionaalinen side ja he toteuttavat ja jakavat yhteistä arkea. Näin ollen perheen ei tarvitse muodostua biologisesti, useammasta sukupolvesta, vaan perheenjäseniä voi yhdistää myös sosiaaliset perusteet (esim. avoparit). Perheenjäseneksi tullaan keskinäisten suhteiden välityksellä siitä huolimatta, että jokainen perheenjäsen on myös yksilö. (Uusimäki 2005, 32.) 2010-luvulla perheitä on monia erilaisia. On olemassa muun muassa ydinperheitä, yksinhuoltajaperheitä, uusperheitä, sateenkaariperheitä ja monia muita. Tämä vaikeuttaa käsitteen perhe määrittämistä. Saulin ja Kainulaisen (2001) mukaan perheiden rakenteet eivät ole enää

perinteisiä ydinperheitä, vaan perhemuodot ovat moninaistuneet ja samalla perheiden hajoaminen lisääntynyt (Sauli & Kainulainen 2001, 43-44.).

Adams (2010) on tutkinut teorioita perheistä. Hänen mukaansa perhetyyppinä on nykyaikana yhdeksän erilaista: 1) pieni ydinperhe tai aviollinen perhe (nuclear or conjugal family), 2) polveutuva, useamman sukupolven perhe (vertically extended or stem family), 3) saman sukupolven muodostama perhe (the horizontally extended family), 4) moniavioinen liitto polveutuvan tai saman sukupolven muodostaman perheen kanssa tai ilman (the polygynous compound, with or without horizontal and vertical extensions), 5) yhden ihmisen muodostama perhe (the single person household), 6) yksinhuoltajavanhemman muodostama perhe (the single-parent household), 7) samaa sukupuolta olevien perheet, lapsilla tai ilman (the same-sex relationships, with or without children), 8) avoliitossa asuva perhe (the cohabiting household, as a pre-marriage or as a non-marriage) ja 9) omasta tahdostaan lapsettomat pariskunnat (the voluntarily childless couple). (Adams 2010, 503.)

Perhettä voi määritellä myös lainsäädännön näkökulmasta. Sosiaalietuuksia myönnettäessä esimerkiksi asumistuen tai toimeentulotuen kohdalla perheeksi katsotaan henkilöt, jotka asuvat samassa taloudessa, ja toisin sanoen syövät samasta jääkaapista. Tällöin esimerkiksi avoparin kohdalla tukia myönnettäessä otetaan huomioon molempien tulot ja menot yhteisinä, ja tuet myönnetään molempien käytettäväksi. (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 35; ks. Laki toimeentulotuesta 1412/1997; Asumistukilaki 408/1975.) Perheen määrittelyminen on hankalaa niin yleisesti kuin lainsäädännössäkin. Sosiaalilainsäädännössä ei päästä yhtenäiseen perheen määritelmään, vaan lainsäädäntö ennemminkin peräänkuuluttaa erilaisten ihmissuhteiden oikeudellista merkitystä. Tämä tarkoittaa sitä, että lainsäädäntö keskittyy siihen, mikä on missäkin tilanteessa olennaista ja tärkeää (esim. perheen taloudellinen tilanne vai hoiva). (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 51.)

Silvan ja Smartin (1999) mukaan se mitä perhe on, on yhteydessä sen kanssa mitä perhe tekee. Silva ja Smart painottavat, että vaikka uusia perhemuotoja on ilmennyt, ei hoiva ja välittäminen, eikä yhteenkuuluvuus ole kadonnut perheistä minnekään (Silva & Smart 1999, 7). Perhe on ihmisille erittäin keskeinen asia elämässä ja sen olemassaolo koetaan tärkeäksi. Vaikka ihmiset lähtisivät jostakin perheestä (esim. lapsuudenperhe, avioliitto), ihmisellä on taipumus luoda uusia perheitä, mikä on Ritala-Koskisen mukaan yksi osoitus perheen tärkeydestä. (Ritala-Koskinen 2001, 9.)

Aikoinaan perhe määrittyi avioliittojen tai verisiteiden kautta, mutta nykyään perhekäsitys koostuu enemmänkin läheisistä ihmissuhteista. Tämä määritelmä sallii perheeksi sellaisetkin henkilöt, jotka asuvat joko väliaikaisesti tai pääasiallisesti erillään, sekä henkilöt, jotka ovat laillisesti ja virallisesti yhdessä, mutta ennen kaikkea myös ne, jotka ovat vain päättäneet olla perhe. Toisin sanoen se, mitä perhe tekee, on toisista välittäminen ja toistensa hoivaaminen, sekä yhteenkuuluvuuden tunteminen. Näin ollen perhe voidaan määritellä sen perusteella mitä perhe tekee. Välittäminen, hoiva ja yhteenkuuluvuus eivät vaadi eri sukupuolten välistä parisuhdetta, molempia vanhempia, lapsia tai muutakaan rajausta siihen, milloin niitä voidaan toteuttaa – ne sitovat ihmisiä yhteen. (Silva & Smart 1999, 7-11; ks. myös Featherstone 2004, 23-24.)

2.1.2 Perheen historiaa

Perheiden rakenteissa on tapahtunut muutos vuosien aikana, minkä vuoksi perhettä oli kenties aiemmin helpompi määritellä. Adamsin (2010) mukaan perheet olivat 1800-luvulla patriarkaalisia, eli mies oli perheen pää ja määräsi lapsia ja naista koskevista asioista, sekä edusti perhettä muille perheen ulkopuolisille. Perheet asuivat pääasiassa samassa paikassa kokoajan, ja sukulaiset asustivat viereisiä tiloja. Adamsin mukaan perheet eivät olleet välttämättä onnellisia, mutta 1800-luvulla se ei ollut pääasia, jonka vuoksi perheet pysyivät yhdessä. (Adams 2010, 499-500.)

1800-luvun suurimpia muutoksia, jotka vaikuttivat perheisiin, oli teollistuminen. Perheen ei tarvinnut enää hankkia elantoa omalta tilalta kotoa käsin, vaan elannon sai hankittua tehtaista ja toimistoista. Teollistuminen mahdollisti, ei vain miesten lähteä kotoaan töihin, vaan myös osan naisista aloittaa työnteko ja rahan tienäminen kodin ulkopuolella. Adamsin mukaan teollistuminen kuitenkin heikensi sukulaissuhteiden ylläpitoa ja sukulaisista muodostuvaa sosiaalista verkkoa. Teollistumisen myötä ydinperhe alkoi saada suurempaa tilaa perherakenteissa ja siitä muodostuikin perhe-elämän punainen lanka. (Adams 2010, 500.)

1900-luvun alkupuolella perheiden isät saattoivat olla työssä kodin ulkopuolella. Tämä mahdollisti Adamsin mukaan perheen muuttamisen isän työn perässä mihin vain. Perheissä, joissa sekä äiti että isä kävivät töissä, tilanne ei ollut yhtä yksinkertainen. Kahden tienaaajan perheissä kohdattiin uusia valintoja: kumman vanhemman uramahdollisuudet katsottiin tärkeämmiksi. Perheen määritelmä

laajentui 1900-luvun alkupuolella, vaikka ydinperhe avioliitossa olevien vanhempien kera olikin pääperhetyyppi 1900-luvun alkupuolella. (Adams 2010, 501.)

1900-luvun loppupuolella perheisiin vaikuttaneet asiat olivat Adamsin mukaan teknologia ja globalisaatio. Teknologia mahdollisti työn tekemisen kotoa käsin, minkä vaikutuksista perheeseen on kiistelty. Globalisaatio mahdollisti perheiden muuttamisen maasta toiseen muuten vain tai työn perässä. Globalisaatio sai Adamsin mukaan joidenkin perheiden jäsenten jättämään perheensä väliaikaisesti tai jopa pysyvästi. Globalisaatio toi mukanaan myös rasismin ja luokkaerot, joita perheet eivät olleet aiemmin välttämättä kohdanneet. Kaikista edellä mainituista perheeseen vaikuttavista tekijöistä huolimatta, Adamsin mukaan suurin perheisiin vaikuttanut tekijä oli naisten koulutus- ja työmahdollisuuksien syntyminen (Adams 2010, 501-503).

Hämäläisen ja Kankaan (2010) mukaan merkittävä muutos perheiden kohdalla oli uskonpuhdistus, jonka myötä avioerot mahdollistuivat. Myös lakimuutos vuonna 1988 helpotti avioerojen tekemistä, jonka jälkeen avioerojen määrä nousikin voimakkaasti. (Hämäläinen & Kangas 2010, 9). Perheiden hajoaminen on tietenkin perheiden kannalta ehkä ikävä muutos, mutta sen voidaan sanoa sallineen uusperheiden muodostumisen.

Sauli ja Kainulainen (2001) lähestyvät perheiden muutosta osin samoista näkökulmista kuin Adams. Perheenjäsenet eivät heidän mukaansa ole välttämättä pysyvästi kyseisen perheen jäseniä, vaan perheenjäsenet voivat vaihtua – joku voi muuttaa pois ja joku toinen taas tulla tilalle. Perheet eivät toisin sanoen ole enää niin kiinteitä kuin aikaisemmin. Adamsin kanssa he ovat samaa mieltä siitä, että useamman kuin kahden sukupolven perheitä ei enää ole samoissa määrin kuin 1800-luvulla. Näin ollen nykyään ihmiset muodostavat erilaisia perheitä elämänsä aikana, esimerkiksi ensin ollaan avioliitossa, sitten avioliitossa jne. Perhemuotojakin voi siis yhden ihmisen elämän aikana olla useampia. (Sauli & Kainulainen 2001, 43-44; Sirviö 2006, 21.)

Sauli ja Kainulainen ottavat esiin näkökannan, jolla voi ajatella olevan merkitystä perherakenteiden muutokseen: nykypäivän perheiden perustaminen. Perheitä perustetaan nykyään aikaisempaa myöhemmin, eivätkä lapsetkaan kuulu perheeseen enää yhtä todennäköisesti kuin ennen lapsettomuuden lisääntytyä. Perheet, joissa on lapsia, hankkivat lapset usein naisen ollessa keskimäärin noin 30-vuotias. Tämä johtaa siihen, että vanhemmaksi tullessa vasta 30-vuotiaana vanhemmuuden aika on lyhentynyt. Vanhemmuuden aikaa lyhentää myös se, etteivät lapsetkaan enää viivy kotona aikuisuuteen asti ennen kuin muuttavat omilleen. (Sauli & Kainulainen 2001, 43.)

Adamsin lailla, Sauli ja Kainulainen ovat sitä mieltä, että syitä perherakenteiden muutoksille ovat väestörakenteen muutos, työelämä ja rahalliset resurssit. Naiset eivät enää työskentele kotona kotia ja lapsia hoitaen, vaan he ovat siirtyneet töihin kodin ulkopuolelle ja erilaiset hoitovapaat ovat mahdollistaneet naisten kodin ulkopuolisen palkkatyönteon. Tämä mahdollistaa naisten kiinteän yhteyden työmarkkinoihin, mutta samaan aikaan lasten hoitamisen ajoittain itse. (Sauli & Kainulainen 2001, 44-46.)

Huolimatta siitä, että työllisyys on kasvanut suurimman osan ajasta, lapsiperheiden köyhtyminen on myös lisääntynyt. Markus Jäntti (2010) on tutkinut lapsiperheiden köyhyyttä Suomessa ja tullut siihen tulokseen, että suurin köyhyysriski on alle 3-vuotiailla ja 12-17-vuotiailla lapsilla (Jäntti 2010, 67). Syy lapsiperheiden köyhyyteen löytyy Saulin ja Kainulaisen (2001) mukaan usein matalista palkoista tai suurista perheistä. Lapsiperheiden köyhyyteen vaikuttavat myös lyhyet työsuhteet ja pitkäaikaistyöttömyys. Siitä huolimatta, että lapsiperheet saattavat olla köyhyysrajan alapuolella, heidän sosioekonominen asemansa kuitenkin pysyy muita köyhyysrajan alapuolella olevia ryhmiä todennäköisemmin työssäkäyvänä. (Sauli & Kainulainen 2001, 46-50, ks. myös Jäntti 2010, 62-75.)

Timo Halttunen (1999) on tutkinut lapsiperheiden taloudellista selviytymistä 1990-luvun lamasta, sekä keinoja selvitä siitä. Halttunen tuli tutkimuksessaan tulokseen, että laman jälkeen perheiden oli vaikeampi hankkia toimeentuloaan kuin ennen lamaa. Erityisen hankalaksi laman jälkeinen aika muodostui yksinhuoltajille, marginaalisessa työmarkkina-asemassa oleville ja keski-ikäisille. Sosiaalitoimistosta saatava apu ei kohdannut asiakkaita toivotulla tavalla: yhteiskunnan taloudellinen tilanne ei mahdollistanut ehkäisevää sosiaalityötä, eivätkä sosiaalityöntekijät löytäneet aikaa sen toteuttamiseen. Tilanteesta huolimatta asiantuntijat kokivat ehkäisevän sosiaalityön tärkeäksi, mutta eivät pystyneet toteuttamaan sitä toivomallaan tavalla. Kunnan sosiaalitoimiston toiminnalla ei siis ollut toivottua vaikutusta lamasta selviämiseen, mutta sitä koettiin löytyvän järjestöistä etsivän sosiaalityön ja vertaisryhmätoiminnan kautta. (Halttunen 1999, 110-117.)

Monenmuotoisista perhemalleista huolimatta, edellä mainittujen määritelmien mukaan perhe voi siis olla olemassa ilman lapsia (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 28; ks. myös Jallinoja 2000, 187-210). Tutkimukseni koskee kuitenkin *lapsiperheitä*, sillä lastensuojelun toimenpiteet koskevat pääasiassa alle 18-vuotiaita lapsia tai jälkihuollon tapauksessa alle 21-vuotiaita (Lastensuojelulaki 417/2007, 6§). Näin ollen perheitä, joissa ei ole lapsia, ei ole tarpeen tukea ehkäisevän

lastensuojelun näkökulmasta. Käytän tutkimuksessani käsitettä *vanhemmat* kattamaan perheen molemmat vanhemmat tai mahdollisen yksinhuoltajaperheen vanhemman, vaikka puhun käsitteestä monikkomuodossa (vanhemmat).

2.2 Ehkäisevä lastensuojelu

Kurosen ja Lahtisen (2010) mukaan ehkäisevän lastensuojelun ajankohtaistumiseen Suomessa on vaikuttanut huoli lasten hoidon ja kasvatuksen laiminlyönnistä, huostaan otetuiden lasten määrän kasvusta, määrääikaisten työsuhteiden lisääntymisen vaikutuksista lapseen, lapsiperheiden köyhyyden lisääntymisestä, väkivallasta, sekä päihde- ja mielenterveysongelmista. 1980-luvun puolessavälissä lastensuojelussa alettiin painottaa ongelmien ehkäisyä, lasten ja perheiden tukemista ehkäistäkseen huostaanottoja. Tämä ajatusmaailman muutos loi tarpeen uusien toimintatapojen luomiselle, jotta kyseisiin tavoitteisiin päästäisiin. (Kuronen & Lahtinen 2010, 65-70.) Korhosen (2004) mukaan ehkäisevää sosiaalipolitiikkaa alettiin hyvinvointivaltioissa toteuttaa jälleen 1990-luvulla.

2.2.1 Ehkäisevä lastensuojelu käsitteenä

Suomalaisten lapsiperheiden tuen tarvetta on tutkinut Häggman-Laitila (2002), jonka tutkimuksen mukaan perheet tarvitsevat tukea vanhemmuuteen, lasten kasvatukseen ja hoitoon, parisuhteen ongelmien hoitoon sekä sosiaaliseen verkostoon. Myös terveydelliset ongelmat joko lapsella tai vanhemmalla lisäsivät perheiden avuntarvetta. Työ tai työttömyys, opiskelu, taloudelliset vaikeudet, asumistilanne tai perhekriisit olivat myös asioita, joiden kohdalla perheet tarvitsivat tukea. Eniten tukea tarvittiin tutkimuksen mukaan vanhemmuuteen, jota ilmaisi isien ja äitien turhautuminen, epävarmuus vanhempana, ajan puute ja sen järjestämisen ongelmat. Perheet tarvitsivat apua myös synnytyksenjälkeisessä masennuksessa. (Häggman-Laitila 2002, 599.)

Vanhemmat murehtivat Häggman-Laitilan tutkimuksen mukaan lastensa pelokkuutta, levottomuutta, vetäytyneisyyttä ja puhehäiriöitä. Vanhempien parisuhdeongelmat liittyivät yhteisen ajan puutteeseen, riitelyyn ja kiistelyyn, avioeron pelkoon ja uhkaan, sekä puolisoiden entisiin parisuhteisiin. Perheen vanhemmille oli tärkeää suunnitella yhteistä tulevaisuutta, sekä saada apua

puhumiseen ja seksuaalisiin ongelmiin. Sosiaalisten suhteiden vähäinen määrä johti usean vanhemman yksinäisyyteen. Joka viides perhe kamppaili taloudellisten- tai asumisongelmien kanssa, minkä koettiin vaikuttavan koko perheeseen. Tutkimukseen osallistuneista vanhemmista 26 %:lla oli terveydellisiä ja mielenterveydellisiä ongelmia, kuten masennusta ja anoreksiaa. (Häggman-Laitila 2002, 600-601.)

Niin ehkäisevää lastensuojelua kuin lastensuojelua yleensäkin toteutetaan Lastensuojelulain (417/2007) ja YK:n Lasten oikeuksien sopimuksen (Valtiosopimus 60/1991) pohjalta. Lasten oikeuksien sopimus on hyväksytty Suomessa lain tasoiseksi, jonka vuoksi viranomaisten on noudatettava sitä muun lainsäädännön tavoin (Taskinen 2007, 14). Lastensuojelulain (417/2007) 3 a § määrittää ehkäisevää lastensuojelua sekä velvoittaa kuntia toteuttamaan sitä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi:

”Lastensuojelun lisäksi kunta järjestää lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi 2 luvun mukaista ehkäisevää lastensuojelua silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana.

Ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on tuki ja erityinen tuki, jota annetaan esimerkiksi opetuksessa, nuorisotyössä, päivähoitossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Kun lapsi on lastensuojelun asiakkaana, edellä 2 momentissa tarkoitettua tukea järjestetään osana avo-, sijais- tai jälkihuoltoa.”¹

Kuten lastensuojelulaki kertoo, ehkäisevä lastensuojelu tarkoittaa palveluita lapsen ja perheen hyvinvoinnin edistämiseksi *ilman* lastensuojelun asiakkuutta. Kun perheellä on lastensuojelun asiakkuus, katsotaan lain mukaan ehkäisevän työn päättyneen ja varsinaisen, korjaavan lastensuojelun alkaneen. Tämä jaottelu käytännön työssä ei kuitenkaan ole itsestään selvää.

Törrösen ja Vornasen (2004) mukaan ehkäisevän lastensuojelun voidaan katsoa Suomessa alkaneen 1960-luvulla. Silloin tapahtui käänne, jonka myötä avohuolto, perhehoito ja muu ehkäisevä toiminta

¹ Lainattujen tekstien kursivoinnit eivät kuulu alkuperäiseen tekstiin vaan ne on lisätty jälkikäteen.

saivat aikaisempaa suuremman painotuksen. Törrösen ja Vornasen mukaan ehkäisevän työn tarkoitus on estää ”negatiivisen kehityskulun syntyminen tai sen syveneminen” (Törrönen & Vornanen 2004, 159). Näin ollen ehkäisevässä työssä useimmiten tiedetään mitä ollaan ehkäisemässä tai välttämässä, tai mitä halutaan ehkäistä ja välttää. Tutkijoiden mukaan ehkäisevä työ saattaa ajoittain sisältää ehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen lisäksi kriisiluonteista toimintaa. Törrönen ja Vornanen ovat tiivistäneet ehkäisevän lastensuojelun kuuteen tehtävään, joiden kautta ehkäisevää lastensuojelua voidaan hahmottaa: 1) lapsille ja nuorille tarkoitetun toiminnan läpäisevänä periaatteena, 2) joko ongelmien ehkäisyä tai niiden syvenemisen estämisenä, 3) lapsiväestön suojeluna, 4) lasten ja nuorten osallisuutena, 5) lapsiväestön tarpeisiin vastaamisena ja 6) riskien poistamisena ja mahdollisuuksien avaamisena. (Törrönen & Vornanen 2004, 157-161.)

Ehkäisevä lastensuojelu pyrkii antamaan lapsille hyvät edellytykset lapsuuteen ja näin ollen yhdeksi tavoitteeksi muodostuu hyvinvoinnin lisääminen lapsiväestössä (Törrönen & Vornanen 2004, 162). Kuten luvun 2 johdannossa todettiin, näihin tavoitteisiin voidaan ajatella pääsevän perheiden ja vanhempien tukemisen kautta. Perheiden ja vanhempien tukemisen lisäksi yhteiskunnallisilla toimilla on vaikutusta lasten hyvinvointiin ja niiden vaikutusta lapsiin tulisikin arvioida tarkasti. Yhteiskunnallisella tasolla tulee voida keskustella ehkäisevästä lastensuojelusta avoimesti ja päätöksenteon tulisi myös olla avointa. Myös juuri ehkäisevään lastensuojeluun kohdistetut tieteellisen tutkimuksen katsotaan olevan suuressa asemassa lasten hyvinvoinnin edistämässä ja lisäämisessä. Ehkäisevän lastensuojelun toteuttaminen ei näidenkään myötä ole itsestään selvää. Törrösen ja Vornasen mukaan ehkäisevään lastensuojeluun liittyy ”eettisiä esteitä”, joita ovat pelko liian suuresta ja vahvasta uskosta ehkäisevän työn mahdollisuuksiin ja pelko ihmisten vahingoittamisesta puuttamalla ”turhaan”. (Törrönen & Vornanen 2004, 162-164.)

Kangaspunta, Kilkku, Kaltiala-Heino ja Punamäki (2005) toteavat, että peruspalveluilla on merkittävä rooli lapsiperheiden ongelmien ehkäisyssä. He katsovat peruspalveluihin kuuluvaksi muun muassa neuvolan, päivähoiton, koulun sekä muut sosiaalipalvelut. Tutkijoiden mukaan peruspalvelut ovat merkittävä asia perheiden mielenterveysongelmien tunnistamisessa, voimavarojen etsimisessä ja tukemisessa. Peruspalveluilla on myös perheiden verkostoitumista lisäävää vaikutusta. Peruspalvelut ovat kuitenkin pirstaloituneet eri toimijoille, mikä hankaloittaa niiden tavoitteiden toteutumista. Kangaspunta ja muut eivät kuitenkaan näe ratkaisuna erityispalveluiden lisäämistä, vaan hoidon riittävyteen ja hoitojonojen pienentämiseen tulisi puuttua lapsiperheiden perustason palveluita parantamalla niin, että perheet saavat tukea ajoissa ja

siinä vaiheessa, kun ongelmat ovat vielä pieniä. (Kangaspunta & Kilku & Kaltiala-Heino & Punamäki 2005, 10-11.)

Kurosen ja Lahtisen (2010) tekemän tutkimuksen mukaan niin Suomessa kuin muissakin pohjoismaissa laajaa tukea perheille ja lapsille pyritään järjestämään vähemmän kontrolloitaviksi palveluiksi. Valtion järjestämät tuen muodot koetaan enemmän palveluina ja tukena kuin valvontana ja tarkkailuna. Suomessa on kuitenkin ilmaistu kritiikkiä perheiden tukemisesta liian heikkona väliintulona, ei suinkaan liian kontrolloivana ja rankkana. (Kuronen & Lahtinen 2010, 69.)

Ehkäisevää lastensuojelua voidaan lähestyä myös toisenlaisesta näkökulmasta. Saarela ja Viheriävaara (2000) ovat julkaisemassaan opetusmonisteessa tarkastelleet ehkäisevää lastensuojelutyötä ammatillisena ja ideologiapohjaisena työnä sekä makro- ja mikrotason työnä. He toteavat, että rajaa ehkäisevän ja korjaavan työn välille on mahdotonta määritellä, sillä työ on aina jollain tapaa sekä ehkäisevää että korjaavaa. Kumpaakin on jokaisessa lastensuojelun alueessa, mutta eri suhteissa. Näin ollen rajanveto esimerkiksi lastensuojelun avohuollon ja ehkäisevän työn välille on joskus hankalaa. (Saarela & Viheriävaara 2000, 13-14.)

Ehkäisyn ja korjaavuuden ajoittaisen päällekkäisyyden vuoksi Saarela ja Viheriävaara ehdottavatkin käytettäväksi termejä *ehkäisevyyden* ja *korjaavuuden periaatteet*. Ehkäisevyyden periaatteen voidaan ajatella olevan mukana jopa sijaishuollossa, jossa yritetään lasta ja perhettä tukemalla ehkäistä kriisin syvenemistä sekä samalla pyritään ehkäisemään uusien ongelmien syntymistä. Pohdittaessa korjaavuuden periaatetta, sen voi todeta olevan läsnä muun muassa poliittisessa päätöksenteossa, jossa tavoitteena on poistaa jo olemassa olevia epäkohtia (ts. korjata) sekä ehkäistä epäkohtien syntyminen uusia parempia menetelmiä luoden. Saarelan ja Viheriävaaran mukaan ehkäisyn tarve nousee korjaamisen tarpeesta samoin kuin korjaamisen tarve ehkäisyn tarpeesta. He painottavatkin, että hämärää rajaa ehkäisyn ja korjaavuuden välillä pidetään itsestään selvänä ja siitä syystä se saattaa helposti unohtua käytännöntyötä reflektoidessa. (Saarela & Viheriävaara 2000, 14-15.) Törrönen ja Vornanen (2004) puolestaan ehdottavat käytettäväksi käsitettä *lastensuojelun edistävä työ* lastensuojelun ehkäisevän työn vastakohtana. Lastensuojelun edistävässä työssä tarkoituksena olisi tukea ”hyvää kasvua ja luotaisiin sille laajentumisen mahdollisuuksia”. (Törrönen & Vornanen 2004, 159.)

Ehkäisevä lastensuojelu ideologisena työnä on urheiluseurojen, nuorisoseurojen, ja muiden yhteisöjen toteuttamaa lasten ja nuorten kanssa tehtävää työtä. Ideologisella työllä on ehkäisevää

vaikutusta, mutta ne eivät toimi tietoisesti ehkäisevän lastensuojelun näkökulmasta. Ammatillisena työnä ehkäisevää lastensuojelua toteutetaan tietoisesti lastensuojelun lähtökohdista ja työntekijät ovat koulutettuja. Ammatillista ehkäisevää lastensuojelua toteuttavat esimerkiksi järjestöt, kunnat seurakunnat ja valtio. (Saarela & Viheriävaara 2000, 19-20.)

Toinen näkökulma jäsentää ehkäisevää lastensuojelua on Saarelan ja Viheriävaaran mukaan tarkastella sitä mikro- ja makrotason työnä. Mikrotason työksi kirjoittajat katsovat alueelliset ja tietyille väestölle kohdenneet palvelut ja toiminnot. Makrotason työnä ehkäisevä lastensuojelu pyrkii esimerkiksi uudistamaan lainsäädäntöä päättäjiin vaikuttamalla, sekä tiedottamalla asioista kaikille henkilöille koko maassa yleisesti, kohdistamatta niitä jollekin tietylle ihmisryhmälle. (Saarela & Viheriävaara 2000, 20.)

Korhonen (2004) lähestyy ehkäisevää sosiaalipolitiikkaa kolmesta näkökulmasta. Ensinnäkin, ehkäisevää sosiaalipolitiikkaa voidaan ajatella, Korhosta lainaten, 1) ongelmien ehkäisyn näkökulman huomioon ottamisena kunnallisessa päätöksenteossa, 2) kunnallisen ehkäisevän sosiaalipolitiikan ohjelman laatimisena, 3) uusien innovatiivisten toimintamallien tai -ohjelmien synnyttämisenä tai 4) sektorirajat ylittävänä vuorovaikutusprosessina. Toiseksi, ehkäisevää sosiaalipolitiikkaa voidaan tarkastella ”*sosiaalipolitiikan tasolla, sosiaalipoliittisten instituutioiden tasolla, yhteisötasolla ja yksilötasolla yhteiskunnallisen ja kulttuurisen murroksenseurauksena tapahtuneiden muutosten kautta*”. Kolmas näkökulma, josta Korhosen mukaan ehkäisevää sosiaalipolitiikkaa voidaan tarkastella, on tutustua viimeisen ehkäisevän sosiaalipolitiikan kauden alkamisen tilanteeseen ja olosuhteisiin. Korhonen toteaaakin, että yritettäessä määrittää ehkäisevää sosiaalipolitiikkaa, joutuu useimmiten valitsemaan puolen joko hyvinvointivaltion kannattajista tai kritisoijista. Yksiselitteistä määritelmää ehkäisevästä sosiaalipolitiikasta on siis mahdotonta antaa. (Korhonen 2004, 137-139.)

Lastensuojelun Keskusliitto ja Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia tekivät vuonna 2010 selvityksen uuden lastensuojelulain vaikutusta eri ammattiryhmien ehkäisevän lastensuojelun toimintatapoihin ja mahdollisuuksiin. Selvitys koski uuden lastensuojelulain vaikuttavuutta eri ammattiryhmien ehkäisevän lastensuojelun toimintatapoihin ja mahdollisuuksiin. Kyseessä on siis selvitys, jonka tulokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä eivätkä ne ole myöskään valtakunnallisesti kattavia. (Paavola ym. 2010, 3-4.) Aiheesta kerrottiin myös Talentia -lehdessä, jonka mukaan ehkäisevästä lastensuojelusta myös vähennetään resursseja korjaavan työn määrän vuoksi, kuten Tero Ristimäki Talentia -lehdessä toteaa, ”on käsittämätöntä, että samaan aikaan kun

lastensuojelu kokonaisuudessaan natisee liitoksistaan, ajetaan alas niitä palveluita, jotka toimiessaan vähentäisivät asiakkuuksia lastensuojelusta”. (Jaakkola & Schrooten 2010.)

Selvitys toteutettiin verkkokyselynä kesäkuussa 2010 ja uusintakyselynä elokuussa 2010. Selvitykseen osallistuneita ja mukaan otettuja ammattiryhmiä olivat neuvolat, päivähoito, koulu, nuorisotoimi ja sosiaalitoimi. Selvityksestä käy ilmi, että resursseja ja voimavaroja ehkäisevään työhön ei lastensuojelun sosiaalityössä ole. Kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä 41 % vastasi, etteivät he ehdi tekemään ehkäisevää työtä lainkaan. Myös lastensuojeluilmoitusten määrän kasvu ja tekemisen kynnyksen madaltuminen käy ilmi selvityksestä. Osa ammattiryhmistä ei tiennyt mitä muuta perheille tarjota tai miten muuten ilmaista huoltaan lapsesta tai perheestä kuin tekemällä lastensuojeluilmoituksen. Puutteita yhteistyössä ilmeni myös, jota sosiaalityöntekijöiden vaihtelovollisuuden koettiin entisestään hankaloittavan. Koulutukselle ja osaamisen jakamiselle on myös tarvetta, ilmenee selvityksestä. (Paavola ym. 2010, 6-26.)

Ehkäisevää lastensuojelua voi kutsua myös ennaltaehkäiseväksi lastensuojeluksi, mutta käytän tässä tutkimuksessa käsitettä *ehkäisevä* lastensuojelu siitä syystä, että se on lyhyempi ja selkeämpi ilmaisu, mutta tarkoittaa ja ilmaisee kuitenkin samaa asiaa kuin ennaltaehkäisevä lastensuojelu. Toisin sanoen, käytettäessä termiä ”ehkäisevä” välitetään viestiä asioiden ennakoinnista samoin kuin käytettäessä termiä ”ennaltaehkäisevä” (Törrönen & Vornanen 2004, 159).

2.2.2 Ehkäisevän lastensuojelun menetelmiä

Ehkäisevää lastensuojeluun kuuluu olennaisesti *perhetyö*. Perhetyön voidaan Kurosen ja Lahtisen (2010) mukaan ajatella Suomessa alkaneen 1980-luvun alussa, jolloin se yleistyi sosiaalityössä. Perhetyön suosio liittyi sen ajatukseen siitä, että yhden perheenjäsenen ongelmat ovat koko perheen ongelmia. Yhden perheenjäsenen ongelmien ajateltiin siis vaikuttavan myös muihin perheenjäseniin ja näin ollen muutkin perheenjäsenet olivat tuen tarpeessa. (Kuronen & Lahtinen 2010, 70.)

Ehkäisevä perhetyö pyrkii ylläpitämään perheen hyvinvointia sekä ehkäisemään riskit, jotka esiintyvät lyhytaikaisissa elämän muutostilanteissa. Ehkäisevän perhetyön tavoitteena on, ei ainoastaan tukea perhettä arjessa, vaan myös auttaa perhettä löytämään omat voimavaransa. Työ sisältää arjessa auttamista, neuvomista, keskustelua, vertaisryhmiä sekä tarvittaessa ohjausta muiden

palveluiden piiriin. Toisin kuin lastensuojelun perhetyö tai kuntouttava perhetyö, ehkäisevä perhetyö on kestoaltaan lyhytaikaista. (Järvinen & Lankinen & Taajamo & Veistilä & Virolainen 2007, 34-35.) Perheet tulevat ehkäisevän perhetyön piiriin kun heillä ilmenee ongelmia arjen sujumisessa. Huoli lapsesta on ehkäisevässä perhetyössä usein vasta ihmettelyä lapsen tilanteesta. Kaikilla perheillä on kuitenkin mahdollisuus saada ehkäisevää perhetyötä, mutta usein se vaatii perheeltä itseltään aktiivisuutta. Ehkäisevä perhetyö on painotukseltaan varhaista tukemista. (Järvinen ym. 2007, 34-35.)

Lapsiperheiden kotipalvelu eli kotipalvelun perhetyö on lakisääteinen palvelu, joka kuntien on velvoitettu järjestämään Sosiaalihuoltolaissa (710/1982, 17 §):

”Kotipalveluilla tarkoitetaan asumiseen, henkilökohtaiseen hoivaan ja huolenpitoon, lasten hoitoon ja kasvatukseen sekä muuhun tavanomaiseen ja totunnaiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittamista ja niissä avustamista.” (20 §.)

”Kotipalveluja annetaan alentuneen toimintakyvyn, perhetilanteen, rasittuneisuuden, sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavanlaisen syyn perusteella niille, jotka tarvitsevat apua suoriutuakseen 20 §:ssä tarkoitetuista tehtävistä ja toiminnoista.” (21 §)

Kotipalvelu kuuluu kuntien sosiaali- ja terveystoimen tai sosiaalitoimen alaisuuteen. Laki ei määrää kuntaa itseään tuottamaan kotipalvelua, vaan ainoastaan järjestämään kotipalvelua tarpeen mukaan. Tämä tarkoittaa siis sitä, että kunta voi myös hankkia esimerkiksi kotipalvelun perhetyötä ostopalveluna tai palvelusetelin avulla. (Järvinen ym. 2007, 35.) Sosiaalihuoltolain (710/1982) 17§ kertoo palveluiden järjestämisestä, ei tuottamisesta. Vaikka kotipalvelu on pääasiassa maksullista, harkintaa maksujen suhteen käytetään kun kotipalvelun perhetyötä annetaan ehkäisevänä palveluna. (Järvinen ym. 2007, 35.) Kaikki perheet voivat hakea kotipalvelua kunnalta ja jokainen hakemus tulisi käsitellä yksilöllisesti. Se, saako perhe kotipalvelua vai ei, määritellään perheen tarpeen, olosuhteiden ja tilanteen mukaan. Lapsiperheiden kotipalvelu tukee perheitä antaen tukea henkilökohtaiseen hoivaan ja huolenpitoon, lastenhoitoon ja kasvatukseen. Tukea saa tarvittaessa myös muihin tavallisen elämän tehtäviinsä ja toiminnoista suoriutumiseen liittyen. Toimiessaan ihanteellisella tavalla, lapsiperheiden kotipalveluun on helppo hakeutua ja ottaa sitä vastaan, eli palvelu on niin sanottua matalan kynnyksen palvelua. (Järvinen ym. 2007, 36-37.)

Kurosen ja Lahtisen (2010) mukaan kotipalvelu (home help) kehitettiin Suomessa 1930-luvulla Mannerheimin Lastensuojeluliiton toimesta ja 1950-luvulla siitä tuli yleinen sosiaalinen palvelu, jota toteuttivat viranomaiset. Tuolloin kotipalvelun tavoitteena oli tukea ja auttaa isojen perheiden köyhiä äitejä maaseudulla. Myöhemmin kotipalvelusta tuli valtakunnallisesti universaali sosiaalihuollon palvelu. Vähitellen kotipalvelusta tuli kuitenkin valikoiva palvelu, jonka vuoksi tiettyä osaa kotipalvelusta kutsuttiin intensiiviseksi perhetyöksi. Aikoinaan perheet saivat kotipalvelua julkisena apuna tilapäisiin ongelmatilanteisiin tai tarvitessaan lastenhoitoapua. Kuronen ja Laitinen huomauttavat, että perhetyön sisältö onkin muuttunut työskentelystä perheitä varten työskentelyyn perheiden *kanssa*. (Kuronen & Lahtinen 2010, 71.)

Perhepalveluita ja perheiden tuen tarvetta ovat tutkineet Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia yhdessä Pornaisten kunnan kanssa Perhepalvelu-hankkeen kautta. Hanke toteutettiin vuosina 2004-2005 ja sen tarkoituksena oli kehittää lapsiperheiden ehkäiseviä ja varhaisia tukimuotoja Sosiaali- ja terveysministeriön neuvolatyön suosituksia vastaaviksi. (Häggman-Laitila 2006, 5-6.) Stadian tekemän tutkimuksen mukaan perhetyöhön osallistuneiden vanhempien tuentarpeet vähenivät tarvealueilla niin äideillä kuin isilläkin, ainoastaan taloudellinen tilanne ja perheen arki saattoivat huolettaa vielä perhetyön jälkeen. Perhetyön myötä perheiden tukitahot lisääntyivät keskimääräisestä 2,3 tukitahosta 2,8 tukitahoon. Tukitahoissa viranomaisten osuus väheni. (Häggman-Laitila 2006, 23-28.)

2.3 Varhainen puuttuminen

Varhainen puuttuminen on aihe, jota on tutkittu niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Varhainen puuttuminen jakaa mielipiteitä tutkijoiden kesken, eikä se aina ole niin yksinkertainen asia, miltä aluksi saattaa vaikuttaa. Suomessa kaksi tutkijaa ovat kehittäneet ehkä laajimmalle levinneen varhaisen puuttumisen menetelmän, huolen puheeksiottamisen menetelmän, joka antaa melko tarkkoja toimintaohjeita varhaiseen puuttumiseen. Varhaista puuttumista on hyvä käsitellä tutkimukseni yhteydessä, sillä se tulee ilmi myös tutkimukseni aineistossa (luku 5.3.3).

2.3.1 Varhaisen puuttumisen käsite

Varhainen tukeminen ja varhainen puuttuminen ovat yksi lastensuojelulain periaatteista. Kuten edellisessä luvussa lainattu lakiteksti kertoi, kuntien on järjestettävä ehkäisevää lastensuojelua. Ongelmien ehkäisyssä varhainen tukeminen ja varhainen puuttuminen asioihin ovat ratkaisevassa asemassa. Kaikkien lasten kanssa työskentelevillä henkilöillä täytyy olla tietoa siitä, miten otetaan huoli puheeksi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Myös taitoa sen toteuttamiseen täytyy työntekijöillä olla. Varhainen tukeminen ei saa olla epäkunnioittavaa tai leimaavaa. Se tulee toteuttaa myös avoimesti, yhdessä lapsen ja perheen kanssa. (Taskinen 2007, 16.)

Ehkäisevän lastensuojelun ja varhaisen puuttumisen ajankohtaisuudesta kertoo Suomen hallituksen politiikkaohjelma vuodelta 2008, jonka painopisteenä on ehkäisevä työ ja varhainen puuttuminen. Sen tavoitteena on pahoinvoinnin ja syrjäytymisen vähentäminen ja ehkäiseminen lasten, nuorten ja perheiden kohdalla. Politiikkaohjelmalla on kolme osa-aluetta ja työryhmää, joilla jokaisella on eri painopisteensä: 1) lapsilähtöinen yhteiskunta, 2) hyvinvoiva lapsiperhe ja 3) syrjäytymisen ehkäiseminen. Politiikkaohjelma pyrkii kehittämään päätösten arviointia siitä, miten ne vaikuttavat lapsiin. Tässä asiassa pyritään toimimaan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen pohjalta. Politiikkaohjelman tavoitteena on tutkia lapsia säännöllisesti ja näin muodostaa lasten ja nuorten hyvinvoinnin tietojärjestelmä. Näiden tavoitteiden lisäksi ohjelma keskittyy kokonaisuuden luomiseen, jossa eri toimet (nuorisotyö, koulu, työhallinto, sosiaali- ja terveystoimi) tekisivät yhteistyötä ehkäistäkseen syrjäytymistä. (Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma 2008.)

Dunst ja Trivette (2009) ovat tutkineet perheiden voimaannuttamista ja perheiden tukemista, sekä sitä minkälainen apu voimaannuttaa perheitä parhaiten. He tutkivat tarpeisiin pohjautuvaa (needs-based), sosiaalista tukea (social support), vahvuuksiin pohjautuvaa (strengths-based), ja kyvyn kasvattamiseen pohjautuvaa (capacity-building) auttamisen tapoja ja interventioita. He tulivat tulokseen, jonka mukaan kaikista tuloksekkainta auttamista ja puuttumista on apu, joka on mahdollisimman yksinkertaista ja helppoa.

”...the more straightforward the interventions, the higher the probability that the interventions would be implemented as planned and intended, and have expected benefits.”

Dunst ja Trivette sanovatkin, että vähempi on enemmän (“less is more”) kun on kyseessä perheiden auttaminen ja tukeminen. (Dunst & Trivette 2009, 135.)

Varhainen puuttuminen ei ole kuitenkaan niin yksiselitteinen käsite. Mirja Satkan (2009) mukaan ammatillinen ja poliittinen toiminta on muuttunut niin, että ammattilaisia kehoitetaan tunnistamaan lasten ja nuorten ongelmat ajoissa. Tämä on johtanut lähtöoletukseen, että lapsilla ja nuorilla on ongelmia. Nopeasti ajateltuna varhainen puuttuminen kuulostaa loistavalta idealta, mutta sillä voi olla myös haitallisia vaikutuksia lapsiin. Aikuisten puuttuessa lasten tai nuorten ongelmiin, voi lapsen poikkeava käyttäytyminen lisääntyä. Tämä saattaa tapahtua Satkan mukaan erityisesti tilanteessa, jossa lapsi tai nuori kokee poikkeavuuden osaksi itseään ja identiteettiään. Koska varhaisella puuttumisella on myös omat varjopuolensa, tulee Satkan mukaan ammattilaisten, jotka toteuttavat varhaista puuttumista, tutustua siihen liittyviin toimintapolitiikkoihin, sekä kulttuurisiin sitoumuksiin ja oletuksiin. Toimijoiden tulisi kiinnittää huomiota myös taustalla vaikuttaviin ihmiskäsityksiin, jolloin toiminnan eettisyyttä ja vaikuttavuutta on helpompi tarkastella. (Satka 2009, 26-30.)

Timo Harrikari (2008) on tutkinut lasten ja nuorten asemaa huolta ja puuttumista painottavassa politiikassa. Harrikarin mukaan lapset ja nuoret ovat keskellä riskipolitiikkaa, jonka keskeisinä elementteinä ovat huoli, riski ja puuttuminen. Riskipolitiikka ei ole sama kuin hyvinvointipolitiikka, joka luottaa perheiden tekevän parhaat valinnat pienen tuen avulla. Riskipolitiikka puolestaan erittelee lapsille ja nuorille omat tukimuotonsa, samoin kuin vanhemmille omansa. Riskipolitiikassa perhettä ei katsota kokonaisuutena, vaan perheenjäseniä yksilöinä. Puuttumisen painottaminen erottaa Harrikarin mukaan sukupolvia toisistaan. Sukupolvien erottamista edesauttaa jatkuva huolen ja epäonnistumisen epäily. Esimerkiksi jatkuva puhe vanhemmuuden hukkaamisesta saa vanhemmat epäilemään kasvatustaan osoitetun epäluottamuksen ansiosta. (Harrikari 2008, 256-269.)

2.3.2 Huolen puheeksiottamisen menetelmä

Esa Eriksson ja Tom Erik Arnkil ovat kehittäneet *Huolen puheeksiottamisen menetelmän*, eli niin sanotun varhaisen puuttumisen menetelmän, jonka tavoitteena on helpottaa varhaisen puuttumisen toteuttamista sekä ongelmien ja huolien puheeksiottamista. Menetelmä kannustaa yhteistyöhön työntekijän ja perheen kanssa. Menetelmän olennainen osa onkin työntekijän huolen tunnistaminen

lasta kohtaan ja ottaa asia puheeksi omalla huolenaan, ei lapsen tai perheen ongelmana. Näin ollen työntekijä ”kutsuu” vanhempia auttamaan huolen vähentämisessä, mikä osoittaa kunnioittavaa varhaista puuttumista. (Eriksson & Arnkil 2007, 7.)

Huolen puheeksiottamisen menetelmän tarkoituksena on ottaa huoli puheeksi vanhempien kanssa, samalla kuitenkin on tarkoitus tehdä se kunnioittavasti sekä tukea tarjoten. Menetelmän tavoite on siis ”saada aikaan liittouma lasta koskevan huolen poistamiseksi”. (Eriksson & Arnkil 2007, 12.) Menetelmä sai alkunsa Palmuke- projektissa (Palvelurakenteen muutos ja henkilöstön kehittäminen) ja sitä on jatkettu Varpu-projektissa (www.varpu.fi) (Eriksson & Arnkil 2007, 3).

Tilannetta, jossa huoli aiotaan ottaa puheeksi, voi helpottaa lomakkeen avulla. Niin sanottuun *puheeksiottolomakkeeseen* on valittu tietyt kysymykset, jotka helpottavat puheeksiottamista, sekä auttaa valmistautumaan siihen etukäteen ja mahdollistavat myös jälkikäteisarvioinnin. Lomake on jaettu kolmeen osioon, joista ensimmäistä osaa pohditaan kun koetaan puheeksiottaminen tarpeelliseksi. Toiseen osaan keskitytään juuri ennen lapsen huoltajien tapaamista. Kolmatta osaa pohditaan huoltajien tapaamisen jälkeen. (Eriksson & Arnkil 2007, 12-13.)

Puheeksiottamisessa on tärkeää miettiä mihin asioihin lapsen tukemisessa tarvitsee huoltajien apua. Keskustelussa on tärkeää ilmaista myös hyviä ja toimivia asioita lapsen kanssa huolen ohella, ettei keskustelu muutu syyttäväksi tai moittivaksi. Tärkeää on myös miettiä tekojaan ja sanomisiaan etukäteen, toisin sanoen ennakoita tilannetta etukäteen. Etukäteen suunniteltu ja ennakoitu keskustelu johtaa onnistuneempaan lopputulokseen, jolloin yhteistyöllä on tukeva pohja. (Eriksson & Arnkil 2007, 12-19.)

Varhaisen puuttumisen lähtökohtana on siis työntekijän oma huoli lapsen, nuoren tai perheen hyvinvoinnista. Erikssonin ja Arnkilin mukaan ”huoli kohdistuu yhtä aikaa kahteen asiaan: lapsen selviämiseen ja omiin toimintamahdollisuuksiin”. Näin ollen huoli liittyy tulevaisuuteen, niin lapsen tulevaisuuteen kuin työntekijän toimintamahdollisuuksiin lapsen tilanteen kohdalla. Huoli on siis asia, jonka työntekijä tuntee lasta kohtaan. Huoli kehittyy työntekijöiden havainnoista lapsen suhteen, joita työntekijä peilaa koulutuksessaan saamiinsa oppeihin, tietoihin ja kokemuksiinsa. Se, kuinka voimakkaita tuntemuksia huoli herättää, kertoo kuinka suuri huoli on kyseessä. (Eriksson & Arnkil 2007, 20-21.)

Joka asiakastilanteessa syntyy ymmärrys, joka Erikssonin ja Arnkilin mukaan perustuu intuitiiviseen kuvaan. Tämä kuva koostuu kolmesta elementistä: kognitiivisesta, emotionaalista ja moraalista elementistä. *Kognitiiviseen elementtiin* kuuluvat tilanteen synnyttämät mielikuvat, havainnot, miellelyhtymät ja muut asiat, joihin työntekijän koulutuksella ja elämäkokemuksella on vaikutusta. Pelkkiin kognitiivisiin tekijöihin perustuva määritelmä tilanteesta olisi Erikssonin ja Arnkilin mukaan vain ennustusta, ”eli yritys tietää varmasti mitä tulee tapahtumaan”. Ennustaminen on mahdotonta, sillä koskaan ei voi varmasti tietää eri asioiden seurauksia tai seuraavia tapahtumia. (Eriksson & Arnkil 2007, 20-22.)

Emotionaalinen elementti koostuu työntekijän tunteista, joita ilmenee tilanteesta. Emootioiden ansiosta ihminen pystyy erottamaan kaikesta tiedosta tiettyyn tilanteeseen olennaiset ja merkitykselliset asiat. Myös yrittämällä samaistua toisen ihmisen kokemuksiin ja maailmaan, voi ymmärtää ihmistä paremmin. Tunnekokemus merkityksellistää havaintoja, ja luo aina henkilökohtaisen kuvan asiasta ja tilanteesta. Muodostunut kuva on myös subjektiivinen ja tilanteeseen sidottu. Se, minkä työntekijä kokee oikeaksi ja vääräksi, muodostaa *moraalisen elementin*. Se sisältää myös työntekijän arvion omista velvollisuuksistaan tilanteessa. Omien velvollisuuksien tunnistaminen voi johtaa asian hoitamatta jättämiseen tai asialle ryhdytään tekemään jotain. (Eriksson & Arnkil 2007, 22.)

Huolen suuruutta arvioidakseen työntekijä voi käyttää apunaan *Huolen vyöhykkeistöä*. Huolen suuruuden kartoitus on tärkeää lapsen kohdistuvan huolen ja omien auttamismahdollisuuksien arvioinnissa. Huolen vyöhykkeistössä on neljä aluetta: huoleton tilanne, pieni huoli, harmaa vyöhyke ja suuri huoli. *Huolettomassa tilanteessa* ei nimensä mukaan ole lainkaan huolta lapsesta tai nuoresta, ja lapsi tai nuori voi hyvin. *Pienen huolen vyöhykkeeseen* kuuluu pienet huolta herättävät asiat, jotka voivat toistua. Oleellista on kuitenkin se, että työntekijä kokee voivansa auttaa asiassa ja tästä syystä huoli on myös helppo ottaa puheeksi. Pienen huolen vyöhykkeellä varhaisella puuttumisella on hyvät mahdollisuudet onnistua. (Eriksson & Arnkil 2007, 25-26.)

Harmaan vyöhykkeen huoli tuntuu työntekijässä selvästi enemmän kuin pienen huolen vyöhykkeessä. Huoli lapsesta myös jatkaa kasvamistaan ja sitä on ollut pitkään. Työntekijä ei enää tiedä mitä tehdä ja huoli kasvaa entisestään. Työntekijän keinot ovat loppu tai lähellä loppumista ja siksi työntekijä kaipaa lisää voimavaroja ja keinoja tilanteen ratkaisemiseksi. Kasvavasta huolesta huolimatta työntekijä ei ole varma onko huolen olemassaolosta tarpeeksi todisteita ja pelko liioittelusta on ajankohtainen. (Eriksson & Arnkil 2007, 25-26.)

Työntekijän tuntiessa lapsen olevan vaarassa, on kyse *suuren huolen vyöhykkeestä*. Kuten harmaalla vyöhykkeellä, huoli tuntuu mutta keinoja auttaa ei enää ole. Suuren huolen vyöhykkeessä huoli on kuitenkin niin suurta, ettei työntekijä enää mieti puuttuako tilanteeseen vai ei. Tällä vyöhykkeellä ei enää ilmene varsinaista epäröintiä, kuten harmaalla vyöhykkeellä, vaan työntekijälle on lähes varmaa, että lapsi on vaarassa, ellei tilanteeseen puututa. Epäröinnin puuttuminen tekee suuren huolen vyöhykkeen tilanteesta helpomman toimia kuin harmaan huolen vyöhykkeen tilanteessa. (Eriksson & Arnkil 2007, 25-26.)

3 SANOMALEHTI SOSIAALISTEN ONGELMIEN KÄSITTELIJÄNÄ

Sanomalehtiä on käytetty tutkimusten aineistona sosiaalitieteissä. Aihepiiriäni koskevia sanomalehtiaineistollisia tutkimuksia ei juuri ole, mutta lähinnä omaa tutkimustani ovat Riitta Jallinojan (2006) tutkimus perheestä, sekä tutkimukset kouluampumisista, joita löytyy melko paljon. Kouluampumisten kohdalla sanomalehti on ymmärrettävä aineistolähde, kun halutaan tutkia kouluampumisia ilmiönä. Muita tutkimuksia, joissa aineistona on yksi tai useampi sanomalehti, ovat Anna Mäkelän (2002) tutkimus raiskauksesta uutisena sekä Timo Harrikarin (2008) tutkimus lapsuuden ja nuoruuden hallinnassa tapahtuneesta muutoksesta. Edellä mainituista tutkimuksista kerron lisää luvussa 3.1. Luvussa 3.2 tarkastelen median luonnetta yleensä ja luvussa 3.3 sosiaalisen ongelman syntymistä.

3.1 Aikaisempia tutkimuksia

Riitta Jallinoja (2006) on tehnyt tutkimuksen perheen murroksesta. Hän käsitteli Helsingin Sanomien kirjoituksia perheestä vuosina 1999-2003 ja tutki sitä, miten mediassa perheestä puhuminen muuttui vuosituhaten vaihteessa, jolloin perheestä kirjoitettiin paljon Helsingin Sanomissa. Hän selvitti familismin (perhemyönteisyyden) ilmenemistä Helsingin Sanomien kirjoituksissa. (Jallinoja 2006, 9-10.) Tutkimus on läheisessä suhteessa omaan tutkimukseeni, koska Jallinoja tutkii perhe-aihetta Helsingin Sanomissa.

Jallinoja (2006) tuli tutkimuksessaan tulokseen, että familismista kirjoitetaan joukkoilmiönä. Joukkoilmiö-ajatus kohdistui muun muassa lasten ja nuorten pahoinvoinnin lisääntymisen kirjoitteluun. Jallinoja tiivistää joukkoilmiö-ajatuksen mielestäni hyvin: ”kun jokin alkaa kasvaa ja jatkaa kiihtyvästi kasvuaan ja kun se havahdutaan huomaamaan, se herättää ihmisissä voimakkaita tunteita.” Voimakkaita tunteita pyritään usein ilmaisemaan, johon media toimii oivana ratkaisuna. Vahvoja tuntemuksia pyritään purkamaan siis esimerkiksi mielipidekirjoituksen avulla. (Jallinoja 2006, 184-185.)

Jallinoja (2006) jakoi saamansa tulokset kahteen osaan, joita Jallinoja kutsui pilareiksi. Nämä kaksi pilaria olivat kotiäitiys ja hyvä vanhemmuus. Jallinojan tutkimissa kirjoituksissa esiin nousi myös puhe lasten ja nuorten pahoinvoinnista ja sillä oli suuri vaikutus familismin muokkaantumiselle.

Keskusteluissa nousi esiin myös isän osuus lapsen kasvattajana, sekä perheen ja työn yhteensovittamisen vaikeus. Jallinoja kiinnitti huomiota myös väestöluokkiin ja niiden suhteeseen familismia kohtaan. Keskeiseksi väestöluokaksi nousi keskiluokka, jonka perheet nähtiin niin sanottuina hyvinä perheinä. (Jallinoja 2006, 96-180.)

Jo aiemmin luvussa 2.3.1 mainittu Timo Harrikarin (2008) tutkimus on pyrkinyt selvittämään onko lisääntynyt mediakeskustelu osoitus siitä, että lapsiin ja nuoriin kohdistuva kiinnostus on kasvanut tai laatu muuttunut yhteiskunnassa. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää suomalaisen lapsuuden ja nuoruuden hallintaa, sen muutosta ja muutokseen vaikuttaneita tekijöitä. Harrikari on ottanut tutkimuksensa aineistoksi muun muassa eduskuntaesityksiä ja kaksi iltapäivälehteä. Harrikari päätyi ottamaan tutkimuksensa aineistoon kaksi iltapäivälehteä, koska kansanedustajat olivat toistuvasti vedonneet lehti uutisiin perustellessaan rikollisuuden lisääntymistä ja tehokkaampia toimenpiteitä ja rangaistuksia. (Harrikari 2008, 8-16.)

Koulusurmat ovat olleet yksi merkittävä aihe, jota on tutkittu sanomalehtikirjoituksia tarkastelemalla. Esimerkiksi Raittila, Johansson, Juntunen, Kangasluoma, Koljonen, Kumpu, Pernu ja Väliverronen (2008) ovat tutkineet vuonna 2007 Jokelassa tapahtunutta koulusurmaa mediassa. Tutkimus on tehty Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen journalismin yksikössä. Tutkimus ei siis varsinaisesti ole sosiaalityön tai sosiaalialan tutkimus, vaan kyseessä on journalismin tutkimus. Tutkimuksen aineistona ei myöskään ole yksin sanomalehdet, sillä tutkimuksen aineisto koostui sanoma- (7 kpl) ja aikakauslehdistä (4 kpl), tv-lähetysten (5 eri kanavaa) ja tutkittujen verkkoviestimien verkkosivustoista. Aineistona oli myös haastatteluja, joihin haastateltiin toimittajia, kuvaajia, kriisityöntekijöitä ja viranomaisia, Jokelan nuoria, sekä yleisön edustajia. (Raittila ym. 2008, 25-27.) Vuonna 2008 Suomea kohtasi toinen koulusurmatapaus Kauhajoella. Myös Kauhajoen koulusurmia lähdettiin tutkimaan samoilla menetelmillä kuin Jokelan koulusurmia. (Raittila & Haara & Kangasluoma & Koljonen & Kumpu & Väliverronen 2009, 8-9.)

Otin koulusurmien tutkimuksia osaksi tätä lukua, koska tutkimukseni vuoden 2008 aineisto osaltaan sisälsi kouluampumisista johtuvaa keskustelua. Tutkimukseni tarkoitus ei ole kuitenkaan tutkia kouluampumisia itsessään, vaikka ne muutamassa kirjoituksessa nousivatkin esiin. Edellä mainitun lisäksi halusin tuoda esiin sen, että kouluampumisia on tutkittu jonkin verran juuri sanomalehtiä tai mediaa tutkimalla. Kouluampumisista on tehnyt sosiaalityön pro gradu-tutkielmansa muun muassa Hannele Salonen (2011), joka tutki Kauhajoen kouluampumisiin liittyviä selitystarinoita Aamulehdessä.

Tanja Aitamurto (2004) on tutkinut pro gradu-tutkimuksessaan Heinojen surman uutisointia Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa ja Savon Sanomissa. Aitamurron tutkimustehtävänä oli tarkastella nuorten tekemien rikosten ilmiön rakentumista mediassa ja menetelmänä oli diskurssianalyysi. Diskurssianalyysin avulla Aitamurto pyrki selvittämään millaisen kuvan mediassa saavat nuorten tekemät rikokset, nuoret rikoksentekijät, sekä rikoksen syyt. (Aitamurto 2004, 1-3.) Aitamurto tuli tutkimuksessaan tuloksiin, joiden mukaan nuorten rikostentekijöiden ”tavallisuudesta” on muodostunut sekä ongelma että uhka. Rikoksentekijät koetaan siis tavallisiksi, ei-poikkeaviksi yksilöiksi, eikä heidän tekoaan olisi voinut arvata. Arvaamattomuus puolestaan luo tunteen uhasta. (Aitamurto 2004, 45-48.) Selityksiä rikoksen tapahtumiselle Aitamurto löysi aineistostaan kolme: muutos (yhteiskunnassa, arvoissa, nuoruudessa ja vanhemmuudessa), oma valinta ja nuoruus (väkivaltaviihde ja kaveriporukka) (Aitamurto 2004, 72-97).

Anna Mäkelä (2002) on tehnyt pro gradu -tutkimuksensa Stakesin projektille, jonka tavoitteena oli naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisy. Mäkelä pyrki tutkimuksellaan selvittämään miten suomalaisissa lehdissä raiskausta uutisoidaan. Toisena tavoitteena Mäkelä pyrki selvittämään tutkimuksen aineistona olevien uutisten nais- ja mieskuvaa. Mäkelän aineistona oli Helsingin Sanomien raiskaus uutisointi vuosilta 1996-1999 ja artikkeleja oli yhteensä 16 kappaletta. Mäkelä etsi tutkimuksessaan artikkeleissa ilmeneviä diskursseja uhreista, tekijöistä ja tapahtumien selityksistä. (Mäkelä 2002, 57-60.) Mäkelä tuli tutkimuksessaan tulokseen, että raiskaus uutisoinnissa kahdeksi keskeiseksi diskurssiksi nousivat todellinen raiskaus-diskurssi ja seksismidiskurssi. Näiden lisäksi Mäkelä löysi aineistostaan pelottelu-, syyllistämisen-, rikos- ja todistediskurssit. (Mäkelä 2002, 65-83.)

Petra Katilainen (2008) tutki sosiaalityön pro gradussaan kahden sanomalehden määrittämiä väkivallan ja mielenterveysongelmien suhteesta. Katilainen rajasi tutkimuksensa koskemaan Ruotsin ulkoministeri Anna Lindhin vuonna 2003 tapahtunutta murhaa. Katilaisen tutkimuksen aineistona olivat Helsingin Sanomat, Iltalehti ja Ilta-Sanomat ja hän pyrki selvittämään Anna Lindhin murhaa koskevien artikkeleiden muodostamia diskursseja mielenterveysongelmiin ja väkivaltaisuuteen liittyen. Toisena tutkimuskysymyksenään Katilainen pyrki suhteuttamaan diskurssit medikalisaatioilmiöön. (Katilainen 2008, 23-24.) Katilainen jakoi tutkimustuloksina saamansa diskurssit yhteiskuntatason tarkasteluun ja yksilötason tarkasteluun. Yhteiskuntatason tarkastelu sisälsi diskurssit riskiyhteiskunnasta, raaistuvasta väkivallasta ja psykiatrisen hoidon

kriisistä. Yksilötason tarkastelu puolestaan sisälsi murhan motiivin ja järjen hakemisen, sekä mielisairaana ja rikollisen eron. (Katilainen 2002, 34-54.)

3.2 Median luonne

Käytettäessä mediaa tutkimuksen aineistona, tulee ottaa huomioon median luonne. Media, johon myös sanomalehdet kuuluvat, pyrkivät vaikuttamaan ihmisiin, heidän ajatuksiinsa ja arvoihinsa. Media pyrkii esittämään asiat niin, että ne olisivat mielenkiintoisia: media saattaa tehdä tylsästäkin asiasta erittäin mielenkiintoisen, yksinkertaisesti vain ilmaisemalla asian tietyllä tapaa. Media pyrkii vaikuttamaan yksittäisiin ihmisiin, mutta myös liike-elämään ja kaupankäyntiin. (Fairclough 1997, 10-22.) Median yksi ominaispiirre on yhteiskunnan muutoksien ilmaiseminen. Tämä yhteiskunnan muutosten ilmaiseminen on yksi tärkeä tiedotusvälineiden tehtävä. (Fairclough 1997, 83.) Fairclough toteaa, ”Eräs tiedotusvälineiden ilmeinen ja olennainen piirre on niiden yleisöjen joukkoluonteisuus.”. Mitä suurempi yleisö, sitä suurempi vaikutusvalta medialla on. Kirjoituksia pääsee kuitenkin kirjoittamaan useimmiten henkilöt, joilla on jo valmiiksi vaikutusvaltaa (esim. ammattitittelit). (Fairclough 1997, 57-58.)

Rentolan (2010) mukaan toimittaja voi pyrkiä olemaan objektiivinen kirjoittaessaan tekstiään. Jokaisella toimittajalla on kuitenkin oma näkökulmansa, joka vaikeuttaa objektiivisuuden toteutumista. (Rentola 2010, 52-53.) Rentola myös muistuttaa, että toimittaja käyttää asian tiimoilta löytämistään tiedoista vain osan, ei kaikkea. Toimittajan kirjoittaessa tekstiä, hän korostaa jotakin asiaa ja jättää taas jonkin toisen asian vähemmälle huomiolle. Näin toimittaja saa Rentolan mukaan luotua tekstiin odotuksia ja jännitteitä. Odotukset ja jännitteet puolestaan tekevät tekstistä kiinnostavamman. ”Tavallinen uutinen tai henkilöhaastattelu on muokattua todellisuutta, vaikka luulemme seuraavamme tapahtumia silminnäkijöinä tai kuulemme ihmisen todistavan omin sanoin kokemaansa.” (Rentola 2010, 42.)

Media käyttää vastakkainasettelua luodakseen mahdollisimman kiinnostavia juttuja. Media luo konflikteja laittamalla kaksi asiaa vastakkain. Vastakkainasettelu asettaa ihmiset valinnan eteen: on valittava jompikumpi annetuista vaihtoehdoista, eikä muita mahdollisia vaihtoehtoja edes huomaa mieltä. Ristiriita on myös yksi median keino tehdä jutuistaan kiinnostavan. Luodessaan ristiriitoja, media ei kuitenkaan luo riitoja, sillä ristiriidat ovat osa ihmisen jokapäiväistä elämää, jonka vuoksi

ne tuntuvat niin tutuilta ja turvallisilta. Median luomissa ristiriitatilanteissa lukija vertaa tilannetta omaan elämäänsä ja mahdollisesti myötäelää ristiriitatilannetta. (Rentola 2010, 44-46.) Käytettäessä mediaa tutkimuksen aineistona on siis tärkeää huomioida median tarkoitus ja luonne. Media-aineistoon on suhtauduttava kriittisesti, sekä tiedostaa median pyrkimykset ja tavat päästä pyrkimyksiinsä.

3.3 Sosiaalisen ongelman syntyminen

Tutkimustani koskeva sosiaalinen ongelma on lastensuojelun tarve. Varsinainen tutkimusaiheeni, (ehkäisevä lastensuojelu) ei itsessään ole sosiaalinen ongelma, mutta voidaan olettaa, että sen puuttuessa varsinainen sosiaalinen ongelma (lastensuojelu) tulee ajankohtaiseksi – ehkäisevässä lastensuojelussa onkin kyse juuri sosiaalisen ongelman ehkäisemisestä. Sosiaalisia ongelmia on määritetty paljon sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta, jota esittelen tässä luvussa. Media on myös yksi tärkeä tekijä pohdittaessa sosiaalista ongelmaa. Tutkimuksessani on tärkeää tutustua myös sosiaalisen ongelman rakentumiseen mediassa, sillä aineistoni koostuu Helsingin Sanomien kirjoituksista, jotka ovat olennainen osa mediaa.

Sosiaalisella konstruktionismilla on pitkät perinteet ja sitä käytetään paljon tutkimuksissa, joissa aineistona on sanomalehdet. Se ei ole viime vuosien keksintö, vaan sitä on käytetty esimerkiksi sosiologian tutkimuksissa jo vuosia ja se on liitetty hyvin moneen sosiaalisen ongelman tutkimukseen. Uranuurtajina voisi pitää Malcom Spectorin ja John Kitsusea (1987), joiden tutkimukset ovat merkittävässä asemassa sosiaalisen ongelmien tutkimuksissa vielä edelleenkin yli kahden vuosikymmenen jälkeen. Calcraftin (2004) mukaan sosiaalista konstruktionismia käytettiin sosiaalisten ongelmien määrittelyyn ensimmäisen kerran 1970-luvulla Spectorin ja Kitsusen (1977) tutkimuksessa.

Spector ja Kitsuse (1987) lähestyvät sosiaalisen ongelman konstruktioita useammasta näkökulmasta: toiminnallisesta (functional approach) ja ohjeellisesta (normative approach) näkökulmasta. Toiminnallinen näkökulma on Spectorin ja Kitsusen mukaan hallinnut sosiaalisten ongelmien keskustelua vuosikymmenien ajan. Tämä näkökulma painottaa sosiaalisen epäjärjestyksen ajatusta ja se pyrkii määrittelemään olosuhteita ja käytöstä, jotka haittaavat yhteiskunnan kehittymistä päämääriinsä, tai ovat vaarassa saada yhteiskunnan epätasapainoon. (Spector & Kitsuse 1987, 23.)

Sosiaalisen konstruktionismin perusajatus on, että sosiaalinen maailma on ihmisten itsensä tuottama. Sosiaalista maailmaa tuotetaan ihmisten itse tekemien jokapäiväisten tulkintojen, määritysten ja merkitysten kautta. (Calcraft 2004, 19-20.) Spectorin ja Kitsusen mukaan sosiaalisen konstruktionismin näkökulma keskittyy sosiaalisiin prosesseihin, joiden kautta sosiaaliset ongelmat saavat määrittäjänsä. Heidän mukaansa tekijä, joka tekee sosiaalisesta ongelmasta sosiaalisen ongelman, ei ole synnynnäinen ehto. Tekijä syntyy toiminnassa, jota tuottavat ihmiset (yksilöt ja ryhmät), jotka itse kokevat jonkin olevan sosiaalinen ongelma. Sosiaalinen konstruktionismi ei ole ainoa oikea tai välttämätön vaihtoehto ajatella sosiaalisia ongelmia, mutta sillä on ollut suuri vaikutus sosiologian tutkimuksiin (Spector & Kitsuse 1977; ref. Calcraft 2004, 20).

Oma tutkimukseni ei ole lähtökohdiltaan puhtaasti konstruktionistinen, mutta koin konstruktionismin lyhyen esittelyn tärkeäksi, koska sitä on käytetty paljon sosiaalityön tutkimuksissa, joissa aineistona on sanomalehtikirjoitukset. Vielä tärkeämpi syy konstruktionismin esittelylle on sen vaikutukset omaan tutkimukseeni. Vaikka tutkimukseni lähestymistapa ei olekaan puhtaasti konstruktionistinen, on tutkimuksessani siitä kuitenkin vaikutteita. Konstruktionismin lisäksi tutkimukseni lähestymistavassa painottuu myös tutkimuskohteen ja siitä esiin nousevien merkitysten kokonaisvaltaisuus, sekä niiden ymmärtäminen ja tulkinta (ks. luku 4.3).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tehtävän ja tarkoituksen, sekä aineiston ja sen hankinnan vaiheet. Pohdin myös sanomalehtikirjoitusten soveltuvuutta tutkimusaineistoksi ja siihen liittyviä hyötyjä ja haittoja. Esittelen myös teemoittamisen ja sisällön erittelyn tutkimusmenetelminä, sekä sen miten aineistoa analysoin.

4.1 Tutkimustehtävä ja aineisto

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää 1) Miten ehkäisevä lastensuojelu jäsentyy Helsingin Sanomien lastensuojelua koskevassa keskustelussa vuosina 2008-2010? Tarkentavat kysymykset ovat: 2) Millaisia teemoja ja merkityksiä ehkäisevälle lastensuojelulle annetaan? ja 3) Millaisia ratkaisukeinoja ehkäisevän lastensuojelun kautta ajatellaan lastensuojeluongelman avuksi? Tähän tavoitteeseen pääsen sisällön erittelyn ja teemoittamisen avulla.

Tutkimukseni aineisto koostuu Helsingin Sanomien kirjoituksista vuosilta 2008-2010. Valitsin tutkimukseeni kyseiset vuodet, koska halusin tutkimukseni olevan tuore ja ajankohtainen. Lukiessani lastensuojelun kirjoituksia muutamalta aiemmalta vuodelta, huomasin keskustelun lastensuojelusta nousevan kouluampumistapauksista. Koin, että kouluampumiskeskustelu olisi vaatinut oman tarkastelunsa, eikä se olisi vastannut tutkimukseni tavoitetta ja tarkoitusta.

Ajatuksenani oli, että otan tutkimukseeni mukaan Helsingin Sanomien ehkäisevän lastensuojelun kirjoitukset vuosilta 2008-2010 ja jos aineisto osoittautuisi liian riittämättömäksi, ottaisin mukaan jonkin toisen sanomalehden tai jonkin ammattialan lehden. Valitsemiltani vuosilta aineistoa löytyi Helsingin Sanomista kuitenkin mukavasti ja niistä oli havaittavissa selviä yhtäläisyyksiä ja analyysi osoittautui mahdolliseksi. Näin ollen päädyin ottamaan tutkimukseeni vain Helsingin Sanomien kirjoitukset koskien ehkäisevää lastensuojelua vuosilta 2008-2010. Syy miksi valitsin aineistokseni Helsingin Sanomat on sen asema Suomessa laajimmalle levinneenä sanomalehtenä (Sanomalehtiliitto 2009). Sanomalehtenä Helsingin Sanomat ei ole erikoistunut mihinkään tiettyyn alaan ja sen kirjoitusten julkaisuun, vaan uutisoi asioista yleisesti päivittäin.

Olen kerännyt suurimman osan aineistosta marras- ja joulukuussa 2010 Helsingin Sanomien internetsivujen arkistosta. Joulukuun 2010 aineiston keräsin tammikuussa 2011. Helsingin Sanomien arkisto sijaitsee Helsingin Sanomien internetsivuilla (www.hs.fi/arkisto) ja siellä on saatavilla kaikki Helsingin Sanomien artikkelit sähköisessä muodossa vuodesta 1990 lähtien. Kirjoituksia voi hakea esimerkiksi vuoden mukaan tai erilaisilla hakusanoilla. Hakua voi myös rajata valitsemalla erilaisia osioita (esim. kotimaa, kaupunki, pääkirjoitus, mielipide). Voidakseen lukea artikkeleita, täytyy olla Helsingin Sanomien tilaaja tai ostaa lukuaikaa. Itse tilasin Helsingin Sanomat aloittaessani tutkimuksen tekemisen. Näin ollen minulla on ollut koko ajan mahdollisuus käyttää Helsingin Sanomien sähköistä arkistoa.

Aineiston haussa käytin hakusanoja *lastensuojelu*, *ehkäisevä lastensuojelu*, *ennaltaehkäisevä lastensuojelu*, *varhainen tuki* ja *varhainen puuttuminen*. Kyseisillä hakusanoilla tuli päällekkäisiä osumia, mutta hakusanana lastensuojelu oli kaikista tuloksekkain. Ehkäisevä- ja ennaltaehkäisevä lastensuojelu hakusanoina antoivat varsin suppean osan teksteistä ja varhainen tuki ja varhainen puuttuminen puolestaan johtivat usein pois lastensuojelun piiristä. Näin ollen päähakusanakseni muodostui lastensuojelu. Haun olin rajannut koskemaan kerralla yhtä vuotta, joten hain jokaisen vuoden kirjoitukset erikseen. Rajasin haun koskemaan yhtä vuotta kerrallaan siitä syystä, että muutoin hakutulokseksi olisi tullut liian monta osumaa ja itsellenikin oli helpompi hahmottaa mihin asti olen aineistoa milloinkin kerännyt.

Hakiessani Helsingin Sanomien arkistosta ehkäisevää lastensuojelua koskevia kirjoituksia hakusanalla lastensuojelu, luin kaikki lastensuojelua koskevat kirjoitukset läpi. Jätin aineistostani suoraan pois radio- ja tv-arvostelut, koska en katsonut niiden soveltuvan tarkoituksenmukaiseksi aineistoksi. Pohtiessani mikä kirjoitus koski ehkäisevää lastensuojelua käytin yhtenä kriteereinä suoraa ilmausta, jolloin kirjoituksessa mainittiin suoraan varhainen puuttuminen, ennaltaehkäisy tai muu vastaava. Osassa kirjoituksissa ehkäisystä ja varhaisesta puuttumisesta ei kuitenkaan puhuttu niin suoraan, että ne olisi esimerkiksi kyseisillä hakusanoilla löytänyt. Tällöin pohdin itse puhuuko kirjoittaja lastensuojelun ehkäisystä esimerkiksi kotihoidonavun yhteydessä. Näin ollen olen käyttänyt omaa pohdintaa valintamenetelmänä, jotta olen löytänyt ehkäisevän lastensuojelun kirjoitukset muiden lastensuojelukirjoitusten joukosta.

Ensimmäistä kertaa karsiessani pois muita lastensuojelua koskevat kirjoitukset jäi jäljelle 79 kirjoitusta. Aloittaessani aineiston tarkempaa analysointia huomasin 11 kirjoituksen kuuluvan muuta lastensuojelua koskevien kirjoitusten joukkoon. Voi siis olla mahdollista, että muiden

lastensuojelukirjoitusten joukossa on vastaavasti ehkäisevää lastensuojelua koskevia kirjoituksia, mutta ensimmäistä kertaa erotellessani ehkäisevän lastensuojelun kirjoitukset muista, pyrin olemaan avoin ja ottamaan mukaan enemmän liikaa kirjoituksia kuin liian vähän, liiat kirjoitukset voisi karsia myöhemmin pois. Tutkijan oma tulkinta ehkäisevästä lastensuojelusta on kuitenkin voinut vaikuttaa aineiston keräämiseen.

4.2 Aineistona sanomalehtikirjoitukset

Tutkimukseni aineistona olevat Helsingin Sanomien kirjoitukset koostuvat eri palstojen kirjoituksista. Tutkimukseni tavoite ei ole pohtia miten eri palstojen kirjoitukset eroavat toisistaan rakenteellisesti tai sisällöllisesti. Tutkimukseni ei tutki kirjoituksia journalismin näkökulmasta, joten tutkimuskohteenani eivät ole itse kirjoitukset vaan niiden sanoma ja niiden luomat teemat ja merkitykset. Näen lehtikirjoitukset tutkimuksen aineistona, jonka kirjoittajat ovat voineet vapaasti luoda. En siis ajattele kirjoituksia sanomalehtikirjoituksina vaan tutkimuksen aineistona, josta tarkoitukseni on etsiä ehkäisevälle lastensuojelulle annettuja merkityksiä.

Se, mikä minua eniten viehättää sanomalehtikirjoituksissa aineistona on se, että niiden kirjoittajia ei ole erikseen pyydetty pohtimaan tutkimuskohtena olevaa aihetta, vaan he ovat pohtineet kyseistä aihetta siinä määrin, että ovat halunneet ilmaista sen julkisesti. Kirjoittajia ei ole erikseen pyydetty kirjoittamaan aiheesta (vrt. kysely), jolloin se on olemassa ilman tutkijaa ja tutkijan tekemää tutkimusta. Aineisto on luonnollinen ja mielestäni ilmaisee aidosti niitä merkityksiä, joita kirjoittajat ovat aiheesta antaneet. Huomion arvoista on kuitenkin se, että lehti ei välttämättä voi julkaista kaikkia sinne tulevia kirjoituksia, joten jo lehti on joutunut karsimaan osan kirjoituksista pois. Näin ollen pääsen tutkijana tarkastelemaan vain julkaistuja kirjoituksia, enkä kaikkia lehteen lähetettyjä kirjoituksia.

Henkilöt, jotka ovat kirjoittaneet aineistona olevat sanomalehtikirjoitukset, ovat kirjoittaneet ne jostain tietystä näkökulmasta. Erilaisiksi näkökulmiksi voi ajatella esimerkiksi kuviossa 4 (s. 38) esittämäni kirjoittajien lähtökohdat. Kirjoittaja voi olla niin sanottu siviili, joka on katsonut aihepiiriä kenties objektiivisesta näkökulmasta tai on kenties ollut itse jollain tapaa aihepiiriin kosketuksissa. Kirjoittaja voi olla myös ammattilainen, joka on jonkin aiheeseen liittyvän alan ammattilainen ja omaa koulutuksen tai tittelin. Ammattilainen katsoo asioita koulutuksen näkökulmasta, mutta myös omista henkilökohtaisista lähtökohdistaan. Myös ammattilainen voi olla

henkilökohtaisesti kosketuksissa aiheen kanssa, mutta haluaa kertoa kirjoittavansa ammattinsa tai koulutuksensa näkökulmasta. Kirjoituksessa niin sanottuna siviilinä itsensä ilmoittava voi omata myös jonkin alan koulutuksen, mutta ei vain halua kertoa sitä. Kolmas lähtökohta voi olla toimittajan näkökulma. Toimittajalla on muiden lähtökohtien tavoin henkilökohtaiset lähtökohdat ja mielipiteet ja myös koulutus (esim. toimittaja). Lehteen kirjoittaminen on kuitenkin toimittajan työtä, mikä hänen on tehtävä, kiinnostasi aihe erityisesti tai ei. Toimittajilla ei siis välttämättä ole erityistä kiinnostusta juuri kyseiseen aiheeseen, kuten siviileillä tai ammattilaisilla useimmiten todennäköisesti on.

Kuten kirjoitusten kirjoittajilla, myös tutkijalla itsellään ihmisenä, on taustallaan omat henkilökohtaiset ajatukset ja arvot, kokemukset sekä koulutus, minkä pohjalta hän aihetta tutkii ja tarkastelee. Hirsjärven (2006) mukaan tutkijalla on omat arvonsa, joista hän ei voi päästä kokonaan irti tutkimusta tehdessään. Väitettään hän perustelee sillä, että arvomme muovaavat pyrkimyksiämme ymmärtää asioita ja ilmiöitä. (Hirsjärvi 2006, 152.) Näin ollen tutkijan lähtökohdat ovat tavalla tai toisella koko ajan läsnä tutkimuksessa vaikka tutkija pyrki niistä eroon niin paljon kuin mahdollista. Tärkeää onkin, että tutkija tiedostaa omat lähtökohtansa.

4.3 Laadullisen tutkimuksen sisällön erittely ja teemoittaminen

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, jossa käytän menetelmänä laadullisen tutkimuksen sisällön erittelyä ja teemoittamista. Hirsjärvi (2006) kuvaa laadullista tutkimusta todellisen elämän kuvaamiseksi. Kvalitatiivinen tutkimus näkee todellisuuden moninaisena, mutta sen tarkoituksena on kuitenkin tutkia kohdetta niin kokonaisvaltaisesti kuin mahdollista. (Hirsjärvi 2006, 152.) Laadullista tutkimusta voidaan ajatella prosessina, jossa työvaiheet eivät välttämättä ole täysin selviä. Työvaiheet, samoin kuin tarkka tutkimusongelma, määrittyvät laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen edetessä, eikä niitä voida tutkimusta aloitettaessa tarkoin määritellä. Vaikka tutkimusongelmaa ei voida alussa tarkoin määritellä, tulee tutkimus kuitenkin rajata tarkasti. Tutkimuksen rajauksessa olennaisessa osassa ovat tutkijan omat mielenkiinnonkohteet ja mieltymykset. Rajaus pelkän mielenkiinnonkohteen mukaan ei kuitenkaan ole suotavaa, vaan se toimii ennemminkin suuntaa antavana ohjeistuksena. (Kiviniemi 2007, 70-73.)

Sisällön erittely ei ole yksi selkeä menetelmä, vaan sitä voidaan toteuttaa - monen muun laadullisen menetelmän lailla - erilaisin tavoin. Sisällön erittelyn tavoitteena on luokitella laadullista aineistoa,

sekä järjestää sitä. Perinteinen sisällön erittely on kuitenkin kvantitatiivinen (määrällinen) tapa kuvata aineistoa. Tällaista sisällön erittelyä kutsutaan tilastolliseksi sisällön erittelyksi, joka pyrkii tuottamaan tilastollista tietoa siitä, mitä, kuka ja mistä on puhuttu ja kuinka paljon. (Eskola & Suoranta 2008, 185-187.) Eskolan ja Suorannan (2008, 185) mukaan sisällön erittely on oiva valinta tutkimukseen, jossa tavoitteena on selvittää aiheet, joista mediassa puhutaan ja mistä ei puhuta.

Sisällön erittelyn punainen lanka ja tavoite on laadullisen aineiston vertaileminen ja siitä mahdollisten yleistysten luominen. (Eskola & Suoranta 2008, 186.) Strauss (1987) analysoi aineistoa aineistolähtöisesti ja antaa sisällön erittelylle kolmivaiheisen koodausmenettelyn. Koodausmenettelyn ensimmäinen vaihe on avoin koodaus (open coding), jossa aineistoa ryhmitellään sieltä löytyviin kategorioihin. Toinen vaihe on nimeltään aksiaalinen (pitkittäinen) koodaus (axial coding), jossa on ennalta määrätty luokat ja alaluokat, joihin aineisto ryhmitellään. Kolmas koodauksen vaihe on valikoiva koodaus (selective coding), jossa palataan uudelleen kategorioiden pariin ja tarkastellaan niitä uudelleen. (Strauss 1987, 68-82; Eskola & Suoranta 2008, 187.)

Teemoittaminen on yksi kvalitatiivisen (laadullisen) tutkimuksen menetelmä. Teemoittaminen pyrkii pelkistämään aineistoa niin, että saadaan selville tekstin olennaisimmat asiat. Vaikka pelkistäminen saattaa kuulostaa yksityiskohtien tarkastelulta, sitä teemoittaminen ei kuitenkaan ole. Teemoittamisessa tarkoitus on keskittyä tekstin sisältöön ja löytämään siitä merkityksiä. Teemoittamista voidaan lähestyä kahdesta eri näkökulmasta: 1) tutkija voi lähestyä tekstiä etsien siitä jo etukäteen suunniteltuihin aiheisiin ja teemoihin liittyviä merkityksiä tai 2) tutkija voi lähestyä aineistoa ”puhtaalla mielellä” ja antaa tekstin itse tuoda ilmi siinä ilmenevät teemat ja merkitykset (aineistolähtöinen lähestymistapa). (Moilanen & Rähä 2007, 55.)

Ensimmäistä lähestymistapaa, jossa tutkija suunnittelee ennen aineiston hankkimista teemat, joihin hän etsii merkityksiä aineistosta, käytetään usein teemahaastattelujen analysoinnissa. Näin ollen tutkija voi haastattelua suunnitellessaan miettiä aiheita ja teemoja, joista haluaa tutkittavien kanssa keskustella. Aineistolähtöisessä lähestymistavassa tutkijan tehtävänä on etsiä tekstistä itsestään löytyviä teemoja, suunnittelematta teemoja etukäteen. Tutkittavat henkilöt ilmaisevat itse teemat, joista he puhuvat, eikä tutkija ole niitä etukäteen määritellyt. (Moilanen & Rähä 2007, 55.)

Itse käytän tutkimuksessani aineistolähtöistä lähestymistapaa, sillä koen sen soveltuvan niin sanotun valmiin aineiston (sanomalehtiartikkelit) analysointiin. Sanomalehtikirjoitteluun tutkija ei ole

voinut vaikuttaa, eikä näin ollen voinut suunnitella alustavia teemoja, joista kirjoittajat kirjoittavat. Lähestymistavan on siis oltava aineistolähtöinen. Täytyy kuitenkin muistaa, että tutkijan oma tulkinta siitä, mitkä lehtikirjoitukset kuuluvat valitun aiheen (tässä tutkimuksessa ehkäisevä lastensuojelu) piiriin, voi olla erilainen kuin jollain toisella henkilöllä.

Kun tutkija on löytänyt aineistostaan teemat, tulee hänen pohtia niiden merkityssisältöjä. Moilanen ja Rähä (2007, 56) ehdottavat tässä vaiheessa käytettäväksi käsitekarttaa, mikä ainakin omalla kohdallani toimi hyvin. Eri teemojen merkityssisällöt liitetään toisiinsa, jotta voidaan saavuttaa syvempää ymmärrystä teemojen merkityssisällöistä. Merkityssisältöjä teemoille tulee teemoista itsestään, mutta myös peilattaessa kyseistä teemaa toisiin teemoihin, voidaan löytää uusia merkityssisältöjä. Teemat eivät näin ollen ole täysin toisiaan poissulkevia. Teemoittamisen punainen lanka on olla lisäämättä itse tekstiin mitään, vaan antaa tekstin itse luoda ja tuoda ilmi omat teemansa ja merkityksensä - vaikka teemat ja merkitykset poikkeaisivat tutkijan omista käsityksistä. Siihen voidaan päästä lukemalla aineistona olevaa tekstiä yhä uudelleen ja uudelleen niin kauan, että tutkija pystyy tarkastelemaan löytämiään teemoja ja merkityksiä kriittisesti. (Moilanen & Rähä 2007, 56.)

4.4 Aineiston analyysi

Ensimmäiset analyysin vaiheet tein erotellessani ehkäisevän lastensuojelun kirjoituksia muista lastensuojelun kirjoituksista, josta kerroin luvussa 4.1. Erottelun tehtyäni, niputin kirjoitukset nippuihin niin, että jokaisella vuodella oli oma nippunsa. Nipuissa kirjoitukset olivat julkaisujärjestyksessä. Kun olin erotellut ja niputtanut ehkäisevän lastensuojelun kirjoitukset, aloitin varsinaisen analyysin. Jo ensimmäisellä lukukerralla aineistosta nousi esiin toistuvia aiheita, jotka kirjoitin ylös. Tällöin en vielä tehnyt tarkempaa analyysiä, vaan lähinnä tutustuin aineistoon ja selvitin aineiston riittävyttä. Tämän jälkeen pidin tietoisesti taukoa aineistosta, jotta saisin siihen hieman etäisyyttä, ja keskityin tutkielman teoreettiseen osuuteen.

Kun jatkoin aineiston analysointia, tein aineistosta erilaisia tilastoja, joista osan esittelen luvussa 5.1. Osaa tekemistäni tilastoista en liittänyt tutkimukseeni, koska koin niiden olevan selitettävissä sanallisestikin niin, että lukija saa aineistosta oikeanlaisen käsityksen. Jos kuvaajia tai taulukoita on tutkimusraportissa liian monta, se myös mielestäni omalla tavallaan vaikeuttaa asian hahmottamista. Tilastollinen jaottelu kuitenkin helpotti minua itseäni hahmottamaan aineistoa esimerkiksi sen

suhteen, ketkä ovat pääasiassa kirjoituksia kirjoittaneet tai minkä osaston kirjoituksia aineistossa on eniten. Tilastollisen tutkimuksen tehtyäni koin tuntevani aineistoni jo huomattavasti paremmin, sekä hahmotin sen lähtökohdat.

Tilastojen tekemisen jälkeen aloin tutkia aineistoa tarkemmin. Ensin tein lomakepohjan, jonka tarkoituksena oli auttaa tekstien analysoinnissa. Ajatuksenani oli täyttää kyseinen lomake jokaisesta kirjoituksesta erikseen. Lomake sisälsi osaston, päivämäärän ja otsikon lisäksi seuraavanlaisia kysymyksiä: Kuka kirjoitti? Mitä sanoi? Mitä tarkoitti? Miksi sanoi? Mihin pyrki? Keneen pyrki vaikuttamaan? Kysymykset loin Metsämuurosen (2006, 127) *Laadullisen tutkimuksen perusteet* -artikkelin pohjalta. Lomake ei kuitenkaan toiminut haluamallani tavalla, joten päädyin toisenlaiseen analysointitapaan.

Uudessa tavassa analysoida aineistoa, luin aineistoa läpi yhä uudelleen ja käytin värikoodeja, toisin sanoen väritin samaa aihetta koskevia kohtia samalla värillä. Kun olin käynyt aineistoa näin useamman kerran läpi, sain selkeämmän vaikutelman aihepiireistä, joita aineistossa nousi esiin. Tässä vaiheessa yllätyin itse joidenkin aiheiden yleisyydestä. Myös uusia aiheita, joita en ollut aiemmin pistänyt merkille, nousi tarkemmassa tarkastelussa esiin. Kun olin käynyt aineiston väriteemojen kanssa läpi, kokosin eri väriteemojen aiheita ylös niin sanotuiksi otsikoiksi, joiden alle kirjoitin yksityiskohtaisempia huomioita ranskalaisin viivoin. Näin aineiston aihepiirit alkoivat jäsentyä minulle entisestään. Tämän jälkeen varsinaisen analyysin tekeminen oli helpompaa, kun aineistosta löysi samaan aiheeseen liittyvät kohdat värien avulla helposti.

Etsiessäni teemoja aineistosta, käytin työvälineenä käsitekarttaa, jonka avulla pystyin helpommin muodostamaan teemoja ja selventämään sitä, mitkä aiheet liittyvät toisiinsa. Sen jälkeen kun olin tehnyt käsitekartat, huomasin niissä selkeitä teemoja, jotka otin myös tutkimukseni tulosten teemoiksi. Tutkimukseni lopulliset teemat muodostuivat siis käsitekarttojen kautta. Käsitekartan avulla on mahdollista löytää aineistosta keskeisimmät käsitteet ja niiden välillä olevat mahdolliset yhteydet. Åhlberg (2010) ilmaisee hyvin teesinsä, joka liittyy käsitekarttojen käyttöön: ”Kaikki, mikä on puhuttavissa ja kirjoitettavissa, on ilmaistavissa myös käsitekarttoina.” (Åhlberg 2010, 62-66.)

Aineiston analyysi oli aluksi vaikeaa, sillä aineisto koostui monen eri palstan kirjoituksista. Esimerkiksi uutisten luonne on huomattavasti erilainen kuin mielipidekirjoitusten, ja näiden kaikkien erilaisten kirjoitusten yhtensovittaminen tuntui hankalalta. Uutisissa käsitellään

pääasiassa faktoja tiedotusmielessä ja mielipidekirjoituksissa on nimensä mukaisesti enemmän mielipiteitä ja parannusehdotuksia ja niin edelleen. Näin ollen uutiset muodostuivat ehkä hankalimmaksi tekstityypiksi, sillä niiden analysoiminen oli huomattavasti hankalampaa kuin esimerkiksi mielipidekirjoitusten analysoiminen.

Voisi siis sanoa, että aineiston keruu oli melko nopeaa ja helppoa verrattuna esimerkiksi haastatteluun aineiston keruumenetelmänä. Koska aineistoni on olemassa ilman tutkijaa ja julkisesti luettavissa, en tarvinnut sen keräämiseen ja tutkimiseen tutkimuslupaa. Tutkimuslupaprosessi olisi vienyt oman aikansa ja vaivansa, samoin kuin haastattelurungon laatiminen, haastateltavien hankkiminen, sekä haastattelujen järjestäminen ja toteutus. Vaikka sanomalehtiaineiston kerääminen oli vaivatonta verrattuna haastattelumenetelmään, oli aineiston analysoiminen ehkä hieman vaikeampaa. Analyysiä vaikeutti erityisesti juuri edellä mainitsemani kirjoitusten erilaisuus. Analysointi olisi ollut huomattavasti helpompaa, jos olisi ottanut aineistokseen vain esimerkiksi mielipidekirjoitukset. Tavoitteenani oli kuitenkin tuoda esiin ehkäisevälle lastensuojelulle annettuja merkityksiä ja koin myös uutisten tuottavan tätä tietoa. En siis kokenut oikeaksi tehdä rajausta pelkkiin mielipidekirjoituksiin.

5 APUA ARKEEN JA JAKSAMISEEN

Kuten luvussa 2.2 todettiin, ehkäisevää lastensuojelua on vaikea määrittää tarkasti ja tämä näkyi myös tutkimuksen aineistona olleissa kirjoituksissa. Se mistä puhutaan silloin, kun aiheena on ehkäisevä lastensuojelu, näyttäytyi aineistossa melko laajana alueena. Käsittelen tässä luvussa tutkimuksen aineistona olleiden kirjoitusten tuottamia merkityksiä ja jäsennyksiä ehkäisevälle lastensuojelulle. Osassa aineistoa ehkäiseväksi lastensuojeluksi katsottiin lastensuojelun avohuollon palvelut.

”... ennalta ehkäisevä työ eli lastensuojelun avohuolto.”

(14.9.2008 ”Sijoitettujen lasten määrä on häpeä”)

Suurimmassa osassa kirjoituksia kuitenkin selkeästi painotettiin vielä varhaisempia tukimuotoja ilman lastensuojelun asiakkuutta.

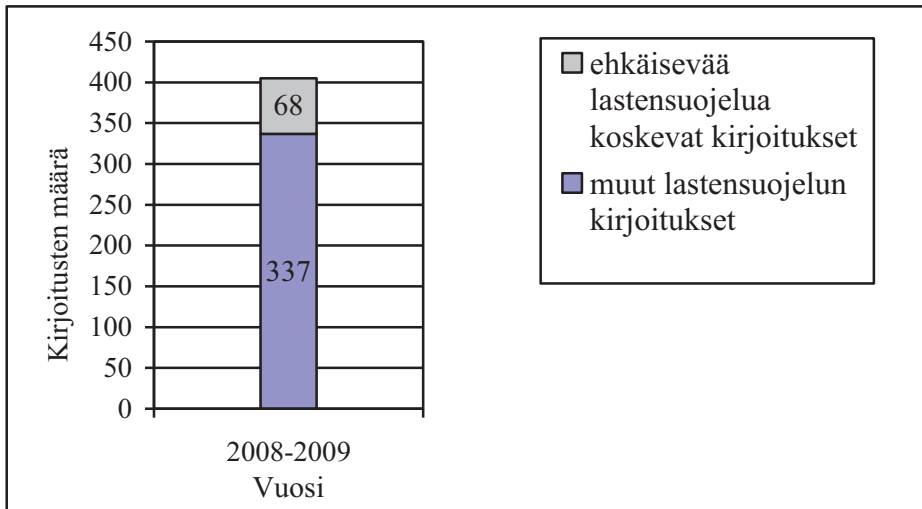
”Sitä (ennaltaehkäisevää työtä) ovat esimerkiksi perhetyöntekijät tai erityisluokkapaikat.”

(27.9.2008 Perheohjelman vetäjä lohkaisi kriisirahoista ennaltaehkäisyyn)

Koska suurin osa kirjoituksista painotti ehkäisevää lastensuojelua ennen lastensuojelun asiakkuutta tukevana palveluna, ovat myös tutkimustulokset selkeästi painottuneet ilman lastensuojelun asiakkuutta saataviin palveluihin.

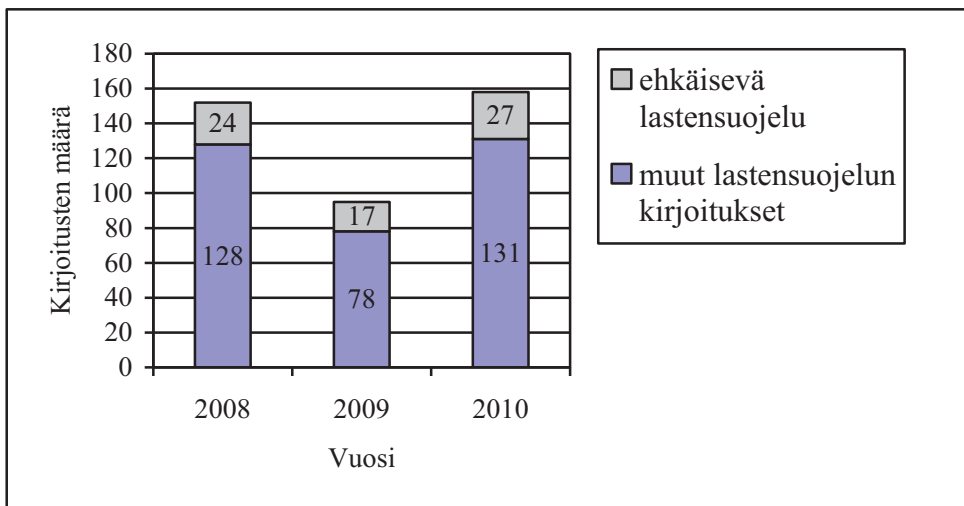
5.1 Ehkäisevän lastensuojelun kirjoitusten tuottajat

Kirjoituksia lastensuojelusta oli kyseisinä vuosina yhteensä 405 kappaletta, joista loppujen lopuksi katsoin 68 kirjoituksen koskevan ehkäisevää lastensuojelua. Lastensuojelua koskevista kirjoituksista siis noin 17 % koski ehkäisevää lastensuojelua.

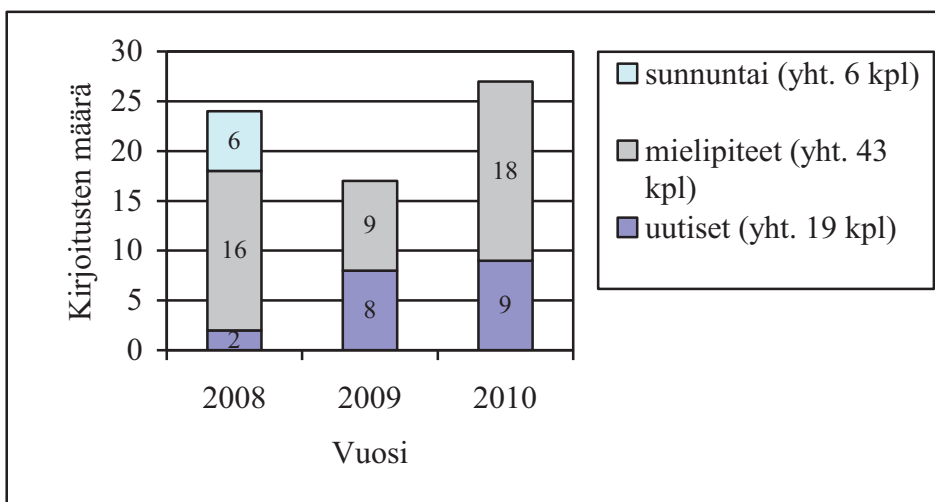
KUVIO 1. Ehkäisevää lastensuojelua koskevien kirjoitusten osuus kaikista lastensuojelua koskevista kirjoituksista vuosina 2008-2010.

Aineisto jakautui vuosille 2008-2010 melko tasaisesti, mutta pientä vaihtelua kuitenkin oli varsinkin vuonna 2009. Vuonna 2008 kirjoituksia oli 24 (16 % kaikista vuoden lastensuojelun kirjoituksista), vuonna 2009 17 kappaletta (18 %) ja vuonna 2010 27 kappaletta (17 %). Vuosi 2009 oli siis selvästi hiljaisempi ehkäisevän lastensuojelun keskustelun osalta ja vuosi 2010 taas kaikkein vilkkain ja tuottoisin.

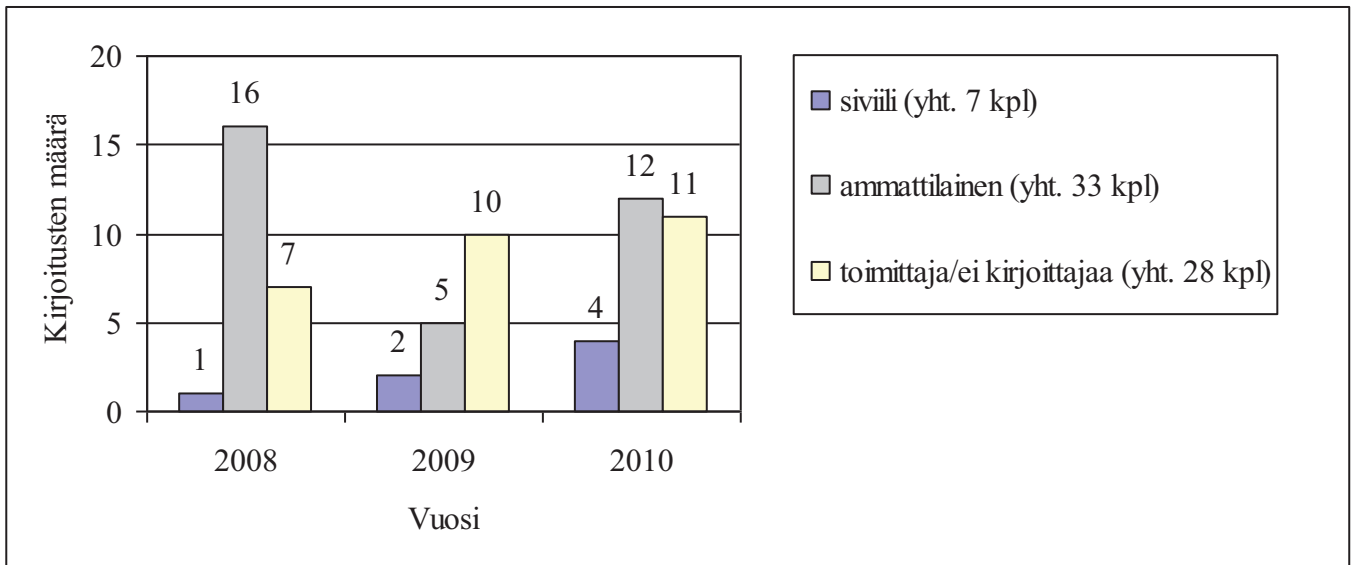
KUVIO 2. Ehkäisevää lastensuojelua koskevien kirjoitusten osuus muihin lastensuojelun kirjoituksiin nähden vuosina 2008-2010.

Aineistoni 68 kirjoitusta koostuvat 19 uutisesta (28 % kaikista kirjoituksista), 6 sunnuntaikirjoituksesta (9 %) ja 43 mielipidekirjoituksesta (63 %). Mielipidekirjoitukset koostuivat mielipidepalstan kirjoituksista (35 kpl) ja pääkirjoituksista (8 kpl). Vuosi 2008 oli ainoa, jolloin kirjoitettiin sunnuntaikirjoituksiin ehkäisevästä lastensuojelusta ja kyseisenä vuonna kirjoitettiin uutisia taas vähiten. Mielipidekirjoituksia oli jokaisena vuonna selkeästi eniten, joskin vuonna 2009 uutisia ja mielipidekirjoituksia oli lähes saman verran.

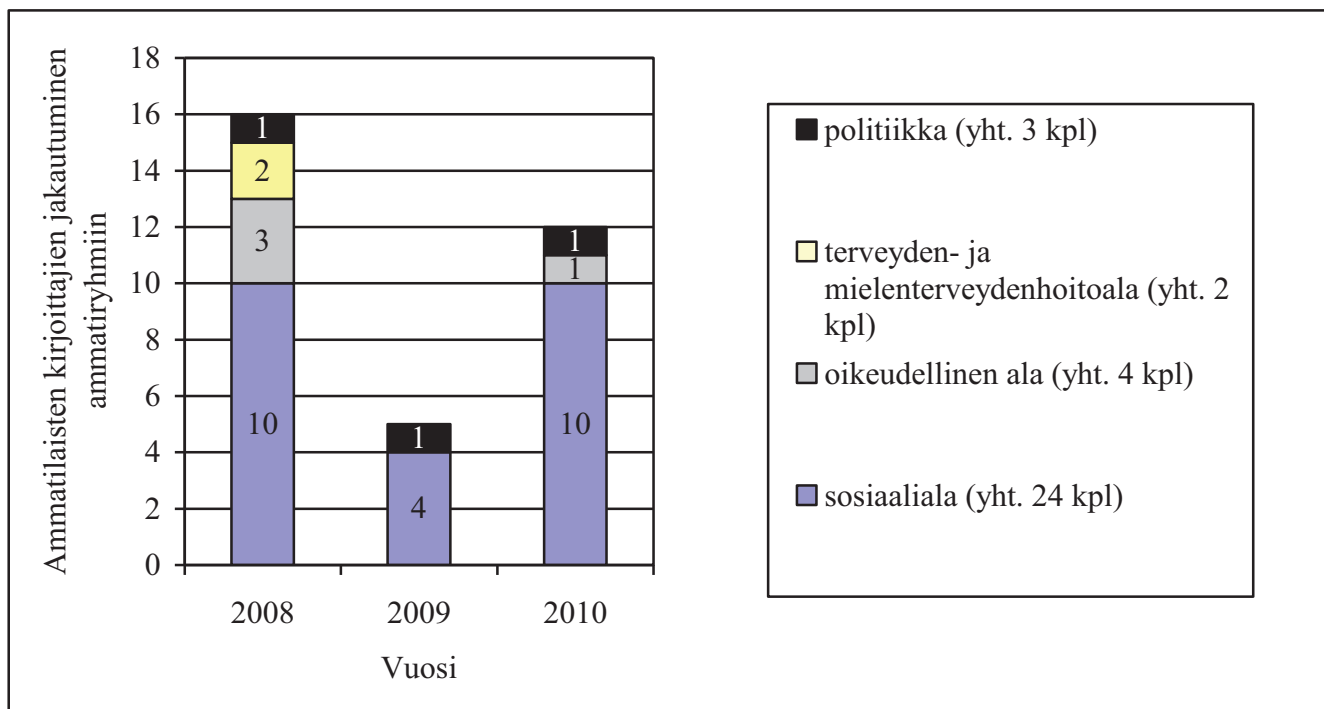
KUVIO 3. Ehkäisevää lastensuojelua koskevien kirjoitusten jakautuminen palstoittain vuosina 2008-2010.

Lehtiartikkeleita oli kirjoittanut niin sanottu siviili henkilö, jonkin ammatin ammattilainen (nimimerkissä mainittu titteli, koulutus tms.) tai toimittaja. Artikkelit, joissa ei ollut kirjoittajaa, katsoin olevan toimittajan kirjoittamia (esim. uutiset). Siviilejä kirjoittajista oli selvästi vähiten (9 kpl), seuraavaksi toimittajia (28 kpl) ja eniten jonkin alan ammattilaisia (31 kpl). Toimittajilla oli suurempi osuus mitä aluksi osasin kuvitella, sillä kaikista kirjoituksista toimittajat olivat kirjoittaneet 41 %, ammattilaiset 49 % ja siviilit vain 10 %.

KUVIO 4. Ehkäisevää lastensuojelua koskevien kirjoitusten kirjoittajat vuosina 2008-2010.

Aineiston kirjoituksia oli siis kirjoittanut eniten jonkin alan ammattilaiset (33 kpl). Kuviossa 5 olen eritellyt alat, joilta kirjoituksia on kirjoitettu. Eniten kirjoituksia (73 %) on kirjoitettu sosiaalialalta (24 kpl) ja seuraavaksi eniten (12 %) oikeudelliselta alalta (4 kpl). Sosiaalialan kirjoituksiin katsotaan kuuluvan sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien lisäksi muun muassa erilaisissa sosiaalialaan liittyvissä projekteissa toimivat, lastenkotien työntekijät ja johtajat, sekä ainoan opiskelijana itsensä ilmoittavan kirjoittajan, josta saattoi päätellä opiskelijan opiskelevan sosiaalialaa. Sosiaalialalta on siis kirjoitettu eniten, mutta se on myös kaikista kirjavin ryhmä. Kolmanneksi eniten (9 %) kirjoittaneista ammattilaisista oli politiikassa toimivia (3 kpl) ja kaikkein vähiten (6 %) kirjoittajia oli terveyden- ja mielenterveydenhoitoalalta (2 kpl).

KUVIO 5. Ammattilaisten kirjoittajien jakautuminen ammattiryhmiin.

Aiheita, joista kirjoitukset nousevat olivat erilaiset eri vuosina. Vuonna 2008 kouluampumiset innoittivat kirjoittamaan ehkäisevästä lastensuojelusta, sen laadusta ja muutostarpeista. Myös uusi lastensuojelulaki (2007) ja sen tuoma resurssipula saivat ihmisiä kirjoittamaan. Vuonna 2009 keskustelua nousi laman tiimoilta, eniten pelosta palveluiden leikkauksia kohtaan. Kirjoituksia, joissa mainittiin lama, oli vuonna 2009 yhteensä 7 kappaletta (kirjoituksia vuonna 2009 yhteensä 17 kpl). Vuonna 2010 kirjoituksia kirjoitettiin pääasiassa rahan ja resurssien innoittamana, sillä kirjoituksista 48 % (13 kpl) käsitteli rahaa tai resursseja. Keskustelu rahasta ja resursseista keskittyi lähinnä uuden lastensuojelulain edellyttämien vaatimusten toteutumiseen.

5.2 Arjessa toimiminen

Ehkäisevää lastensuojelua ja varhaista puuttumista on vaikeaa määritellä, kuten luvussa 2 todettiin. Tutkimuksen aineistosta kuitenkin nousi esiin teemoja siitä, mitä ehkäisevällä lastensuojelulla ja varhaisella puuttumisella käsitetään. Lasten arkeen liittyvät olennaisesti päivähoito tai koulu, sekä vapaa-aika (esim. harrastukset). Vanhempien arjessa keskeiseksi nousi tuen tarve vanhemmuudessa, avuntarve kodinhoidossa, sekä mielenterveys- ja päihdeongelmissa, ja apu näihin nähdään osana

ehkäisevää lastensuojelua. Taloudellisilla tuilla koetaan myös olevan perheen pahoinvointia ehkäisevää vaikutusta.

5.2.1 Lapsen päivät päivähoitossa ja koulussa

Lapsen koulutuksella koettiin olevan tärkeä osa perheen ongelmien ehkäisyssä. Lapsen hyvinvointia edistävänä koettiin pienet ryhmäkoot päiväkodeissa ja kouluissa. Ryhmäkoot olivat eniten kirjoitettu aihe kirjoitettaessa lapsen päivähoitoon tai kouluun liittyvistä asioista. Suurten ryhmäkokojen koettiin vaikeuttavan erityistukea tarvitsevan lapsen tarpeiden huomaamista ja niihin puuttumista. Isossa ryhmässä lapsi ei myöskään saa tarpeeksi tilaa omalle kehitykselleen ja vuorovaikutukselleen.

”Mitä isompi ryhmä, sitä vähemmän lapsella on mahdollisuuksia hedelmälliseen yksilölliseen vuorovaikutukseen aikuisten kanssa. Samalla kaikkien kontaktien määrä nousee jyrkästi, jolloin tilannetta on kenenkään vaikea hallita.”

(15.6.2008 Suuret ryhmäkoot ovat vastoin lapsen etua)

Yksikään kirjoitus ei kannattanut suuria ryhmäkokoja, vaan kaikki kirjoittajat olivat päivähoiton ja koululuokkien pienten ryhmäkokojen puolella. Suuri osa kirjoittajista oli sitä mieltä, että tämänhetkiset ryhmäkoot ovat liian suuret ja niitä tulisi pienentää, ja sitä myötä ehkäistä lasten ja nuorten ongelmia.

”... päivähoitoryhmien pienentämistä, enemmän monipuolista arjen tukea alle kouluikäisten perheelle, lapsiperheiden kotipalvelujen saatavuutta ilman lastensuojelukriteereitä, yksinhuoltajien arjen vahvistamista, leikkipuistoihin panostamista ja koulupudokkuuden ehkäisytoimia hallintokuntien yhteispinnoilla. Koti, koulu ja terveydenhuolto voivat omilta osiltaan tukea yhdessä lapsia ja nuoria.”

(5.7.2009 Lastensuojelu on muidenkin kuin sosiaalisektorin tehtävä)

Koulun terveydenhuolto on avainasemassa lapsen terveyden hoidossa ja se on myös neuvolan tavoin matalan kynnyksen palvelua, eikä leimautumista tarvitse pelätä. Koska kouluhenkilökunta näkee lapsia päivittäin, perustuu heidän arvionsa ja huolensa normaaliin ja neutraaliin lapsen päivätoimintaan, eikä varta vasten valittuihin testeihin tai arviointeihin. Kouluhenkilökunnalla voi

toisin sanoen ajatella olevan oikeus huolestua lapsesta, kun sen arviointi perustuu lapsen normaalitoimintoihin ja -tilanteisiin.

”Päiväkotien henkilökunnalla ja erityisesti koulujen opettajilla ja kouluterveydenhoitajilla on mahdollisuus todeta ongelmat, koska he seuraavat hoitolapsiaan ja oppilaitaan säännöllisesti.”

(7.11.2008 Miten paljon hyvä lapsuus saa maksaa?)

Kouluterveydenhuolto on myös asia, jonka tulisi olla taattu jokaiselle päivälle:

”Lapsilla olisi jokaisena koulupäivänä pääsy terveydenhoitajalle.”

(22.10.2009 Helsinkiläislasten ongelmia yritetään torjua hyvissä ajoin)

Kouluterveydenhuolto on neutraali paikka ottaa huolet ja tuen tarpeet puheeksi, eikä esimerkiksi kouluterveydenhoitajan puhelua koeta yhtä huolestuttavana ja vakavana kuin esimerkiksi lastensuojelun työntekijän. Vanhemmat myös odottavat ensimmäistä yhteydenottoa ennemminkin opettajalta tai muulta koulun henkilökunnalta, kuin lastensuojelusta. Yhteydenpito vanhempiin ei vielä toimi toivotulla tavalla:

”Opettajat tulee ohjata toimimaan vanhempien kanssa, ei sosiaalitoimen kanssa.”

(14.12.2008 Lastensuojelutyöhön on saatava kiireesti hätäohjelma)

Myös lapsen fyysisen ja psyykkisen kehityksen poikkeamat ja tuen tarpeet voidaan huomata ajoissa päiväkotii- ja kouluympäristössä. Lapsen turvallisuudentunne myös lisääntyy, kun hän tietää, että saatavilla on ammattitaitoisia aikuisia ja auttajia.

”Mitä enemmän lapsella ja nuorella on rauhaa ja turvallisuutta, tukenaan ymmärrystä ja ammatillista osaamista, sitä paremmin hän kestää itseään ympäröivän postmodernin maailman ärsykkeiden vyöryä.”

(7.11.2008 Miten paljon hyvä lapsuus saa maksaa?)

Koulussa opettaja, joka on yhteistyössä vanhempien kanssa, koettiin kannustavaksi ja myönteiseksi. Näin ollen opettaja on vanhemmille neutraali viranomainen, jonka kanssa voi keskustella lapsen liittyvistä asioista, huolista ja ilonaiheista.

”...pieni ja rauhallinen päivähoitoryhmä ja koululuokka, hyvät harrastukset ja ennen kaikkea kannustava ja myönteinen, vanhempien kanssa yhteistyössä toimiva opettaja ovat monen lapsen pelastus.”

(14.9.2010 Lapsesta on tullut tarkkailun kohde päiväkodissa, koulussa ja terveydenhoidossa)

Opettajan ja päiväkodin ohjaajan työtä ei koeta pelkäksi asioiden opettamiseksi, vaan myös lapsen kokonaisvaltaiseksi kohtaamiseksi. Opettajien ja ohjaajien työssä tulee siis olla sosiaalista ulottuvuutta, jolloin lapsen kuunteleminen ja kohtaaminen onnistuvat.

”Lasten kanssa toimiminen vaatii pitkäjänteistä ja ammatillista työtettä. Sosiaalinen työote päivähoidossa tarkoittaa lapsen kohtaamista ja kuuntelemista. Lapsen tarpeisiin ja tunteisiin vastataan, ja hän saa hoivaa ja hellyyttä. Sosiaalipedagogista työtä ei voida tehdä pätkissä eikä ilman koulutusta. ... Erityisen tärkeää onkin riittävän asiantuntemuksen turvaaminen ennaltaehkäisevissä lastensuojeluasioissa. Esimerkiksi kiertävien erityislastentarhanopettajien tuki on oleellista päivähoiton toiminnassa.”

(15.7.2009 Lomautukset vaaraksi lasten turvallisuudelle)

Kiusaamiseen puuttumisen koettiin olevan opettajien tärkeimpiä tehtäviä, mutta opettajat tarvitsevat siihen apua ja koulutusta.

”Opettajat tarvitsevat myös tuekseen psykologista osaamista muun muassa siihen, että he osaavat puuttua oikein esimerkiksi kiusaamiseen.”

(7.11.2008 Miten paljon hyvä lapsuus saa maksaa?)

Kaikki kirjoittajat eivät kuitenkaan olleet tyytyväisiä tämänhetkisiin päiväkoti- ja kouluoloihin, vaan niihin toivottiin nopeaa puuttumista. Puuttumisen kohteena olisivat opetuksen laatu, luokkakoot, koulukiusaaminen, opettajien koulutus ja kouluterveydenhuolto.

”Valtion tulee pikaisesti ohjata kuntia perusopetuksen laadun parantamiseen, luokkakokojen pienentämiseen ja koulukiusaamisen poistamiseen. Opettajakoulutus tulee uudistaa siten, että myös yläluokkien opettajilla on riittävät valmiudet ja halu

vastata lapsen kasvusta. Kaikille lapsille on turvattava toimiva kouluterveydenhuolto.”

(14.12.2008 Lastensuojelutyöhön on saatava kiireesti hätäohjelma)

Lasten hyvinvoinnin edistämiseksi eräs kirjoitus ehdotti perhekeskusta, joka toimisi päiväkodilla tai koululla:

”... lasten ennaltaehkäisevät peruspalvelut keskitettäisiin esimerkiksi alueen kouluun tai päiväkotiin. Kaikki lasten kasvua ja vanhemmuutta tukevat peruspalvelut olisivat kaikkien ulottuvilla tässä tutussa paikassa lähellä kotia toimivassa ”perhekeskuksessa” .

Siellä voisi olla tarjolla esimerkiksi perheneuvolapalveluita, matalan kynnyksen kouluterveydenhuollon palveluita tai vanhemmuuden tuki- ja vertaistukitoimintaa.

Palvelut olisi suunnattu kaikille, sen sijaan että panostettaisiin vain niihin, joilla on jo ongelmia. Toiminnan toteuttamiseen osallistuisivat viranomaisten lisäksi myös muut tahot, kuten kolmas sektori ja alueen vanhemmat. ”

(25.10.2010 Perhekeskus voisi olla sydän lapsiperheiden palveluille)

Lapsen viettämä aika koulussa ja päiväkodissa koettiin olevan tärkeää lapsen hyvinvoinnin kannalta, sillä koulun lähes kaikki ulottuvuudet ryhmien suuruudesta aina yhteistyötä tekevään opettajaan, unohtamatta kouluterveydenhuoltoa ja koulukiusaamiseen puuttumista.

5.2.2 Lapsen vapaa-aika

Lapsen vapaa-ajassa merkittävää on yksinäisyyden tunteminen ja sen ehkäiseminen. Yksinäisyyttä lasten ajatellaan kokevan iltapäivisin kun vanhemmat ovat vielä töissä, sekä kesäisin, kun lapsilla on pidemmät lomamat kuin vanhemmilla. Lasten yksinäisyyden ehkäiseminen on tärkeää, ja siihen koetaan ratkaisuksi lapsen harrastukset ja esimerkiksi iltapäiväkerhot. Harrastusten koetaan pitävän lapset ”kaidalla tiellä” ja samaan aikaan vähentävän lasten yksinäisyyttä.

”Ala-asteikäiset tarvitsevat aikuisten ohjaamaa, ikänsä tasoista iltapäivätoimintaa. Myös pienten koululaisten kesälomat tietävät monelle lapselle yksinoloa, koska vanhempien lomat eivät riitä kattamaan koulujen lomina.”

(17.11.2008 Lasten omavaraisuuteen luottaminen on ansa vanhemmille)

Harrastukset, koulu ja päivähoito, sekä iltapäiväkerho koetaan hyväksi paikaksi tuottaa ehkäisevää lastensuojelua. Tärkeää on, että apu on lähellä ja helposti saatavissa.

”Matalan kynnyksen apua ja varhaista tukea lisätään siellä missä lapset ja nuoret viettävät päivittäin aikaansa.”

(22.10.2009 Helsinkiläislasten ongelmia yritetään torjua hyvissä ajoin)

Lasten harrastusten merkittävyyttä korostaa se, että ne tulisi olla jokaisella lapsella, vanhempien taloudellisesta tilanteesta huolimatta. Vanhempien tulot eivät siis saa olla este lasten harrastusten toteuttamiselle.

”Jokaisella lapsella ja nuorella pitää olla ainakin yksi kiinnostava harrastus huolimatta siitä, mikä hänen vanhempiansa taloudellinen tilanne on. Iltapäivisin ja loma-aikoina lapsille tulee olla mielekästä toimintaa.”

(22.10.2009 Helsinkiläislasten ongelmia yritetään torjua hyvissä ajoin)

Lasten harrastusten voi siis ajatella kirjoitusten perusteella mielletäväksi subjektiivisiksi oikeuksiksi siinä mielessä, että lasten tulisi saada mahdollisuus laadulliseen, turvalliseen ja kehitystä tukevaan sosiaaliseen vapaa-aikaan vanhempien taloudellisesta tilanteesta huolimatta.

5.2.3 Kotipalvelu

Kotipalvelu nousi yhdeksi keskeiseksi teemaksi aineistossa, ja siitä kirjoitettiinkin 12 kirjoituksessa, eli noin 18 %:ssa kirjoituksista.

”Tukea tulisi saada tavallisissa arjen kasvuyhteisöissä ja peruspalveluissa.”

(7.12.2008 Suomessa lapsen kasvuoloihin puututaan liian myöhään, vastaa Sirkka Rousu)

”Pyrimme auttamaan perheitä ”lievimmän tehokkaan puuttumisen” periaatteella. Lapselle ja perheelle annetaan tukea omassa, luonnollisessa elinympäristössä niin hienovaraisesti kuin mahdollista.”

(4.11.2010 Espoon lastensuojelu voi auttaa ilman huostaanottoa)

Kotipalvelu koetaan edelleen vahvasti ehkäiseväksi lastensuojeluksi, vaikka sen saaminen ei ole nykypäivänä yhtä selvää kuin esimerkiksi 1980-1990 luvuilla. Ehkäiseväksi lastensuojeluksi kotipalvelu koettiin sen arkeen tuoman helpotuksen vuoksi. Käsitteenä on, että kotipalvelu auttaisi niitä perheitä, joilla ei ole tarvetta lastensuojelun asiakkuuteen vaan hetkelliseen ja tilapäiseen tukeen ja apuun. Kotipalvelun koettiin olevan tarpeellinen palvelu ongelmattomallekin perheelle, ja sen tulisi olla kaikkien perheiden saatavissa, oli perheellä ongelmia tai ei.

”Vielä 1990-luvun alussa yli 50000 lapsiperhettä sai Suomessa kodinhoitoapua kunnalta. Kun perheeseen syntyi uusi lapsi, oli tapana, että kodinhoitaja tulee hoitamaan perheen muita lapsia äidin ja vauvan sairaalavuorokausien ajaksi. Silloin tosin ei synnytyssairaaloissa ollut tarjolla perhehotellitasoista hoitoa.

Kodinhoitaja tuli hätiin myös äidin lääkärireissujen ajaksi ja auttoi unenpuutteen vuoksi uupunutta äitiä arkiaskereissa. Apu järjestyi neuvolan tai kaupungin sosiaalitoimiston kautta - ei siihen lastensuojelua tarvittu. Viime vuonna kodinhoitoapua sai enää noin 9000 lapsiperhettä, ja määrä vähenee tasaisesti.”

(1.9.2010 Lastensuojelua tarjotaan univaikeuksiinkin)

Eräs kirjoittaja ei kuitenkaan kokenut kotipalvelua ehkäiseväksi lastensuojeluksi, vaan ennemmin lapsiperheiden peruspalveluksi siinä missä neuvolakin on. Kirjoittajan mukaan ehkäisevää lastensuojelua annetaan vasta kotipalvelun jälkeen, jos on vielä tarvetta lisätuelle. Kyseisen kirjoittajan voi päätellä mieltävän lastensuojelun avoimuuden palvelut ehkäiseväksi lastensuojeluksi.

”Nykyisin kunnalta on lähes mahdotonta saada kotiapua lapsiperheeseen. Apua annetaan vasta, kun vahinko on jo tapahtunut eli lastensuojeluilmoitus tehty ja perhe päässyt ehkäisevän lastensuojelutyön asiakkaaksi.”

(10.4.2008 Lapsiperheetkin tarvitsevat apua kotiin)

Kodin merkitystä ehkäisevissä lastensuojelun palveluissa korostaa se, että kotiin vietävällä palvelulla koetaan voitavan ehkäistä jopa lapsen huostaanoton. Kotona tapahtuva ehkäisevän lastensuojelun palvelu antaisi mahdollisuuden puuttua arjen ongelmakohtiin ajoissa.

”Jos apua arkipäivän ongelmiin vietäisiin kotiin, olisi mahdollista puuttua uhkaaviin tilanteisiin varhaisessa vaiheessa ennen kuin ongelmat paisuvat niin suuriksi, että lapsi joudutaan sijoittamaan kodin ulkopuolelle.”

(16.9.2008 Lapsiperheillekin apua kotiin)

”Lapsiperheiden kotipalveluja pitäisi lisätä niin paljon, että niiden käyttö olisi tavanomaista, lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula ehdottaa. Perheapu toimisi luontevalla tavalla perheen tukena ennen kuin arjen pulmista kehittyy isoja ongelmia. Kotipalvelua käyttävän perheen ei tarvitsisi pelätä leimautumista.

Kotipalvelun työntekijät käyvät perheissä auttamassa päivittäisissä askareissa, kuten lastenhoidossa ja ruuanlaitossa.”

(30.5.2009 Lapsiasiavaltuutettu: Kotipalvelut ehkäisisivät lapsiperheiden ongelmia)

Kotona vanhempia kuormittavat muiden asioiden lisäksi välttämättömät kotiaskareet, jotka vievät aikaa pois lapselta. Arjen työmääriä helpottamalla voitaisiin edistää lasten ja vanhempien välistä vuorovaikutusta antamalla heille yhteistä aikaa.

”Voitaisiinko vanhemmille tarjota helpotusta arjen työmääriin, jotta aikaa lapselle jäisi enemmän?”

(29.12.2010 Suomessa ei vielääkään tarpeeksi tueta vanhemmuutta)

Yhteistä aikaa voisi tarjota esimerkiksi kodinhoitaja:

”Perhetyöntekijöiden lisäksi perheet tarvitsevat arjen töihin tarttuvia kodinhoitajia rinnalleen. Koska monet ovat pulassa etenkin iltaisin ja viikonloppuisin, työmuotoja tulisi kehittää sen mukaan.”

(17.11.2008 Lasten omavaraisuuteen luottaminen on ansa vanhemmille)

Kotipalvelun tarve kasvaa lapsiperheissä erityisesti vanhempien sairastuessa, jolloin kodinhoitaja voisi hoitaa kotia ja lapsia sen aikaa, kun äiti käy esimerkiksi lääkärissä. Tällöin perheessä ei tarvitsisi olla mitään muuta ongelmaa, kuin hetkellisesti sairaat vanhemmat.

”Esimerkiksi kodinhoitajan saamisen mahdollisuus tilanteissa, joissa vanhemmat vaikkapa sairauden tai uupumuksen vuoksi tarvitsevat apua, on välttämätöntä.”

(20.2.2008 Vanhemmat tarvitsevat tukea ongelmiin)

Ajatuksena on, että pienellä panostuksella ja kotiin vietävällä työllä voitaisiin ehkäistä ongelmien kasvua suuriksi, koska apu saadaan tarpeeksi varhaisessa vaiheessa, esimerkiksi vanhemman sairastuessa. Avun tarve voisi olla hyvinkin lyhytaikaista, kunhan sitä saa tarpeeksi ajoissa.

5.2.4 Taloudelliset tuet

Taloudelliset tuet ovat myös avainasemassa ehkäistessä lapsiperheiden ongelmia. Kuten luvussa 2.1.2 todettiin, Suomalaisilla lapsiperheillä on suuri köyhyysriski (Jäntti 2010, 67). Taloudellisen tuen koettiin tuovan helpotusta arkeen joko vähentämällä taloudellista stressiä tai antamalla yhteistä aikaa perheen kesken. Tiukka taloudellinen tilanne vaikuttaa vanhempien lisäksi koko perheeseen.

”Vanhempien talouden tiukkeneminen, työttömyys ja syrjäytyminen heijastuvat pienten lasten elämään.”

(15.7.2009 Lomautukset vaaraksi lasten turvallisuudelle)

Perheen taloudellisten ongelmien vaikutusta lapseen voitaisiin vähentää tukemalla perheitä taloudellisesti. Kuten luvussa 5.2.2 todettiin, lasten harrastuksella koetaan olevan merkittävä rooli hyvinvoinnin ehkäisyssä ja näin ollen lapsen harrastus tulisi voida toteuttaa perheen taloudellisesta tilanteesta riippumatta. Näin päästäisiin siihen, että perheen taloudelliset ongelmat vaikuttaisivat mahdollisimman vähän lapseen ja heidän arkeensa.

” ... vaikeuksissa oleville perheille tulisi tarjota vaikka kodinhoitoapua tai rahaa lasten harrastuksiin.”

(13.1.2008 Uupuneet auttajat)

Lapsiperheiden hyvinvoinnin lisäämiseksi ehdotetaan rahallisten tukien palautusta ja korotusta muiden peruspalveluiden ohella.

”Lapsiperheiden taloudellisen aseman parannukset (esimerkiksi yksinhuoltajavähennyksen palautus) ja lapsiperheiden peruspalveluiden (kotipalvelu, neuvola, päiväkotiki ja koulu) laadun turvaaminen vaativat valtakunnallisia poliittisia päätöksiä eduskunnassa.”

(21.10.2010 Lapsiperheiden palveluiden kehittäminen ei kiinnosta aidosti poliittisia päättäjiä)

Perheen taloudellisen tukemisen ei siis ajatella parantavan vain vanhempien tilannetta, vaan sen koetaan vaikuttavan ratkaisevasti myös lasten tilanteeseen suoraan sekä vanhempien tilanteen kautta. Taloudellisen tilanteen aiheuttaman stressin koetaan myös heijastuvan lapsiin.

5.2.5 Tukea vanhemmuuteen

Ehkäisevän lastensuojelun tavoitteiksi katsotaan perheen itsenäisen pärjäämisen lisääminen ja vahvistaminen. Myös tuen ajankohta on tärkeää, etteivät ongelmat kasva liian suureksi, jolloin ehkäisevän lastensuojelun tavoite jää mahdollisesti jopa saavuttamatta.

”Varhaisen tuen avulla edistetään lapsiperheiden itsenäistä toimintakykyä ja lisätään elämäntaloutta, vahvistetaan vanhemmuutta ja siten ennaltaehkäistään perheiden jäsenten syrjäytymistä ja lastensuojelupalveluiden tarvetta. Oikea-aikaisesti annettu tuki siis vähentää myös sosiaalihuollon kokonaiskustannuksia.”

(28.12.2008 Varhaisen tuen avulla edistetään lapsiperheiden elämäntaloutta)

Eniten tukea tarvitaan vanhemmuuteen ja siihen liittyvien ristiriitaisuuksien käsittelyyn.

”... uupunut perhe tarvitsee käytännön apua kotiin, kuten lastenhoitoa ja tukea kasvatukseen.”

(13.1.2008 Uupuneet auttajat)

Vanhemmuuden tunteiden tukemisen lisäksi tärkeää on tukea vanhempien parisuhdetta voimaan mahdollisimman hyvin. Ongelmatilanteissa, esimerkiksi avioerotilanteissa, on tärkeää saada tukea riitatilanteisiin niin, ettei lapsi kärsi tilanteista.

”Apua tarvitaan ennen kaikkea hyvän vanhemmuuden säilyttämiseen ja pari- ja perhesuhteen päättämiseen liittyvien ristiriitojen käsittelyyn. Erityisesti tarvitaan tukea lasten asioiden järjestämistä koskeviin neuvotteluihin, jotta lasten paras voisi toteutua.”

(21.5.2010 Kunnat eivät ole panostaneet riittävästi perheasioiden sovitteluun)

Riitaisiin eroihin koetaan saavan apua perheasioiden sovittelusta, johon kunnilta toivotaan vielä kehittämistä:

”Kunnat eivät ole panostaneet riittävästi perheasioiden sovitteluun”

(21.5.2010 Kunnat eivät ole panostaneet riittävästi perheasioiden sovitteluun)

Perhetyö on isossa asemassa vanhemmuuden tukemisessa. Aineiston kirjoituksista voi päätellä, että perhetyötä (ei kuitenkaan kotipalvelua) tunnuttiin saavan ja käytettävän melko paljon. Vain harva kirjoitus kertoi perhetyön saatavuuden vaikeudesta tai vähyydestä. Perhetyöhön oltiin siis hyvin tyytyväisiä. Perhetyöstä kuitenkin kirjoitettiin, mutta päinvastoin kuin muista palveluista: kirjoituksia oli paljon perhetyön vaikuttavuudesta ongelmien ehkäisijänä, ei niinkään palvelun ongelmista tai kehittämistarpeista.

”Helsingin neljä perhekeskusta tarjoavat helsinkiläisille lapsiperheille varhaisen tuen sosiaaliohjausta ja kotipalvelun perhetyötä. Varhaisen tuen moniammatillisen tiimin työntekijät tukevat ja auttavat perhettä arkielämään, lasten hoitoon ja kasvatukseen sekä kodinhoitoon liittyvissä asioissa. ... Työntekijöiden työmuotoina ovat muun muassa kotipalvelun perhetyö, sosiaaliohjaus ja erilaiset ryhmätoiminnot.”

(28.12.2008 Varhaisen puuttumisen avulla edistetään lapsiperheiden elämänhallintaa)

”Myös vanhemmille tarjotaan tiiviin perhetyön keinoin tukea kasvatukseen.”

(4.11.2010 Espoon lastensuojelu voi auttaa ilman huostaanottoa)

Perhetyön kautta on mahdollista saada myös vertaistukea:

”Yksi hyöty on jo tullut: samassa tilanteessa olevien perheiden vertaistukiryhmä.”

(20.7.2009 Lapselle tukea tarvitsevat joutuvat taistelemaan avusta)

Vanhemmuuden tukemisessa olennaisessa asemassa ovat myös palveluja antavat työntekijät. Työntekijän ollessa syyttävä tai moralisoiva, ei palvelun koettu auttavan. Kyseisissä tapauksissa palvelua ei välttämättä edes haeta tai oteta vastaan (lisää luvussa 5.4.4). Erityisesti vaikeista asioista, kuten päihteidenkäytöstä puhuttaessa olennaista on asiallisesti suhtautuva ja ei-tuomitseva työntekijä.

”Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön kaltaisesta vaikeasta asiasta kertomista edesauttaa hyvä ja luottamuksellinen suhde neuvolatyöntekijään.”

(17.3.2008 Päihdeäitien pakkohoito ei ratkaise ongelmaa)

Palveluiden saatavuus ei siis ole ainoa tekijä, joka auttaisi perheitä. Työntekijöillä ja heidän asenteillaan koetaan olevan suurta vaikutusta esimerkiksi siihen, miten ongelmista puhutaan tai jätetään kenties kokonaan puhumatta. Matala kynnyks puhua ongelmistaan saattaa auttaa varhaisen puuttumisen ja tukemisen toteutumista.

5.2.6 Mielenterveys- ja päihdepalvelut

Mielenterveys- ja päihdepalvelut niin lasten kuin vanhempien kohdalla koettiin ehkäisevänä palveluna. Perheen ongelmien taustalla on usein vanhempien jaksamattomuus (josta luvussa 2.2.1), johon ehkäisevän lastensuojelun koetaan tuovan apua. Kirjoitusten mukaan mielenterveys- ja päihdepalveluita ei tarjota tällä hetkellä riittävästi:

”Jos mielenterveyden tai päihdeongelmien kanssa kamppailevia vanhempia autettaisiin ajoissa ja palveluja olisi saatavilla riittävästi, lastensuojelun tarve todennäköisesti vähenisi.”

(13.9.2010 Lapsiperheet saavat apua liian myöhään)

Jo olemassa olevien palveluiden piiriin toivottaisiin pääsevän varhaisemmassa vaiheessa.

”Pienten lasten vanhempien on päästävä helpommin ja aikaisemmin päihdehoitoihin.”

(14.9.2008 ”Sijoitettujen lasten määrä on häpeä”)

Vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmien hoidon lisäksi apu väkivaltaisuuden käsittelyyn ja siitä eroon pääsemiseksi tukevat ja auttavat vanhempia jaksamaan. Ammattilaisen kanssa käydyistä keskusteluista saa tukea kasvatukseen ja omaan vanhemmuuteen sekä eväitä selvittää vaikeista tilanteista.

5.3 Palvelurakenteet

Ehkäisevän lastensuojelun palveluista rakenteellisella tasolla nousi keskustelua pitkistä hoitojonoista erityisesti mielenterveyspalveluissa. Pitkistä hoitojonoista kirjoittivat niin työntekijät kuin asiakkaatkin. Hoitojonojen lisäksi keskustelua herätti viranomaisten työtilanne ja työolot. Lähes kaikkien ongelmien takana katsottiin olevan poliittisten päättäjien päätökset ja budjetin niukkuus.

”Valtion ohjaavan tuen tulee kohdistua perusopetukseen, terveyspalveluihin, päivähoitoon ja mielenterveyspalvelujen avohoitoon, ei lastensuojelutyöntekijöiden määrän kasvattamiseen.”

(14.12.2008 Lastensuojelutyöhön on saatava kiireesti hätäohjelma)

Varhaisen puuttumisen Huoli puheeksi -menetelmästä keskusteltiin myös paljon, erityisesti vuonna 2010, ja menetelmä tuntuikin jakavan mielipiteet kahtia.

5.3.1 Jonottamisen tuska

Etenkin lasten mielenterveydellisiin palveluihin koettiin olevan pitkät jonot, eikä palveluihin pääsyä koettu mahdolliseksi. Jonottaessaan mielenterveydellisiin palveluihin, esimerkiksi lasten psykiatriselle poliklinikalle tai lasten psykiatrisen erikoissairaanhoidon, lapsen ja nuoren tilanne

saattaa äityä entistä pahemmaksi, jonka jälkeen pelkkä psykiatrinen hoito ei riitä. Pitkät jonot eivät vaivaa vain asiakkaita, vaan myös työntekijöitä. Työntekijät toivoisivat voivansa tarjota tarvitseville asiakkaille palvelua heti, mutta mahdollisuutta siihen ei ole.

”Akuutissa kriisissäkin voi käydä niin, että paikkaa voi tarjota vain jonosta. Sehän on sama, jos lääkäri toteaisi sairauden ja sanoisi, ettei hoideta.”

(13.1.2008 Uupuneet auttajat)

”Jonotusajat perheneuvoloihin ja lastenpsykiatriin yksiköihin ovat olleet pitkiä ja lastensuojelu toivottoman ylikuormitettua.”

(17.11.2008 Lasten omavaraisuuteen luottaminen on ansa vanhemmille)

Syy hoitojonojen pidentymiseen ajatellaan löytyvän päättäjien valinnoista työntekijätilanteeseen liittyen. Työntekijöitä otetaan töihin liian vähän ja osaaminen saattaa olla puutteellista.

”Hoitojonot ovat pidentyneet, koska täyttölupien kanssa hidastellaan ja virkoja jätetään täyttämättä.”

(30.10.2009 Vantaan neuvoloiden jonot ovat liian pitkät)

”Ongelmana on ... ettei perheille ole tarjolla tukea silloin kun sitä kaivattaisiin.”

(20.2.2008 Vanhemmat tarvitsevat tukea ongelmiin)

Yksi syy ehkäisevän lastensuojelun toimimattomuuteen on sen pirstaloituminen eri tahoille ja yksiköille. Apua joudutaan hakemaan monesta eri paikasta ja eri henkilöiltä. Kenelläkään ei ole kokonaiskuvaa perheen tilanteesta, vaan kaikki tietävät omaan työhönsä olennaisessa osassa olevat asiat.

”Asioita hoidetaan liikaa sektoreittain, kun pitäisi pyrkiä yhteistyöhön ja kokonaiskuvaan”

(7.11.2008 Miten paljon hyvä lapsuus saa maksaa?)

”Eikä kukaan katso kokonaisuutta.”

(20.7.2009 Lapselle tukea tarvitsevat joutuvat taistelemaan avusta)

”Mitään koordinoitua näiden toimijoiden välillä ei näytä olevan. Joka paikassa kaikki aloitetaan käytännöllisesti katsoen alusta.”

(23.10.2010 Eikö huostaanotolle tosiaan keksitä vaihtoehtoja?)

”Hoidon pirstaleisuuden sijaan tarvitaan kokonaisvaltaista näkemystä ja sen mukaisia taloudellisia panostuksia. Myös aikuisten psykiatrisen hoidon puutteen maksavat lapset.”

(17.11.2008 Lasten omavaraisuuteen luottaminen on ansa vanhemmille)

Perhe joutuu itse selvittämään tarjolla olevat palvelut ja päättämään mihin niistä hakea. Toisin sanoen perhe joutuu itse kartoittamaan tilanteensa, vaikka elääkin mahdollisesti keskellä kriisiä. Eroa palveluiden laadussa ja saamisessa koetaan olevan varsinkin eri kuntien välillä.

”Apua lapsille ja vanhemmille on tarjolla epätasaisesti, ja perheet ovat epäoikeudenmukaisessa asemassa.”

(1.2.2010 Lapselleen apua hakevia perheitä jää vaille tarvitsemaansa tukea)

Perheiden arkea vaikeuttaa palveluiden pirstaloitumisesta johtuva avun hakeminen monesta eri paikasta. Ei myöskään riitä, että apua ja palvelua haetaan jokaisesta paikasta kerran, vaan hakemuksia joudutaan lähettämään säännöllisin väliajoin aina uudestaan ja uudestaan.

”Arki on toista: jatkuvaa avun hakemista ja tasapainoilua eri ammattikuntien välissä.”

(20.7.2009 Lapselle tukea tarvitsevat joutuvat taistelemaan avusta)

Esimerkiksi vammaisen lapsen vanhempi kokee elämänsä olevan jatkuvaa avun hakemista eri paikoista. Eri tukia haetaan eri paikoista, joihin jokaiseen täytyy tehdä eri hakemus ja jokaiseen paikkaan selittää tilanne uudelleen.

”Tukia ja palveluja pitää hakea toistuvasti. On tiedettävä, mitä hakea, ja osattava perustella se hallinnon kielellä. Tarvitaan yhä uusia todistuksia, vaikka lapsen kunto ei muuttuisi.”

(20.7.2009 Lapselle tukea tarvitsevat joutuvat taistelemaan avusta)

Palveluiden saamisen vaikeus, jatkuva hakeminen ja pitkät jonot ovat siirtäneet asiakkaille velvollisuutta tietää eri palveluista ja niiden hakemisesta. Saadakseen apua perheet joutuvat etsimään tarvittavat palvelut suuresta määrästä erilaisia palveluita, sekä mahdollisesti etsimään jotain korvaavaa palvelua jonottamisen ajaksi. Kirjoituksista käy ilmi perheiden tuska siitä, ettei heidän tietonsa riitä hankkimaan tarvittavia palveluita perheellensä.

5.3.2 Viranomaiset

Työntekijävajeeseen ja työntekijöiden jatkuvaan vaihtuvuuteen vaikuttavat kuntien työolot ja palkkaus. Työtä on työntekijöiden määrään nähden liikaa, eikä työtä jakseta tehdä niin pitkään kuin työntekijällä saattoi alun perin olla tavoitteena. Tämä johtaa siihen, että työpaikkaa vaihdetaan toiseen ja toivotaan pienempää kuormittavuutta. Kuormittavuus koetaan liian suureksi varsinkin lastensuojelussa, jossa määrääjat umpeutuvat ja uusia lastensuojeluilmoituksia tulee päivittäin useita. Ehkäisevä lastensuojelu koetaan kauniiksi ihanteeksi, mutta aikaa sille ei yksinkertaisesti löydy, sillä korjaava työ vie kaiken ajan.

”... ennalta ehkäisevää työtä ei ehditä tehdä, kun aika ja rahat menevät seurausten hoitamiseen.”

(5.12.2009 Aika menee seurauksiin, ei syihin)

Niin sanotun korjaavan lastensuojelun työntekijöiden työolot koettiin huolestuttavina ehkäisevän lastensuojelun vuoksi siitä syystä, että ehkäisevä lastensuojelu jää korjaavien toimien rinnalla toiseksi. Viranomaiset kokevat oman työssäjaksamisensa olevan ääri rajoilla. Työtä on liikaa, minkä vuoksi työntekijät käyvät töissä sunnuntaisinkin, jotta saisivat työt tehtyä määräaikaan mennessä. Kuormittavuus lastensuojelussa ajaa työntekijät vaihtamaan työpaikkaa toiseen kunnan yksikköön tai esimerkiksi johonkin järjestöön. Kunnan työssä työntekijöiden kuormittumista ja työpaikkojen vaihtuvuutta aiheuttaa myös matala palkkataso. Työntekijän siirtyessä kunnan virasta töihin esimerkiksi järjestöön, nousee palkka ja työstä tulee vähemmän kuormittavaa. Nuorien, vastavalmistuvien sosiaalityöntekijöiden uskotaan tiedostavan tämän asian ja suuntaavan suoraan järjestöihin, mikä lisää työntekijävajetta kuntien sosiaalityössä.

”Myös työolojen pitäisi muuttua. Kuka muuten enää jaksaa työssä, jota sosiaalityöntekijät kuvailevat pelkäksi tulipalojen sammuttamiseksi ja yhteiskunnan niukkuuden tarjoamiseksi. Ja itseään viimeiseksi kaatopaikaksi.”

(13.1.2008 Uupuneet auttajat)

Vaihtuvat työntekijät ja työntekijävaje johtaa epäpätevien työntekijöiden palkkaamiseen.

”Pulaa on paitsi rahasta myös pätevistä henkilöstöstä, mikä on johtanut siihen, että vain vakavimpiin tapauksiin ehditään puuttua.”

(10.7.2008 Lastensuojelusta ei saa tinkiä)

Asiakkaat kokevat tämän niin, ettei heidän asioidensa hoitoon nähdä niin paljon vaivaa, että palkattaisiin päteviä työntekijöitä, joilla on ammattitaitoa auttaa heitä ongelmissaan. Vaihtuvat työntekijät myös uuvuttavat asiakkaita, sillä kokemus siitä, että joka kerta joutuu selvittämään tilanteensa työntekijälle uudestaan, voi johtaa myös avun hakematta jättämiseen. Erityisesti siviilihenkilöitä puhuttivat työntekijöiden suuri vaihtuvuus, sekä osaamis- ja työntekijävaje. Työntekijöiden vaihtuvuuteen vaikuttavat myös epäpätevien työntekijöiden ottaminen työsuhteeseen määräajaksi, jonka jälkeen työntekijä vaihtuu jälleen. Työntekijöiden vaihtuvuudesta aiheutuvat haitat eivät koske vain asiakkaita, vaan myös yhteistyökumppaneita.

”Henkilöstön vaihtuvuus on suuri, mikä on iso rasite niin perheille, työn jatkuvuudelle kuin yhteistyökumppaneillekin. Nuoret työntekijät havaitsevat nopeasti tilanteen ja lähtevät aloille, josta leipänsä saa kevyemmin.”

(17.11.2008 Lasten omavaraisuuteen luottaminen on ansa vanhemmille)

”... palveluiden laadun takaavat parhaiten toiminnan jatkuvuus sekä pysyvät rakenteet ja työntekijät.”

(21.10.2010 Lapsiperheiden palveluiden kehittäminen ei kiinnosta aidosti poliittisia päättäjiä)

Työntekijävajeen lisäksi työntekijöillä koettiin olevan puutetta osaamisessa auttaa ihmisiä. Apua ei saada ajoissa, eikä auttavia tukitoimia edes välttämättä ole.

”Ei suinkaan ole kyse siitä, että lapsi saa apua liian myöhään tai aikaisin. Kyse on siitä, ettei ylipäänsä auttamisen taitoa ole olemassa.”

(14.9.2010 Lapsesta on tullut tarkkailun kohde päiväkodissa, koulussa ja terveydenhuollossa)

Työntekijöiden työllisyystilanne ei ole ainoa viranomaisiin liittyvä tekijä, joka tuli ilmi aineistossa. Työntekijöiden salassapitovelvollisuus koettiin haitalliseksi ehkäisevän lastensuojelun toteuttamiselle. Viranomaisten yhteistyö koetaan tärkeäksi perheiden tukemisessa ja viranomaisten salassapitovelvollisuus estää tätä yhteistyötä toteutumasta. Esimerkiksi lastentarhanohjaaja kokee olevansa yksin ja avuton perheen auttamisessa, kun esimerkiksi sosiaalityöntekijä ei voi kertoa lapsen ja perheen tilanteesta. Viranomaisten on vaikea toteuttaa toimivaa yhteistyötä, kun jokainen tietää asiasta vain osan – sen minkä perhe on juuri heille kertonut. Muiden viranomaisten tiedot ja havainnot eivät saavuta muita viranomaisia. Eri viranomaisten välillä hyvin toimiva yhteistyö helpottaisi lasten ja perheiden mielenterveydellisiä ja sosiaalisia ongelmia. Kyky tehdä yhteistyötä liitetään osaksi asiantuntijuutta ja osaamista:

”Todellinen asiantuntijuus ja osaaminen lastensuojelussa näyttäytyvät työntekijän kyvyssä tehdä moniammatillista, sektorirajat ylittävää yhteistyötä.”

(21.10.2010 Lapsiperheiden palveluiden kehittäminen ei kiinnosta aidosti poliittisia päättäjiä)

”Paljon saavutettaisiin, jos eri alojen asiantuntijat oppisivat kuuntelemaan toisiaan ja toimimaan yhteistyössä. Nyt liian moni ahdinkoon ajautunut jää viranomaisten välisiin mustiin aukkoihin.”

(7.11.2008 Miten paljon hyvä lapsuus saa maksaa?)

Erityisesti salassapitovelvollisuuden koetaan rajaavan ehkäisevän lastensuojelun toteuttamisen vain sosiaaliviranomaisille. Muiden alojen on vaikea toteuttaa ehkäisevää lastensuojelua, koska sosiaaliviranomaisilta ei saa mitään tietoa. Ehkäisevän lastensuojelun kuulumista kaikille, halutaankin peräänkuuluttaa, jotta päästäisiin lapsen ja perheen kokonaisvaltaiseen kohtaamiseen ja tukemiseen.

”Salassapitosäännökset jarruttavat ajoittain kokonaisvaltaista pureutumista ongelmiin. Esimerkiksi sosiaaliviranomaisilla saattaa olla arkaluontoista taustatietoa

perheestä, mutta tieto ei välity muille viranomaisille – ei, vaikka sama salassapitovelvollisuus koskisi muitakin viranomaisia.”

(12.9.2010 Viranomaishuoli koetaan helposti lasta leimaavaksi)

”Lastensuojelu kuuluu siten kaikille, ei vain sosiaalivirastolle.”

(22.10.2009 Helsinkiläislasten ongelmia yritetään torjua hyvissä ajoin)

”Lastensuojelu ei kuulukaan vain lastensuojelun työntekijöille ja sosiaaliseuralle, vaan kaikille muillekin hallintokunnille: kaupunkisuunnittelu-, opetus-, kulttuuri- ja liikunta- sekä nuorisotoimelle.”

(5.7.2009 Lastensuojelu on muidenkin kuin sosiaaliseurin tehtävä)

Salassapitovelvollisuuden lisäksi viranomaisten työtä vaikeuttaa asiakkaan ja valtion välissä oleminen. Toisin sanoen, viranomaiset toimivat ristitulessa asiakkaan tarpeiden ja lain noudattamisen välissä.

”Hänen velvollisuutensa viranhaltijana on järjestää palveluja, mutta hänellä ei ole taloudellista valtaa myöntää niitä. Esimerkiksi kotipalvelusta päättää kotipalvelun esimies.”

(13.1.2008 Uupuneet auttajat)

Työntekijän tehtävänä on auttaa asiakasta, minkä hän toivoisi tekevänsä, mutta samaan aikaan rahallisia resursseja ei ole, eikä asiakasta voi auttaa niin kuin toivoisi. Työntekijät pyrkivät noudattamaan lakia ja toimimaan sääntöjen ja rahallisten resurssien rajoissa, mutta sen vuoksi asiakas saattaa jäädä kilpailussa toiseksi.

5.3.3 Varhainen puuttuminen ja sen menetelmät

Varhainen puuttuminen koettiin matalan kynnyksen palveluna ja toimenpiteenä, kuten lapsen kouluolosuhteisiin panostamisena ja vanhemmuuden sekä vanhempien jaksamisen tukemisena. Suurimmassa osassa kirjoituksia varhainen puuttuminen nähtiin ihanteellisena asiana, jonka saaminen pitäisi olla lähes itsestäänselvyys.

”Se (varhainen puuttuminen) voi olla aikuisen läsnäoloa lapsen kanssa, tukea oppimiseen, harrastuksia, vanhemmuuden tukea tai kotipalvelua.”

(7.12.2008 Suomessa lapsen kasvuoloihin puututaan liian myöhään)

Varhaisella puuttumisella koettiin olevan tärkeä osuus perheiden ongelmien syntymisen tai etenemisen ehkäisyssä. Varhaisen puuttumisen menetelmät (esim. huoliluokittelu, josta luvussa 2.3.1) kuitenkin jakoivat mielipiteitä hyvinkin vahvasti. Varhaisen puuttumisen voisi sanoa jakaneen ihmiset kahtia: toiset näkevät varhaisen puuttumisen ja huolikartoituksen hyvänä ja toimivana systeiminä, kun taas toiset kokevat sen rikkovan ihmisten ja perheiden perusoikeuksia ja tällä tavalla ennemminkin aiheuttavan ongelmia perheeseen kuin ehkäistäkseen niitä.

”Lapsesta on tullut tarkkailun kohde päiväkodissa, koulussa ja terveydenhoidossa”

(14.9.2010 Lapsesta on tullut tarkkailun kohde päiväkodissa, koulussa ja terveydenhuollossa)

Huolikartoituksen koettiin useassa kirjoituksessa leimaavan ja tyypittelevän lapsia, sekä etsivän ongelmia ja huolenaiheita, vaikka niitä ei lapsessa olisikaan.

”...Huoli puheeksi -menetelmän työtavat keskittyvät yksinomaan tyypittelemään ja leimaamaan lapsia.”

(14.9.2010 Lapsesta on tullut tarkkailun kohde päiväkodissa, koulussa ja terveydenhuollossa)

”Varhainen puuttuminen ja lasten huoliluokittelu ovat kuitenkin johtaneet päinvastaiseen toimintaan ja lasten eriarvoistumiseen.”

(14.12.2008 Lastensuojelutyöhön on saatava kiireesti hätäohjelma)

Moni oli sitä mieltä, että varhaisesta puuttumisesta ja sen menetelmistä on tullut tapa leimata ihmisiä, varsinkin lapsia, riskyksiöksi. Kokemuksena on, että lapsesta etsimällä etsitään huolenaiheita, joihin voitaisiin puuttua. Tämä leimaaminen ja huolenaiheiden etsiminen nähdään haitalliseksi lapsen kehitykselle.

”Riskyksiöksi leimautumisella on haitallisia seurauksia lapsen identiteetille sekä nyt että tulevaisuudessa.”

(7.12.2008 ”Suomessa on siirryttyhuolenpidosta lasten kontrolliin”)

Varhaisen puuttumisen ideaa pidetään hyvänä, mutta sillä ei ole saavutettu toivottua tulosta, ennemminkin päinvastaista tulosta mihin mallilla pyrittiin. Myös Tom Arnkil, yksi varhaisen puuttumisen mallin kehittäjästä, on sitä mieltä, että luotua mallia käytetään ajoittain väärin ja väärään tarkoitukseen. Yksi kirjoittaja haluaa ihmisten kiinnittävän huomiota siihen, että huoliluokittelu ei ole laissa määritetty toteutettavaksi. Huoliluokittelu on enemmänkin arjen työtä ja varhaista puuttumista helpottava menetelmä, jonka jotkut ovat kuitenkin ymmärtäneet väärin ja myös käyttävät sitä toisin kuin se on suunniteltu käytettäväksi.

”Vastoin kirjoittajien käsitystä lastensuojelulaki ei velvoita huoliluokitusten tekoon. Niitä on tietävästi ruvettu joissain tilanteissa käyttämään täysin alkuperäisen tarkoituksensa vastaisesti.”

(19.12.2008 Lastensuojelun tärkein tehtävä on turvata lasten arki)

Varhaisen puuttumisen mallin väärinkäyttö ei ole leikin asia, sillä se voi pahimmassa tapauksessa johtaa avun hakematta jättämiseen:

”Uuden lain myötä avun tarvitsijat eivät enää uskalla hakea apua, kun laki velvoittaa kaikkia niin sanottujen huoli-ilmoitusten tekoon.”

(14.12.2008 Lastensuojelutyöhön on saatava kiireesti hätäohjelma)

Kaikki kirjoittajista eivät vastustaneet varhaista puuttumista tai pitäneet sitä leimaavana asiana. Kyseiset kirjoittajat puolustivat varhaista puuttumista kirjoittamalla sen tavoitteista, sekä siitä mitkä eivät kuulu varhaisen puuttumisen tavoitteisiin.

”Varhaisen puuttumisen tarkoitus ei ole leimata lasta ja nuorta eikä psykologisoida lapsen käyttäytymisessä näkyviä oireita lapsen ominaisuuksiksi.”

(7.12.2008 Suomessa lapsen kasvuoloihin puututaan liian myöhään, vastaa Sirkka Rousu)

”Yhteiskunnalla on useita mahdollisuuksia seurata lapsen ja nuoren kehitystä: neuvola, päiväkotia, koulu. Ne antavat mahdollisuuden tarkkailla koko ikäluokkaa ja myös poimia erilleen ne, jotka tarvitsevat muita enemmän tukea: lastensuojelua, kotiapua, turvakotia, terveydenhuollon palveluita.”

(7.11.2008 Miten paljon hyvä lapsuus saa maksaa?)

Vaikka varhaisen puuttumisen idea on suurimman osan mielestä ihanteellinen asia johon tulisi pyrkiä, kaikki eivät kuitenkaan koe asiaa yhtä hienona ja onnistuneena.

”Varhainen puuttuminen on epäonnistunut: lapset eivät ole saaneet sellaista tukea elämälleen, joka olisi mahdollistanut oman paikan löytämisen yhteiskunnassa. ... Valvonnan keinoja kehitetään, mutta auttamisen keinoja ei.”

(14.9.2010 Lapsesta on tullut tarkkailun kohde päiväkodissa, koulussa ja terveydenhoidossa)

Varhaisen puuttumiseen koetaan siis olevan tarvetta, mutta keinot toteuttaa sitä vaativat vielä kehittämistä. Varhaisen puuttumisen tulisi olla puuttumista oikeaan aikaan tarpeeksi varhaisessa vaiheessa, mutta ihmistä leimaamatonta ja kunnioittavaa, kaikille kuuluvaa palvelua.

5.3.4 Poliittisten päättäjien säästötoimenpiteet

Poliittisten päättäjien toiminnat, kuten säästötoimenpiteet, ja lama puhuttivat eniten vuonna 2009. Yhteensä kaikkina vuosina aiheista kirjoitettiin 40 eri kirjoituksessa, eli noin 60 %:ssa kirjoituksista. Kirjoituksista voi päätellä sen, että ehkäisevän lastensuojelun palveluiden laadun ja puutteen syyt koetaan olevan poliittisissa päättäjissä, jotka tekevät väriä päätöksiä. Toisin kuin päättäjät ovat päättäneet, rahaa tulisi kirjoitusten mukaan sijoittaa ennemmin ehkäisevään lastensuojeluun kuin korjaavaan.

”Lapset ja nuoret ovat jääneet vaille ennaltaehkäisevää lastensuojelua kuntien lyhytnäköisten säästötoimenpiteiden vuoksi. Ennaltaehkäisevien palveluiden puuttuessa lastensuojelu korjaa, minkä ehtii. ... Kunnissa ei pystytä vastaamaan perheiden tarpeisiin saada ennaltaehkäisevää apua, jolloin perheiden tilanteet monimutkaistuvat ja auttaminen on yhä vaikeampaa. Usein sosiaalityöntekijä joutuu asiakkaan edessä organisaatiossa vastuunkantajaksi, vaikka palveluiden toimimattomuuden taustalla vaikuttavat pitkälti päättäjien säästötoimenpiteet.”

(7.9.2010 Kuntien säästöt ovat ajaneet lastensuojelun työntekijät ahtaalle)

Erään kirjoituksen mukaan ehkäisevän lastensuojelun tilanne johtuu päättäjien mielenkiinnon puutteesta kehittää ehkäisevää lastensuojelua:

”Lapsiperheiden palvelujen kuntoon paneminen ei tosiaan näytä kiinnostavan päättäjiä. Raha ja resurssit sijoitetaan kalliisiin korjaaviin palveluihin ja ennaltaehkäisevät peruspalvelut ovat yhä pahemmin rempallaan.”

(25.10.2010 Perhekeskus voisi olla sydän lapsiperheiden palveluille)

Ehdotukset siitä, mihin rahaa tulisi suunnata, olivat lähes yksimieliset: rahaa pitäisi leikata korjaavista palveluista ja antaa ne ehkäisevän lastensuojelun tai perheiden käytettäväksi.

”Näkemyksemme mukaan moni asiakkaistamme ei koskaan päätyisi lastensuojelun piiriin, mikäli kunnallisessa ja valtakunnallisessa päätöksenteossa ja budjetoinnissa otettaisiin riittävästi huomioon ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön järjestämisvelvollisuus erityisesti peruspalveluissa. Tämä tarkoittaisi muun muassa päivähoidon, koulutoimen ja nuorisotyön toimintamuotojen kehittämistä siten, että ne vastaisivat paremmin myös erityistä tukea tarvitsevien lasten ja perheiden tarpeita.”

(6.2.2010 Ennaltaehkäisevä lastensuojelu säästäisi lapsia huostaanotoilta)

Säästötoimenpiteet sosiaalihuollossa eivät ole ainoita, mitä syyttää tilanteesta:

”... säästäessään omista menoistaan muut sektorit ovat käytännössä tekemässä rakenteellisia lastensuojeluasiakkuuksia.”

(4.9.2010 Kuntien kuuluu järjestää ehkäisevää lastensuojelua)

2000-luvun lama oli aihe, joka herätti keskustelua 8 kirjoituksessa (12 %). Laman myötä pelättiin samoja ratkaisuja päättäjiltä kuin 1990-luvun laman aikana:

”Viime laman aikana 1990-luvun puolivälissä kunnat vähensivät kasvatus- ja perheneuvolan virkoja. Samaan aikaan asiakasmäärät lisääntyivät 50 prosentilla perheiden taloudellisten huolien takia.”

(14.8.2009 Neuvolapalveluista säästäminen lisää huostaanottoja)

Kirjoituksissa on havaittavissa pelkoa siitä, että hyvin toimivia ja perheitä tukevia palveluita karsitaan laman aikana, ja näin ollen pahoinvointi lisääntyy.

”Irvokkain paradoksi ei ole sijoitettujen lasten määrä suhteessa bruttokansantuotteeseen, vaan se, että 1980-luvulla hyvin toiminut varhaisen puuttumisen järjestelmä - lapsiperheiden kotipalvelu - on käytännössä romutettu.”

(14.9.2008 ”Kuntien ongelmat lastensuojelussa ovat osittain itse aiheutettuja”, Georg Henrik Wrede sanoo)

”Samaan aikaan kun lastensuojelun menot ovat kasvaneet, kunnat ovat leikanneet lapsiperheille annettavaa muuta tukea.”

(8.12.2009 Sijaishuolto lisääntyy)

”Vantaan perhe- ja nuorisoneuvolat ovat tähän asti kyenneet tarjoamaan laadukasta palvelua. Nyt toimivia ja hyviä hoitokontakteja on vaarassa katketa resurssipulaan.”

(30.10.2009 Vantaan neuvoloiden jonot ovat liian pitkät)

Lastensuojelun asiakkaat tyytyvät helposti päättäjien päätöksiin, sillä heillä ei välttämättä ole niin fyysisiä kuin psyykkisiä resursseja, tietoa tai taitoa esittää eriävä mielipiteensä asiaan:

”Kun lastensuojelussa säästetään, asiakkaat eivät nouse barrikadeille oikeuksiaan vaatimaan. Päättäjien olisi jo aika katsoa tilannetta silmiin.”

(28.6.2009 Lastensuojelussa sanat ja teot vastakkain)

Taloudellisen ahdingon, kuten laman aikana budjettileikkausten sijaan koetaan tärkeäksi perheiden taloudellisen pärjäämisen turvaaminen, ei horjuttaminen. Kokemuksena on, että leikattaessa rahaa lapsiperheiden palveluista, tuloksena on vain rahan siirtäminen korjaaviin palveluihin. Palveluiden tarkoituksena on edistää perheen itsenäistä pärjäämistä ja jaksamista, mitä turvatuksen talouden koetaan myös edistävän.

5.4 Leimatuksi tulemisen pelko

Pelko leimatuksi tulemisesta ehkäisevän lastensuojelun palveluiden myötä käy aineistosta ilmi selvästi ja se on vahvasti läsnä ehkäisevän lastensuojelun keskustelussa. Kaikista kirjoituksista (68 kpl) 26 kappaletta eli 38 % ilmaisi pelkoa leimatuksi tulemisesta. Ehkäisevän lastensuojelun palvelut koetaan usein ahdistavina lastensuojelun asiakkuuden uhan vuoksi.

”Viranomaishuoli koetaan helposti lasta leimaavaksi”

(12.9.2010 Viranomaishuoli koetaan helposti lasta leimaavaksi)

Uusi lastensuojelulaki (2005) kuitenkin koetaan idealtaan hyväksi ehkäisevän palvelun osalta, mutta se on tuonut mukanaan matalan lastensuojeluilmoituksen tekemisen kynnyksen ja sen myötä pelon leimatuksi tulemisesta.

5.4.1 Kokemus epäonnistumisesta vanhempana ja häpeä

Yksi häpeää tuottava tekijä on kokemus epäonnistumisesta vanhempana. Suurta häpeää aiheutuu siitä, etteivät vanhemmat kykene hoitamaan lapsiaan toivotulla tavalla. Kokemuksena on, että esimerkiksi leima lastensuojelun asiakkuudesta seuraa niin lasta kuin vanhempiakin pysyvästi. Lastensuojelun asiakkuus myös mielletään usein lapsen huostaanottoon.

”Voiko perheelle aiheuttaa sen suurempaa häpeää kuin osoittaa huostaanotolla, etteivät vanhemmat kelpaa lastensa huoltajiksi?”

(12.1.2008 Lastensuojelulakiin jäi yhä puutteita)

”Rikosrekisterikin vanhenee, ja tuomiot poistetaan tiedostoista määräaikojen umpeuduttua, mutta merkintä lastensuojelun asiakkuudesta seuraa lasta ikuisesti.”

(1.9.2010 Lastensuojelua tarjotaan univaikeuksiinkin)

Pelkoa lastensuojelun asiakkuutta kohtaan perustellaan niin vanhempien kuin lastenkin näkökulmasta käsin. Vanhempien kohdalla lastensuojelun asiakkuus koetaan täydellisenä epäonnistumisena vanhempana, eikä selviytymistä takaisin itseensä ja jaksamiseensa uskovaksi vanhemmaksi koeta kovin mahdolliseksi lastensuojelun asiakkuuden jälkeen.

”Lastensuojeluasiakkuus mielletään yhä samaksi kuin epäonnistuminen vanhempana.”

(1.9.2010 Lastensuojelua tarjotaan univaikeuksiinkin)

Kaikki kirjoittajat eivät kuitenkaan näe lastensuojelun asiakkuutta yhtä leimaavana asiana, ennemminkin turhana huonommuuden tuntemisena, ja peräänkuuluttavatkin ajattelutapojen uudelleen miettimistä.

”Lastensuojelun asiakkuuden ja epäonnistuneen vanhemmuuden väliin ei tule panna yhtäläisyysmerkkiä. ... Avunpyyntöä ei tule nähdä epäonnistumisena.”

(7.9.2010 Kuntien säästöt ovat ajaneet lastensuojelun työntekijät ahtaalle)

”Monilla tukea tarvitsevilla perheillä voi olla ennakoasenteita erilaisia viranomaisia kohtaan ja aiheettomia pelkoja jopa lapsensa menettämisestä, mikäli lastensuojelun asiakkuus syntyy. Sen vuoksi on tärkeää korostaa, että lastensuojelun toimenpiteenä huostaanotto on harvinainen ja aina pitkän prosessin lopputulos.”

(18.9.2010 Valtaosa lastensuojelusta on perheen arkea tukevaa työtä)

Lasten näkökulmasta pohdittuna lastensuojelun asiakkuus koetaan lapselle haitalliseksi perheen yhtenäisydentunteen ja ilon kannalta, sekä lapsen ja vanhempien suhteen kannalta. Lastensuojelun asiakkuus uhkaa näitä perheelle tärkeitä ja olennaisia asioita, ja niiden puutos nähdään haitaksi lapselle.

”Jos siihen mennessä väkivalta olikin tehnyt lapsille vahinkoa, mitä aiheuttaakaan tuo koettelemus heille, heidän suhteelleen omiin vanhempiinsa, perheen yhtenäisydentunteelle ja ilolle?”

(17.2.2008 Tukistelu ei häviä tukistamalla vanhempia)

Vahingon tekeminen lapselle on aina väärin, eikä sitä myöskään saa tuottaa erilaisilla viranomaistoimenpiteillä. Ehkäisevän lastensuojelun tulee pyrkiä edistämään lasten ja vanhempien hyvinvointia, ei tuottamaan lisää pahaa oloa, mitä lastensuojelun palveluiden ajatellaan tuovan.

5.4.2 Joitain palveluita saa vain lastensuojelun asiakkaana

Leimatuksi tulemisen pelko on läsnä useassa lapsiperheille suunnatussa palvelussa. Esimerkiksi kotipalvelua, tukiperhettä tai unikoulua on erittäin vaikeaa saada ilman lastensuojelun asiakkuutta.

”Lastensuojelua tarjotaan univaikeuksiinkin”

(1.9.2010 Lastensuojelua tarjotaan univaikeuksiinkin)

Tämä johtaa siihen, että kyseisiä tukitoimia ei uskalleta hakea, josta saattaa puolestaan seurata tilanteiden kärjistyminen ja mahdollisesti kriisiytyminen.

”Suomalainen lapsi syntyy hyvään maahan. Lapset tarvitsevat apua ja suojeluakin, mutta kaikkea ei tarvitse tehdä lastensuojelun nimellä.”

(1.9.2010 Lastensuojelua tarjotaan univaikeuksiinkin)

”Perheensä arjessa tukea tarvitsevilla vanhemmilla on usein korkea kynnyks hakea tukiperhettä. Ajatus virallisen avun vastaanottamisesta voi herättää vanhemmissa turhaa huonommuudentunnetta ja syyllisyyttä.”

(9.4.2009 Tukiperheen tarve ei ole häpeä)

Useassa kirjoituksessa kokemuksena on, että kaikki perheet ovat lastensuojelun uhan alla huolimatta siitä, onko perheellä ongelmia tai ei.

”Tilapäistä apua tarvitseva lapsiperhe ohjataan nyt usein lastensuojelun asiakkaaksi, vaikka perheellä ei olisi mitään lastensuojelun tarvetta.”

(15.4.2009 Sosiaaliasiamies on tosissaan)

”Vanhemman uupueissa kotiin saatavaa käytännön apua ei ole tarjolla. Lähinnä keskustelua ja ohjausta tarjoavien perhetyöntekijöiden saaminen edellyttää lastensuojelun asiakkuutta, mikä on monille perheille korkea kynnyks eikä aina tarpeenkaan.”

(17.11.2008 Lasten omavaraisuuteen luottaminen on ansa vanhemmille)

Leimaantumista pelätään myös lapsen arkipäiväisissä asioissa, kuten koulussa ja päiväkodeissa. Uhka leimatuksi tulemisesta koskee kaikkia perheitä, huolimatta siitä, tarvitseeko perhe tukea tai ei.

Ehkäisevän lastensuojelun ja varhaisen puuttumisen myötä uhka lastensuojelusta ja huostaanotosta on levinnyt perheistä, joilla on ongelmia ja tuen tarvetta, perheisiin, joilla ongelmia ei ole. Näin ollen uhka koskee nyt kaikkia perheitä tilanteista huolimatta.

”Huostaanoton uhan alla elävät myös aivan tavalliset perheet, vaikkei lapsen huolenpidossa ole ollut mitään moitittavaa, vaan lapsella on ehkä tarkkaavaisuus- tai muu kehityshäiriö.”

(12.1.2008 Lastensuojelulakiin jäi yhä puutteita)

Pelko lastensuojelun asiakkuutta kohtaan koetaan ajankohtaiseksi muun muassa neuvoloissa ja päivähoidossa. Huolen vyöhykkeiden (joista luvussa 2.3.1) ajatellaan olevan mekaanisia, jokaisen lapsen kohdalla toteutettavaa toimintaa.

”Lapsesta on tullut tarkkailun kohde päivähoidossa, terveydenhoidossa ja koulussa. Huoli-työntekijät seuloivat lapsia huoliluokkiin subjektiivisten havaintojensa perusteella.”

(14.9.2010 Lapsesta on tullut tarkkailun kohde päiväkodissa, koulussa ja terveydenhoidossa)

Lastensuojelun asiakkuuden myötä palvelut koetaan enemmänkin tilannetta huonontavaksi ja kärjistäväksi kuin helpottavaksi ja apua tuovaksi. Toisin sanoen voidaan ajatella, että lastensuojelun asiakkuus koetaan rankaisuksi avun hakemisesta.

”Jos perhe tarvitsisi vain muutaman kerran kotipalvelua, jotta äitiyslomalla oleva äiti pääsisi hammaslääkäriin päiväsaikaan tai saisi apua nukkumisrytmiensä kadottaneen lapsensa hoitoon, on lastensuojelun asiakkuus siitä liian kova hinta.”

(1.9.2010 Lastensuojelua tarjotaan univaikeuksiinkin)

Joillekin perheille lastensuojelun asiakkuus on liikaa, mutta toiset ovat kuitenkin valmiita antamaan periksi ja ryhtymään lastensuojelun asiakkaiksi saadakseen apua. Ensin kuitenkin käytetään kaikki muut mahdolliset keinot, esimerkiksi avun hakeminen kalliilta yksityislääkäriltä.

”Helsinkiäiset pääsevät unikouluun vain sosiaaliviraston maksusitoumuksella. Eikä sellaista myönnetä tavalliselle perheelle. ... Pitää siis olla moniongelmainen perhe. Suurin osa Ensi- ja turvakotien liiton asiakkaista onkin. Yleensä tilanteet ovat niin

kärjistyneitä, että lasten huostaanottokin on jo lähellä. Aikaisemmin unikouluun pääsi myös niin sanottuja tavallisia perheitä.”

(31.8.2010 Tavalliset lapset eivät pääse unikouluun)

Kokemuksena ja toivomuksena on, että lastensuojelun asiakkuus ja siitä aiheutuva häpeä ja leimaantuminen eivät kuuluisi ehkäisevien palveluiden piiriin. Ehkäisevän lastensuojelun palveluja tulisi saada ilman pelkoa lastensuojelun asiakkuudesta tai huostaanotosta, tai edes niiden uhasta.

5.4.3 Matala lastensuojeluilmoitusten tekokynnys

”Lastensuojeluilmoitus tulisi nähdä kutsuna yhteistyöhön – ei leimana, josta jää ikuinen merkintä asiakirjoihin.”

(7.9.2010 Kuntien säästöt ovat ajaneet lastensuojelun työntekijät ahtaalle)

Pelkoa lastensuojelun asiakkuudesta lisää uuden lastensuojelulain (417/2007) aikaansaama matala lastensuojeluilmoitusten tekokynnys. Uuden lain myötä lastensuojeluilmoituksen tekovelvollisuutta laajennettiin, jonka myötä lastensuojeluilmoitusten määrä on kasvanut.

”Lastensuojeluilmoitusten määrä alkoi kasvaa merkittävästi kaksi vuotta sitten, jolloin uusi lastensuojelulaki tuli voimaan. Silti kunnat eivät ole samassa suhteessa lisänneet lastensuojelutyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden määrää. ... Lain tarkoitus oli painottaa ennaltaehkäisevää työtä. Ilmoituskynnystä haluttiin madaltaa, jotta ongelmiin puututtaisiin aikaisemmin.”

(7.3.2010 Kunnat eivät hoida lastensuojelua lain vaatimalla riipeydellä)

Uuden lain myötä on alettu puuttua lasten tilanteeseen lastensuojeluilmoituksella kaiken varalta, jos lapsen tilanteesta on noussut pienintäkään huolta.

”Moni puuttuu varmuuden vuoksi.”

(7.12.2008 ”Suomessa on siirrytty huolenpidosta lasten kontrolliin”)

Lastensuojeluilmoituksesta pelätään jäävän ikuinen merkintä asiakirjoihin, vaikka lastensuojelun asiakkuutta ei aloitettaisikaan. Varmuuden vuoksi puututaan myös ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnin pelossa.

5.4.4 Tilanteen peittely ja tietojen salailu

Pelko lastensuojelun asiakkuudesta on johtanut siihen, ettei väsymyksestä, uupumisesta, keinojen puuttumisesta tai muista ongelmista uskalleta kertoa esimerkiksi neuvolassa. Asiakkaat tarvitsisivat turvallisen aikuisen, jolle kertoa ongelmistaan, mutta jolla on myös valtaa ja oikeuksia viedä hänen asioitaan eteenpäin ja auttaa ongelmissa. Pienikin apu (esim. kotipalvelu) saattaa riittää perheen ongelmien ratkaisussa, mutta lastensuojelun asiakkuuden ja huostaanoton pelossa sitä ei uskalleta pyytää, eikä avuntarvetta ilmaista.

”Kuka enää uskaltaa kertoa uupumuksestaan tai keinojen puutteestaan?”

(17.2.2008 Tukistelu ei häviä tukistamalla vanhempia)

Lastensuojelun asiakkuuden ja huostaanoton uhan vuoksi perheen ja vanhempien tilannetta saatetaan peitellä ja jättää tärkeitä asioita kertomatta. Uupumuksen suuruus voi olla pientä, keinot murrosikäisen kanssa ovat riittävät ja alkoholia käytetään kohtuudella – arki voi kuitenkin olla toista.

”Äidit voivat olla haluttomia kertomaan asiasta esimerkiksi lastensuojelutoimien pelossa, he eivät ehkä tiedosta ongelman vakavuutta tai luottavat toiveikkaasti siihen, että saavat alkoholinkäytön hallintaansa omin voimin.”

(17.3.2008 Päihdeäitien pakkohoito ei ratkaise ongelmaa)

Apua halutaan, mutta liian rajuja toimenpiteitä, kuten huostaanotto, pelätään ja sen vuoksi tilanteen vakavuutta ei välttämättä uskalleta kertoa tai apu jätetään kokonaan hakematta.

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena ja tehtävänä on ollut tutkia miten keskustelu ehkäisevästä lastensuojelusta jäsentyy Helsingin Sanomien kirjoituksissa vuosina 2008-2010. Olen pyrkinyt tuomaan esiin niitä merkityksiä ja teemoja, joita kirjoitukset ovat ehkäisevälle lastensuojelulle antaneet. Teoriaosuudessa olen pyrkinyt luomaan kattavan ja tukevan pohjan perheestä, ehkäisevästä lastensuojelusta ja varhaisesta puuttumisesta tehdyistä tutkimuksista, jotta tämän tutkimuksen lähtökohdat ovat paremmin ymmärrettävissä. Olen tutkimuksessani antanut aineiston puhua vapaasti ja antanut sen ilmaista sieltä esiin nousevat teemat. En ole määritellyt teemoja etukäteen, vaan olen antanut kirjoitusten määrittellä ehkäisevää lastensuojelua. Koen tutkimukseni olevan osa lastensuojelun tutkimuskenttää, mutta myös osa ehkäisevän sosiaalityön kenttää. Toivon, että tutkimukseni antaa käsitystä ehkäisevästä lastensuojelusta, sen onnistumisesta ja kehittämistarpeista. Kuten Törrönen ja Vornanen (2004, 162-164.) toteavat, on ehkäisevän lastensuojelun tutkimukset osa lasten hyvinvoinnin edistämistä. Olen kerännyt keskeisimmät tulokset tutkimuksen liitteenä olevaan taulukkoon (Taulukko 1, Liite 2).

Ehkäisevän lastensuojelun kirjoitukset olivat noin 17 % kaikista lastensuojelua koskevista kirjoituksista vuosina 2008-2010. Eniten kirjoituksia oli vuonna 2010 ja vähiten vuonna 2009. Aineistoon kuului kaikki kirjoitukset uutisista mielipidekirjoituksiin, mutta mielipidekirjoituksia oli selkeästi eniten (63 %). Kirjoittajana oli useimmassa kirjoituksessa (49 %) jonkin alan ammattilainen ja vähiten kirjoituksia kirjoittivat siviilit (10 %). Ammattilaisista eniten kirjoittivat sosiaalialan ammattilaiset (73 %), tosin sosiaaliala oli alana kaikista kirjavin. Ehkäisevän lastensuojelun keskustelut nousivat neljän eri aiheen tiimoilta: vuonna 2008 keskustelua herättivät kouluampumiset, vuonna 2009 lama ja vuonna 2010 raha ja resurssit. Uusi lastensuojelulaki näyttäytyi keskustelujen innoittajana jokaisena vuotena, tosin eri painotuksin.

Aineiston pohjalta tehtyjen havaintojen mukaan, ehkäisevä lastensuojelu koetaan palveluksi, jota saadaan ennen lastensuojelun avohuollon palveluita. Ehkäisevän lastensuojelun palvelut ovat tutkimuksen aineistosta yhtä vaikeasti määriteltävissä, mitä todettiin luvussa 2.2. Osa kirjoittajista koki ehkäisevän lastensuojelun avohuollon tukitoimina, suurin osa kuitenkin ennen avohuoltoa tapahtuvana tukemisena. Ehkäisevän lastensuojelun raja ei siis ole helposti määriteltävissä. Tutkimuksen aineistosta olleista kirjoituksista nousi kuitenkin teemoja siitä, mitä ehkäiseväksi

lastensuojeluksi koettiin. Lapsiperheiden peruspalvelut voidaan ajatella yhtenä suurena teemana, johon ehkäisevä lastensuojelu voidaan lähes tiivistää (vrt. Kangaspunta ym. 2005).

Lapsen päiväkotia ja koulu koettiin ehkäiseväksi palveluksi. Ryhmäkoolla koettiin olevan erittäin suurta merkitystä lapsien hyvinvoinnin edistämiseksi. Tällä hetkellä ryhmäkokoja koettiin olevan liian suurina ja näin ollen haittaavan lasten ongelmien havaitsemista ja yksilöllisen kasvun toteutumista. Ratkaisuna koettiin ryhmäkokoja pienentäminen. Päiväkodissa ja koulussa toiseksi teemaksi nousi kouluterveydenhuolto, joka koettiin matalan kynnyksen palveluna, jolloin leimaantumista ei tarvitse pelätä. Lapsilla tulisi kuitenkin olla pääsy terveydenhoitajalle jokaisena koulupäivänä, mikä ei kuitenkaan toteudu tällä hetkellä läheskään kaikissa kouluissa.

Terveydenhoitajalla ja opettajilla koettiin olevan oikeus huolestua lapsen tilanteesta, sillä he näkevät lapsia lähes päivittäin heidän päivittäisessä ympäristössään, jolloin havainnointi koetaan luonnolliseksi. Liiallista huoliluokittelua kuitenkin vieroksuttiin leimaantumisen pelossa. Päiväkodeissa ja kouluissa opettajan rooli on merkittävä neutraalina viranomaisena, sillä opettajaa on helpompi lähestyä lapsen huolista kuin esimerkiksi sosiaalityöntekijää. Opettajien tärkeäksi tehtäväksi opettamisen lisäksi koettiin lapsen kokonaisvaltainen kohtaaminen ja kiusaamiseen puuttuminen. Opettajat eivät kuitenkaan välttämättä tiedä miten ilmaista mahdollista huoltaan eteenpäin. Törrönen ja Vornanen (2004) ovatkin tulleet tulokseen ehkäisevän lastensuojelun ”eettisistä esteistä”, joihin kuului muun muassa pelko ihmisen vahingoittamisesta puuttumalla turhaan (Törrönen & Vornanen 2004, 162-164).

Lapsen ajateltiin kokevan yksinäisyyttä iltapäivisin ja kesälomalla, kun vanhemmat ovat töissä. Iltapäivätoiminta koulun jälkeen koettiin ratkaisuksi tähän tilanteeseen, samoin kuin lapsen harrastukset. Harrastusten koettiin myös pitävän lapset ”kaidalla tiellä” ja ainakin yksi harrastus tulisi mahdollistaa kaikille lapsille. Tähän ratkaisuksi koettiin vanhempien taloudellinen tukeminen lasten harrastusten osalta. Muitakin taloudellisia tukia tulisi lapsiperheiden osalta korottaa tai palauttaa lopetetut tuet. Kuten Halttunen (1999) totesi, on lapsiperheiden vaikea toipua taloudellisesta laman vaikutuksista (Halttunen 1999, 110-117). Niin lapsen kuin vanhempien mielenterveys- ja päihdepalvelut koettiin myös tärkeinä ehkäisevän lastensuojelun muotoina.

Perheen yhteiseen arkeen ja kotonaoloon koettiin tarvitsevan tukea. Vanhemmat tarvitsevat tukea erityisesti vanhemmuuteen ja ristiriitaisuuksien käsittelyyn, kuten myös Häggman-Laitila (2002) totesi tutkimuksessaan. Tukea koettiin saatavan perhetyöstä ja vertaistuesta. Perhetyötä koettiin

olevan saatavilla melko hyvin, ja sen palvelut koettiin tehokkaina. Tyytyväisyydestä perhetyöhön kertoo se, ettei siihen ehdotettu yksilöityjä parannusehdotuksia. Yleisinä parannusehdotuksina voidaan kuitenkin ajatella resurssien lisääminen ja pysyvämmät työntekijät. Myös Häggman-Laitilan (2006) tekemän Perhepalvelu-hankkeen loppuraportin mukaan perhetyöllä oli vaikutusta muun muassa vanhempien tuentarpeiden vähenemiseen.

Vanhempien parisuhteen tukeminen on myös tärkeää, mutta mahdollisessa erotilanteessa tärkeäksi tueksi koettiin perheasioiden sovittelu. Eniten perheen arkeen vaikuttavista asioista peräänkuulutettiin lapsiperheiden kotipalvelua, jonka koettiin antavan apua arkeen ja jaksamiseen, ja kaikkien perheiden tulisi saada sitä ilman lastensuojelun asiakkuutta. Kotipalvelun koettiin ehkäisevän varsinaisia lastensuojelun asiakkuuksia, jos se annetaan oikeaan aikaan. Tärkeäksi tueksi koettiin pieni kotipalvelun apu esimerkiksi silloin kun vanhempi on sairaana ja pitäisi päästä lääkäriin. Lapsiperheiden kotipalvelua saivat perheet 1980-1990-luvuilla ja sitä toivotaan kiihkeästi takaisin.

Varsinaisten ehkäisevän lastensuojelun määrittelyjen lisäksi palvelurakenteiden tila herätti keskustelua. Pitkät jonot eri palveluihin, erityisesti mielenterveyspalveluihin, koettiin uuvuttavina niin siviilien kuin ammattilaisten näkökulmasta. Pitkien hoitajajonojen ajatellaan pahentavan perheen tilannetta, kun hoitoon ei päästä tarpeeksi ajoissa. Syyt pitkiin jonoihin ajatellaan olevan päättäjien valinnoista ja säästötoimenpiteistä. 2000-luvun laman aikana pelättiin samoja leikkauksia kuin 1990-luvun laman aikana ja kirjoittajat kirjoittivatkin päättäjien ”virheistä” edellisen laman aikana. Korhosen (2004) mukaan 1990-luvun laman aikana sosiaalietuuksia ei vähennetty kovinkaan paljon. Etuudet säilyivät universaaleina ja korkealaatuisina, vaikka valtion talous olikin kriisissä. (Korhonen 2004, 38.) Kansalaiset kuitenkin kokivat asiat toisin, esimerkiksi kotipalvelun kohdalla.

Palveluiden saamista vaikeuttaa myös niiden pirstaloituminen moneen eri yksikköön, joka aiheuttaa palveluiden hakemisen monesta eri paikasta ja eri viranomaiselta. Palveluiden hakeminen koetaan työläänä ja uuvuttavana, eikä välttämättä aina tiedetä mistä palvelua edes pitäisi hakea. Kangaspunta ja muut (2005, 10-11) tulivat myös tulokseen, että palveluiden pirstaloituminen on johtanut palveluiden toimimattomuuteen toivotulla tavalla. Myös viranomaisten tilanne koettiin huolestuttavana. Siinä esiin nousi viranomaisten jatkuva vaihtuvuus, työntekijäpula ja epäpätevät työntekijät. Huomiota kiinnitettiin myös viranomaisten uupumiseen. Jatkuva työntekijöiden vaihtuvuus uuvuttaa niin asiakkaita kuin yhteistyökumppaneitakin, sillä asiakkaat joutuvat selittämään tilanteensa aina uudelleen työntekijän vaihtuessa. Työntekijäpulasta johtuvat

määräaikaiset työsuhteet paitsi lisäävät työntekijöiden vaihtuvuutta, myös johtavat epäpätevän työvoiman palkkaamiseen.

Salassapitovelvollisuudesta kirjoittivat niin siviilit kuin ammattilaisetkin. Ammattilaiset kertoivat sen vaikeuttavan asioihin puuttumista, kun toiselta viranomaiselta ei saa perheeseen liittyviä tietoja. Siviilit kokivat sen vaikeuttavan eri palveluiden hakemista, sillä jokaisessa organisaatiossa joutuu selittämään tilanteen uudelleen. Salassapitovelvollisuuden koettiin hankaloittavan ehkäisevää puuttumista ongelmiin ja näin ollen lisäävän lastensuojelun asiakasmääriä sallimalla vain sosiaaliviranomaisten puuttumisen ongelmiin. Osa kirjoituksista halusikin muistuttaa lastensuojelun kuulumisesta kaikille, ei vain sosiaalitoimelle.

Varhainen puuttuminen nähtiin tärkeäksi tekijäksi perheiden ongelmien ehkäisyssä. Varhaisen puuttumisen menetelmät jakoivat kuitenkin mielipiteet kahtia: toiset kokivat huoliluokittelun leimaavan lapsia riskyksiöiksi, toiset taas näkivät menetelmän hyvänä tapana havaita ongelmia ajoissa. Varhaisen puuttumisen aiheuttama leimaaminen nähdään lapselle haitalliseksi ja se saattaa johtaa siihen, että perheet eivät hae tarvitsemaansa apua. Kuten Satkakin (2009) toteaa, varhaisella puuttumisella voidaan lisätä lapsen poikkeavaa käyttäytymistä. Varhaista puuttumista ei tulekaan ottaa itsestään selvänä, hyvänä ideana, vaan ensin tulisi tutustua menetelmän toimintatapoihin ja oletuksiin, sekä taustalla vaikuttaviin ihmiskäsityksiin. (Satka 2009, 26-30.) Tutkimukseni tulokset tukevat Satkan ajatusta.

Yhtenä suurena teemana aineistosta nousi esiin leimatuksi tulemisen pelko. Pelkoa leimaantumisesta oli havaittavissa suurimmassa osassa kirjoituksia (38 %). Pelko kohdistuu lähinnä lastensuojelun asiakkuuteen, jota lisää uuden lastensuojelulain tuoma matala lastensuojeluilmoituksen tekokynnys. Myös joidenkin palveluiden saantikriteerinä on lastensuojelun asiakkuus, mikä koetaan kohtuuttomana rangaistuksena avun hakemisesta. Kurosen ja Lahtisen (2010, 162-164) väittämä siitä, että palveluja pyritään järjestämään vähemmän kontrolloivina palveluina, ei tämän tutkimuksen tulosten mukaan ole toteutunut. Lastensuojelun kriteerin vaativaa palvelua ei useinkaan uskalleta asiakkuuden pelossa edes hakea ja perheen ongelmien todellisesta suuruudesta ei välttämättä uskalleta kertoa.

Käsityksenä on, että lastensuojelun asiakkuuden uhka ei kuulu ehkäisevän lastensuojelun piiriin ja ehkäisevää lastensuojelua kuuluisi saada myös ”ihan tavallisten” perheiden. Lastensuojelun asiakkuus koetaan epäonnistumisena vanhempana, koska vanhemmat eivät pysty hoitamaan

lapsiaan niin kuin kuuluisi. Leimaantumista pelätään, ei ainoastaan oltaessa tekemisissä sosiaaliviranomaisten kanssa, vaan myös koulussa, päiväkodissa ja neuvoloissa. Osa kirjoittajista kuitenkin kokee perheiden tuntevan turhaa huonommuutta ja toivookin avunpyynnön näkemistä positiivisempänä asiana.

Tutkimukseni tulokset ovat hyvin paljon samoilla linjoilla Paavolan ja muiden (2010) tekemän selvityksen tulosten kanssa. Heidän selvityksessään kävi ilmi ehkäisevän lastensuojelun resurssien ja voimavarojen vähyys ja lastensuojeluilmoituksen tekokynnyksen madaltuminen. Samalla linjalla selvitys oli myös tutkimusteni tulosten kanssa, jotka koskivat vaitiolovelvollisuutta ja ammattilaisten koulutuksen ja osaamisen lisäämistä.

Yllättävää oli, ettei neuvolasta puhuttu juuri mitään. Muutamassa kirjoituksessa neuvola mainittiin ohimennen (esim. huoliluokittelun kohdalla), mutta viittaaminen neuvolaan oli hyvin vähäistä. Sama tilanne oli yleisesti ottaen terveydenhuollosta. Terveydenhuollosta puhuttiin ainoastaan kouluterveydenhuollon ja mielenterveys- ja päihdepalveluiden osalta. Neuvola on kaikille kuuluvaa palvelua samoin kuin yleinen terveydenhuolto. Käsittäakseni kyseisillä toimijoilla on myös erittäin suuri rooli ongelmien ehkäisyssä, mutta ehkä niistä puhuminen jäi vähemmälle siitä syystä, että ne ovat jo universaaleja palveluita ilman lastensuojelun asiakkuutta. Voi siis hyvin olla, että osasta ehkäiseväksi lastensuojeluksi mielletyistä palveluista ei kirjoiteltu lehdissä, koska niihin oltiin tyytyväisiä ja niitä saavat kaikki perheet tilanteestaan huolimatta. On myös mahdollista, että yleinen terveydenhuolto katsotaan olevan fyysistä auttamista, eikä sitä siitä syystä mielletä ehkäiseväksi lastensuojeluksi.

Lisätutkimus on kuitenkin paikallaan, sillä ehkäisevää lastensuojelua on tutkittu melko vähän. Lastensuojelun tutkimuksissa huomion vie enemmänkin varsinainen, korjaava lastensuojelu. Tutkimuksen vähyteen voi vaikuttaa myös se, että ehkäisevää lastensuojelua on vaikea määrittää – voihan varsinaisten toimenpiteiden lisäksi naapurin kyläilyllä olla suurikin vaikutus perheen hyvinvointiin. Myös hymyilevä vastaanulija voi antaa perheelle voimaa jatkaa eteenpäin. Ehkäisevä työ voi olla hyvinkin pientä toimintaa, joten sen määrittely tuntuu lähes mahdottomalta. Lisätutkimus on kuitenkin paikallaan esimerkiksi varhaisen puuttumisen vaikuttavuudesta ja ehkäisevän lastensuojelun palveluista. Varhaisen puuttumisen kohdalla tutkittavaksi jää kansalaisten kokemukset siitä miten he varhaisen puuttumisen kokevat ja miten sitä voitaisiin kenties toteuttaa toisin. Ehkäisevää lastensuojelua tulisi tutkia yleisellä tasolla, mutta erityisesti tulisi tutkia ja miettiä kotipalvelun osuutta ehkäisevänä palveluna. Kotipalvelu voisi olla

hedelmällinen tapa tukea perheitä ajoissa ilman perheen ongelmien kriisiytymistä tai leimaantumisen pelkoa.

LÄHTEET

Adams, Bert N. (2010) Themes and Threads of Family Theories: A Brief History. *Journal of Comparative Family Studies* 41 (4), 499-505.

Aitamurto, Tanja (2004) "Hyvien perheiden pojat murhasivat kylmästi – miksi?" Syylliset ja syyttömät Heinojen surmaa seuranneen moraalisen myrskyn pyörteissä kolmessa sanomalehdessä. Suomen kielen ja yhteiskuntapolitiikan pro gradu-tutkielma. Kielten laitos ja yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.

Asumistukilaki 4.6.1975/408.

Calcraft, Rebecca (2004) *Children left home alone: the construction of a social problem*. University of Nottingham.

Dunst, Carl J. & Trivette, Carol M. (2009) Capacity-Building Family-Systems Intervention Practices. *Journal of Family Social Work* 12, 119-143.

Eriksson, Esa & Arnkil, Tom Erik (2007) *Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista*. Stakes. Oppaita 60.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Fairclough, Norman (1997) *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.

Faurie, Maija & Kallioma-Puha, Laura (2010) *Jääkaappi, osoite vai sukuside? Perheen määritelmät sosiaalilainsäädännössä*. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 28-61.

Featherstone, Brid (2004) *Family life and family support*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Halttunen, Timo (1999) "Tarttis pärjätä ittekki" Toimeentulotuki ja lapsiperheiden taloudellinen selviäminen laman jälkeisessä Suomessa. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D numero 35. Helsinki: Väestöliitto.

Harrikari, Timo (2008) Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 87.

HE 137/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta. [http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/haku.php?search\[pika\]=HE+137%2F2010&submit=Hae&search\[type\]=pika](http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/haku.php?search[pika]=HE+137%2F2010&submit=Hae&search[type]=pika). 19.4.2011.

Hirsjärvi, Sirkka (2006) Metodologiset ja teoreettiset lähtökohdat. Teoksessa Sirkka Hirsjärvi & Pirkko Remes & Paula Sajavaara. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Häggman-Laitila, Arja (2002) Early support needs of Finnish families with small children. *Journal of Advanced Nursing* 41 (6), 595-606.

Häggman-Laitila, Arja (2006) Perhepalvelut työntekijöiden ja perheiden arvioimana. Helsinki: Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia A 7.

Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli (2010) Johdanto: Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tarkastelua. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 7-27.

Jaakkola, Helena & Schrooten, Heidi (2010) Vielä on matkaa. Miten lastensuojelulaki vaikutti ehkäisevään lastensuojeluun; mikä toimii ja mikä takkuu?. *Talentia* 8, 12-14.

Jallinoja, Riitta (2000) *Perheen aika*. Helsinki: Otava.

Jallinoja, Riitta (2006) *Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä*. Helsinki: Gaudeamus.

Jäntti, Markus (2010) Lapsiköyhyydestä Suomessa. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 62-75.

Järvinen, Ritva & Lankinen, Aila & Taajamo, Terhi & Veistilä, Minna & Virolainen, Arja (2007) Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita.

Kangaspunta, Riitta & Kilkku, Nina & Kaltiala-Heino, Riittakerttu & Punamäki, Raija-Leena (2005) Lapsiperheiden psykososiaalinen tukeminen. Pirkanmaan mielenterveystyön hankkeen Peruspalvelutiimi- ja perheen hyvinvointineuvola –projektin loppuraportti 2002-2004. Tampere: Pirkanmaan sairaanhoitopiiri. Julkaisuja 1/2005.

Katilainen, Petra (2008) ”Avoin yhteiskunta haavoittui jälleen”. Väkivallan ja mielenterveysongelmien suhde kahden sanomalehden konstruoimana ilmiönä. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampereen yliopisto.

Kiviniemi, Kari (2007) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 70-85.

Korhonen, Jukka (2004) Näkökulmia ehkäisevään sosiaalipolitiikkaan. Lähtökohtiin, linjauksiin, toteutukseen ja haasteisiin. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalitalouden laitos. Kuopion yliopisto. Väitöskirja.

Kuronen, Marjo & Lahtinen, Pia (2010) Supporting families: the role of family work in child welfare. Teoksessa Hannele Forsberg & Teppo Gröger (toim.) Social work and child welfare politics. Through Nordic lenses. Bristol: Policy Press, 65-81.

Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412.

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma: Painopisteenä ehkäisevä työ ja varhainen puuttuminen. (2008) Psykologia 43, 9.

Lastensuojelulaki 5.8.1983/683.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Metsämuuronen, Jari (2006) Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa Jari Metsämuuronen (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp Ky, 79-147.

Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka (2007) Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 46-69.

Mäkelä, Anna (2002) ”Älä lähde yksin humalassa hoipertelemaan”. Raiskaus uutisena Helsingin Sanomissa 1996-1999. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes.

Paavola, Auli & Honkavaara, Pirjo & Muuronen, Kaisu & Mäkinen, Päivi & Tolonen, Mervi & Varsa, Marjo (2010) Ehkäisevän lastensuojelun kirjava todellisuus. Lastensuojelulain vaikutukset eri ammattiryhmien toimintatapoihin: Mikä toimii, mikä takkuu, mitä pitäisi kehittää? Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten perhesuhteista. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D numero 38. Helsinki: Väestöliitto.

Raittila, Pentti & Johansson, Katja & Juntunen, Laura & Kangasluoma, Laura & Koljonen, Kari & Kumpu, Ville & Pernu, Ilkka & Väliverronen, Jari (2008) Jokelan koulusurmat mediassa. Julkaisusarja A 105. Journalismin tutkimusyksikkö. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.

Raittila, Pentti & Haara, Paula & Kangasluoma, Laura & Koljonen, Kari & Kumpu, Ville & Väliverronen, Jari (2009) Kauhajoen koulusurmat mediassa. Julkaisusarja A 111. Journalismin tutkimusyksikkö. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.

Rentola, Marketta (2010) Vaikuta mediassa. Kirjoittamisen keinot tutuiksi. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Saarela, Pertti & Viheriävaara, Henry (2000) Ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö. Määrittelyä ja sisällön hahmottelua. Oulu: Nuorten ystävät ry.

Salonen, Hannele (2011) ”Ikuisesti kolisevat sanat tyhjyyteen” Kauhajoen kouluampumisen selviytymistarinat Aamulehdessä. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Sosiaalityön tutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto.

Sanomalehtiliitto (2009) Suomen 10 suurinta sanomalehteä levikin mukaan 2009. Saatavissa: <http://www.sanomalehdet.fi/index.phtml?s=119>. Viitattu: 23.2.2011.

Satka, Mirja (2009) Varhainen puuttuminen, moraalinen käänne ja sosiaalisen asiantuntijat. Yhteiskuntapolitiikka 2009 (74), 17-32.

Sauli, Hannele & Kainulainen, Sakari (2001) Yhteiskunnan muutos ja lapsiperheet. Teoksessa Maritta Törrönen (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Pelastakaa Lapset, 42-57.

Silva, Elisabeth B. & Smart, Carol (toim.) (1999) The ‘new’ practices and politics of family life. Teoksessa Elisabeth B. Silva & Carol Smart (toim.) The new family? London: Sage Publications, 1-12.

Sirviö, Kaarina (2006) Lapsiperheiden osallisuus terveyden edistämässä –mukanaolosta vastuunottoon. Asiakastilanteiden arviointia sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden ja perheiden näkökulmista. Hoitotieteen laitos. Kuopion yliopisto. Väitöskirja.

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710.

Spector, Malcolm & Kitsuse, John (1977) Constructing social problems. Menlo Park CA: Cumming.

Spector, Malcolm & Kitsuse, John I (1987) Constructing social problems. New York: Aldine de Gruyter.

Strauss, Anselm Leonard (1987) Qualitative analysis for social scientists. New York: Cambridge University Press.

Taskinen, Sirpa (2007) Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Stakes, Oppaita 65.

Tilastokeskus (2009a) Lapsiperheet tyypeittäin 1950-2009. Saatavissa:

http://www.stat.fi/til/perh/2009/perh_2009_2010-05-28_tau_003_fi.html. Viitattu: 19.1.2011.

Tilastokeskus (2009b) Perheet tyypeittäin 1950-2009. Saatavissa:

http://www.stat.fi/til/perh/2009/perh_2009_2010-05-28_tau_001_fi.html. Viitattu: 19.1.2011.

Tilastokeskus (2009c) Perheväestö ja perheen keskikoko 1950-2009. Saatavissa:

http://www.stat.fi/til/perh/2009/perh_2009_2010-05-28_tau_002_fi.html. Viitattu 19.1.2011.

Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta (2004) Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 154-191.

Uusimäki, Mervi (2005) Perhetyö palvelujärjestelmässä. Teoksessa Mikko Reijonen (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-kustannus, 17-42.

Valtiosopimus 21.8.1991/60.

Åhlberg, Mauri (2010) Käsitekartat tutkimusmenetelmänä. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 61-71.

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuksessa käytetyt Helsingin Sanomien kirjoitukset

2010

- 24.1. Huostaanotolla suojataan terveyttä ja kehitystä
- 1.2. Lapselleen apua hakevia perheitä jää vaille tarvitsemaansa tukea
- 5.2. Lastensuojelu panostaa väärin asioihin
- 6.2. Ennaltaehkäisevä lastensuojelu säästäisi lapsia huostaanotoilta
- 7.3. Laki painottaa ennaltaehkäisyä
- 7.3. Kunnat eivät hoida lastensuojelua lain vaatimalla ripeydellä
- 21.5. Kunnat eivät ole panostaneet riittävästi perheasioiden sovitteluun
- 9.6. Helsinki antoi rahaa lastensuojelutyöhön
- 31.8. Tavalliset lapset eivät pääse unikouluun
- 1.9. Lastensuojelua tarjotaan univaikeuksiinkin
- 4.9. Kuntien kuuluu järjestää ehkäisevää lastensuojelua
- 7.9. Kuntien säästöt ovat ajaneet lastensuojelun työntekijät ahtaalle
- 12.9. Ammattilaiset kannattavat Hollannin mallia
- 12.9. Viranomaishuoli koetaan helposti lasta leimaavaksi
- 13.9. Lapsiperheet saavat apua liian myöhään
- 14.9. Lapsesta on tullut tarkkailun kohde päiväkodissa, koulussa ja terveydenhuollossa
- 16.9. Liit huostaanotot aiheuttavat kärsimystä
- 18.9. Valtaosa lastensuojelusta on perheen arkea tukevaa työtä
- 21.10. Lapsiperheiden palveluiden kehittäminen ei kiinnosta aidosti poliittisia päättäjiä
- 23.10. Eikö huostaanotolle tosiaan keksitä vaihtoehtoja?
- 25.10. Perhekeskus voisi olla sydän lapsiperheiden palveluille
- 4.11. Espoon lastensuojelu voi auttaa ilman huostaanottoa
- 15.11. Lapsia otetaan huostaan usein liian myöhään
- 16.11. Ei riitä, että perheet ohjataan neuvolaan
- 30.11. Myös avoimuuden pitäisi olla brändi
- 11.12. Suljettu yhteisö on lapselle suuri riski
- 29.12. Suomessa ei vielääkään tarpeeksi tueta vanhemmuutta

2009

- 9.4. Tukiperheen tarve ei ole häpeä
- 15.4. Sosiaaliasiamies on tosissaan
- 27.5. Sosiaali- ja terveystoimen ongelmat kasvavat mutta rahat vähenevät
- 27.5. Lisää rahaa avohuoltoon lastensuojelussa
- 30.5. Lapsiasiavaltuutettu: Kotipalvelut ehkäisisivät lapsiperheiden ongelmia
- 24.6. Lastensuojelussa toistuvat viime laman virheet
- 28.6. Lastensuojelussa sanat ja teot vastakkain
- 5.7. Lastensuojelu on muidenkin kuin sosiaalisektorin tehtävä
- 15.7. Lomautukset vaaraksi lasten turvallisuudelle
- 20.7. Lapselle tukea tarvitsevat joutuvat taistelemaan avusta
- 14.8. Neuvolapalveluista säästäminen lisää huostaanottoja

- 23.9. Espoo yrittää vähentää huostaanottoja
- 22.10. Helsinkiläislasten ongelmia yritetään torjua hyvissä ajoin
- 30.10. Vantaan neuvoloiden jonot ovat liian pitkät
- 5.12. Aika menee seurauksiin, ei syihin
- 8.12. Sijaishuolto lisääntyy
- 15.12. Lastensuojelua voidaan tehostaa

2008

- 12.1. Lastensuojelulakiin jäi yhä puutteita
- 13.1. Ministeri Risikko pitää tilannetta vakavana
- 13.1. Uupuneet auttajat
- 21.1. Lastensuojelun velvoitteita ei voida täyttää
- 17.2. Tukistelu ei häviä tukistamalla vanhempia
- 20.2. Vanhemmat tarvitsevat tukea ongelmiin
- 17.3. Päihdeäitien pakkohoito ei ratkaise ongelmaa
- 10.4. Lapsiperheetkin tarvitsevat apua kotiin
- 14.5. Lapsiperheille löytyy apua
- 19.5. Järkeä nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen
- 15.6. Suuret ryhmäkoot ovat vastoin lapsen etua
- 10.7. Lastensuojelusta ei saa tinkiä
- 14.9. ”Sijoitettujen lasten määrä on häpeä”
- 14.9. ”Kuntien ongelmat lastensuojelussa ovat osittain itse aiheutettuja”, Georg Henrik Wrede sanoo
- 16.9. Lapsiperheillekin apua kotiin
- 27.9. Perheohjelman vetäjä lohkaisi kriisirahoista ennaltaehkäisyyn
- 25.10. Adhd-perheet ovat jääneet väliinpuotoajiksi palvelujärjestelmässä
- 7.11. Miten paljon hyvä lapsuus saa maksaa?
- 17.11. Lasten omavaraisuuteen luottaminen on ansa vanhemmille
- 7.12. Suomessa lapsen kasvuoloihin puututaan liian myöhään, vastaa Sirkka Rousu
- 7.12. ”Suomessa on siirrytty huolenpidosta lasten kontrolliin”
- 14.12. Lastensuojelutyöhön on saatava kiireesti hätäohjelma
- 19.12. Lastensuojelun tärkein tehtävä on turvata lasten arki
- 28.12. Varhaisen tuen avulla edistetään lapsiperheiden elämänhallintaa

Liite 2. Tulosten yhteenvetotaulukko

TAULUKKO 1. Tulosten yhteenveto

	PALVELU	NYKYTILANNE	PARANNUSEHDOTUKSIA TILANTEESEEN
Lapsen päivät päivähoidossa ja koulussa	Ryhmäkoot Terveystenhuolto Opettaja	- Liian suuria - Huoliluokittelu/ leimaantumisen pelko + Matalan kynnyksen palvelua + Leimaantumista ei tarvitse pelätä + Oikeus huolestua lapsesta - Huoliluokittelu/ leimaantumisen pelko + Neutraali viranomainen +/- Opettajan tehtävä myös lapsen kokonaisvaltainen kohtaaminen +/- Kiusaamiseen puuttuminen - Viranomaisten salassapitovelvollisuus - Huoliluokittelu/ leimaantumisen pelko	<ul style="list-style-type: none"> • Ryhmäkokojen pieneneminen • Tulisi olla taattu jokaiselle päivälle • Toimiminen yhteistyössä vanhempien kanssa • Opettajien toimintaan lisää sosiaalista ulottuvuutta • Opetuksen laadun parantaminen
Lapsen vapaa- aika	Harrastukset Iltapäivätoiminta	+ Ehkäisee yksinäisyyttä ja pitää lapset ”kaidalla tiellä” - Kaikilla lapsilla ei ole harrastusta + Ehkäisee yksinäisyyttä iltapäivisin ja kesälomilla - Ei tarpeeksi saatavilla	<ul style="list-style-type: none"> • Lapsiperheille rahallista tukea lasten harrastuksiin • Lisää iltapäivätoimintaa
Kotipalvelu	Kotona annettavaa tukea mm. kodin- ja lastenhoitoon	+ Helpottaa arkea (esim. vanhemman sairastuessa) + Kuuluu kaikille perheille + Kotona toteutettavaa toimintaa - Vaikea saada - Leimaantumisen pelko - Työntekijöiden vaihtuvuus - Säästötoimenpiteet karsineet	<ul style="list-style-type: none"> • Kodinhoitajien lisääminen • Kotipalvelun saamisen helpottaminen ilman lastensuojelun asiakkuutta
Taloudelliset tuet	Rahalliset avut perheille	- Liian vähän - Palveluiden pirstaloituminen - Säästötoimenpiteet karsineet	<ul style="list-style-type: none"> • Rahaa lasten harrastuksiin • Yksinhuoltajavähennyksen palautus • Lapsiperheiden rahallisten tukien korotus

<p>Tukea vanhemmuuteen</p>	<p>Apua vanhemmuuden ristiriitaisuuksien käsittelyyn</p>	<p>- Kotiin saatava apu vähäistä - Konkreettiset palvelut vanhemmuuden tukemiseksi vähäisiä - Työntekijöiden vaihtuvuus - Leimaantumisen pelko - Unikoulu tarvittaessa</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kotiin annettavien palveluiden (esim. kotipalvelu) lisääminen • Psykososiaalisen (ammattilaisten kanssa keskusteleminen) tuen lisääminen
<p>Mielenterveys- ja päihdepalvelut</p>	<p>Vanhempien parisuhteen tukeminen Perhetyö</p>	<p>- Tuki erotilanteissa vähäistä - Palveluiden pirstaloituminen - Leimaantumisen pelko + Saatavissa melko hyvin + Vertaistukea - Työntekijöiden vaihtuvuus</p>	<ul style="list-style-type: none"> • (Resurssien lisääminen) • (Pysyvämpiä työntekijöitä)
<p>Mielenterveys- ja päihdepalvelut</p>	<p>Lasten ja vanhempien mielenterveys- ja päihdepalvelut</p>	<p>- Pitkät jonot - Palveluita ei tarjolla tarpeeksi - Palveluiden pirstaloituminen - Jatkuvaa avun hakemista - Eroa kuntien välillä - Leimaantumisen pelko - Säätötoimenpiteet karsineet - Tilanteen peittäily ja tietojen salailu</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Palveluiden tarjonnan kasvattaminen • Taloudellisten resurssien lisääminen palveluihin • Jonojen lyhentäminen • Hoitoon pääsyn mahdollistaminen